

Kristiina Brunila

SUKUPUOLTEN TASA-ARVO

KORKEAKOULUTUKSESSA JA TUTKIMUKSESSA

Kristiina Brunila.

Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:5 I

ISBN 978-952-00-2933-6 (nid.)

ISBN 978-952-00-2933-3 (PDF)

ISSN 1236-2115 (painettu)

ISSN 1797-9897 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-00-2933-3

<http://um.fi/URN:ISBN:978-952-00-2933-3>

www.stm.fi/Julkaisut

Kannen kuva: Plugi

Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö

Taitto: AT-Julkaisutoimisto Oy

Paino: Yliopistopaino, Helsinki 2009

TIIVISTELMÄ

SUKUPUOLTEN TASA-ARVO KORKEAKOULUTUKSESSA JA TUTKIMUKSESSA

■ Tämän selvityksen tarkoituksena on tarkastella hallitusohjelmien ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmien korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa koskevia tavoitteita ja niistä seuranneita toimenpiteitä korkeakoulutuksen, opettajien koulutuksen, tiede- ja tutkimuspolitiikan sekä naistutkimuksen osalta. Selvitys kohdistuu vuosiin 1995 – 2008. Selvityksessä arvioidaan toimenpiteiden vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon ja esitetään sukupuolten tasa-arvon edistämistä korkeakoulutuksessa ja tiedepolitiikassa koskevat tulevaisuuden linjausehdotukset.

Hallitusohjelmat ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmat ovat sisältäneet kunnianhimoisia tavoitteita sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi korkeakoulutuksessa ja tieteessä. Tavoitteina ovat tarkasteltuna ajanjaksona olleet segregaaation purkaminen, sukupuolittietoisuuden vahvistaminen opettajakoulutuksessa, naisten tutkijanuran edistäminen ja naistutkimuksen aseman vakiinnuttaminen. Myös sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kaikkeen koulutukseen ja politiikan alueille on korostettu. Eniten huomiota on korkeakoulutuksen osalta kohdistettu segregaaation lieventämiseen, mikä on tarkoittanut projektinomaisia toimenpiteitä korkeakoulutuksen sukupuoli-jakauman tasoittamiseksi.

Tasa-arvopolitiikka ja toisaalta korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa koskevat tavoitteet ja suunnitelmat ovat näyttäytyneet toisistaan erillisinä maailmoina. Korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa dokumenteissa ei pääsääntöisesti ole huomioitu hallitusohjelmien ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tasa-arvoon liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Julkishallinto on sitoutunut sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen, mutta se ei ole ulottunut korkeakoulutukseen ja tutkimukseen. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa on selvityksen perusteella ollut melko vähän sellaisia konkreettisia toimenpiteitä, jotka mahdollistavat sukupuolten tasa-arvon integroitumisen kaikkeen korkeakoulutusta ja tiedettä koskevaan toimintaan.

Korkeakoulutuksen ja tieteen piirissä on kuitenkin tehty pitkään niin tasa-arvotyötä kuin myös tasa-arvokysymyksiä huomioivaa opetusta ja tutkimustakin. Se on merkittävä vahvuus, joka tulisi vastaisuudessa huomioida paljon paremmin kehitettäessä sukupuolten tasa-arvoa edistäviä korkeakoulu- ja tiedepolitiikan rakenteita ja käytäntöjä. Yliopistot ovat olleet melko aktiivisia sukupuolten tasa-arvoon liittyvän keskustelun ylläpitäjinä, mutta myös ammattikorkeakoulujen piirissä on alettu aktivoitua tasa-arvotyöhön. Suomen Akatemian pitkään jatkunut tasa-arvotyö on ollut esimerkki siitä, miten tasa-arvokysymykset integroidaan onnistuneesti toimintaan. Opettajankoulutukseen liittyvää tasa-arvotyötä on tehty vuosikymmenten ajan.

Naistutkimus on toiminut keskeisenä tahona sukupuolten tasa-arvoon liittyvien kysymysten esille tuomisessa ja tutkimustiedon tuottamisessa. Naistutkimus on edistänyt tasa-arvokysymysten leviämistä myös muille tieteenaloille. Naistutkimuksen, korkeakoulutuksen piirissä tehdyn tasa-arvotyön ja lukuisten tasa-arvoprojektien myötä on syntynyt osaamista ja asiantuntemusta, jota tulisi vastaisuudessa hyödyntää paljon enemmän. Selvityksessä esitetyt tulevaisuuden linjausehdotukset painottavat kyseisen osaamisen, kokemuksen ja tiedon hyödyntämistä, jotta asiantuntemus ja ymmärrys sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä kysymyksistä leviäisivät ja siirtyisivät luontevaksi korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaksi.

Asiasanat:

korkeakoulut, naistutkimus, opettajankoulutus, sukupuolten tasa-arvo, tiede- ja tutkimuspolitiikka

SAMMANDRAG

JÄMSTÄLLDHET INOM HÖGSKOLEUTBILDNINGEN OCH FORSKNINGEN

■ Avsikten med denna utredning är att granska målen för högskole- och vetenskapspolitik i regeringsprogram och regeringens jämställdhetsprogram samt åtgärder till följd av dem i fråga om utbildningen på högskolenivå, lärarutbildningen, vetenskaps- och forskningspolitiken samt kvinnoforskningen. Utredningen fokuserar på åren 1995–2008. Den utvärderar åtgärdernas inverkan på jämställdhet mellan könen och framför förslag på riktlinjer för främjande av jämställdhet inom högskoleutbildningen och vetenskapspolitiken.

Regeringsprogrammen och regeringens jämställdhetsprogram har inkluderat ambitiösa mål för att främja jämställdheten mellan könen inom högskoleutbildningen och vetenskapsområdet. Mål under den granskade tidsperioden har varit att avveckla segregationen, stärka könsmedvetenhet inom lärarutbildningen, främja kvinnors forskarkarriär och etablera kvinnoforskningens ställning. Vikten av att integrera könsperspektivet i all utbildning och samtliga politikområden understryks. Mest uppmärksamhet har fästs vid att lindra segregationen, vilket har inneburit åtgärder av projektnatur för att jämna ut könsfördelningen inom utbildningen på högskolenivå.

Jämställdhetspolitiken å ena sidan och målen och planerna för högskole- och vetenskapspolitiken å andra sidan har uppfattats som separata världar. De högskole- och vetenskapspolitiska dokumenten har i regel inte beaktat de mål och åtgärder som gäller jämställdhet i regeringsprogrammen och regeringens jämställdhetsprogram. Den offentliga förvaltningen har förbundet sig till att förstärka könsperspektivet, men detta har inte omfattat högskoleutbildningen och forskningen. Högskole- och vetenskapspolitiken har enligt utredningen inkluderat ganska få konkreta åtgärder som möjliggör en integrering av jämställdheten i all verksamhet som gäller högskoleutbildning och vetenskap.

Såväl jämställdhetsarbete som undervisning och forskning som beaktar jämställdhetsfrågor har dock länge skett inom ramen för högskoleutbildning och vetenskap. Det är fråga om en viktig styrka som man bör beakta mycket bättre i framtiden vid utveckling av sådana strukturer och praxis som främjar jämställdhet inom högskole- och vetenskapspolitiken. Universiteten har varit ganska aktiva när det gäller att upprätthålla debatten kring jämställdhet, och även yrkeshögskolorna har nu börjat engagera sig i jämställdhetsarbete. Finlands Akademi har länge utfört jämställdhetsarbete, och detta tjänar som ett exempel på hur jämställdhetsfrågor kan på ett lyckat sätt integreras i verksamheten. Jämställdhetsarbete med anknytning till lärarutbildningen har redan utförts under flera årtionden.

Kvinnoforskningen har väsentligt medverkat till att lyfta fram frågor som gäller jämställdhet och ta fram forskningsdata. Kvinnoforskningen har också främjat spridning av medvetenheten om jämställdhetsfrågor till andra vetenskapsområden. Kvinnoforskningen, jämställdhetsarbetet inom högskoleutbildningen och ett stort antal jämställdhetsprojekt har bidragit till att skapa kompetens och sakkunskap som i framtiden bör utnyttjas i högre grad. De riktlinjer för framtiden som föreslås i utredningen betonar vikten av att utnyttja ifrågavarande kompetens, erfarenhet och kunskaper för att sakkunskapen och förståelsen för frågor med anknytning till jämställdhet ska sprida sig och bli en naturlig del av högskole- och vetenskapspolitiken.

Nyckelord:

högskolor, jämställdhet mellan könen, kvinnoforskning, lärarutbildning, vetenskaps- och forskningspolitik

SUMMARY

GENDER EQUALITY IN HIGHER EDUCATION AND RESEARCH

■ The purpose of the study is to review the objectives for university and science policy included in the recent Government programmes and the Government Action Plans for Gender Equality, as well as the measures resulting from them in regard to higher education, teacher education, science and research policy, and women's studies. The study covers the years 1995–2008. It evaluates the impacts of the measures on gender equality and puts forward proposals for guidelines for promoting gender equality in higher education (universities and polytechnics) and science policy.

The Government programmes and the Government Action Plans for Gender Equality have incorporated ambitious objectives for the promotion of gender equality in higher education and in the field of science. The objectives during the period of review have included dismantling segregation, reinforcing gender sensitivity in teacher education, promoting women's research careers, and establishing the status of women's studies. The importance of mainstreaming the gender perspective into all education and into the relevant policy areas has been underlined. In the field of higher education most attention has been given to alleviating segregation, which has involved project-type actions to balance the gender breakdown in higher education.

Gender equality policy on the one hand and the objectives and plans regarding university and science policy on the other hand have been perceived as separate spheres. University and science policy documents have not, as a rule, taken into account the objectives and actions related to gender equality in the Government programmes and the Government Action Plans for Gender Equality. Public administration has committed itself to mainstreaming the gender perspective, but this obligation has not applied to higher education and research. Based on the results of the study, university and science policy has included relatively few concrete measures that enable the integration of gender equality into all actions regarding higher education and science.

Both gender equality work and teaching and research that take account of gender equality issues has however been carried out for a long time in the sphere of university education and science. It is a significant strength that should be better taken into account in the future when developing university and science policy structures and practices to promote gender equality. Universities have been fairly active in maintaining a gender equality debate, and recently also polytechnics have engaged more actively in gender equality work. The long-standing gender equality work of the Academy of Finland has served as an example of how gender equality issues can be successfully integrated into activities. Gender equality work in the context of teacher education has been carried out for decades.

Women's studies have essentially contributed to taking up gender equality issues and producing research-based information. Women's studies have promoted the dissemination of gender equality issues to other disciplines. Women's studies, gender equality work carried out within higher education and numerous gender equality projects have generated competence and expertise that should be utilised to a much greater extent in the future. The proposals for future policies presented in the study underline the utilisation of the said competence, experience and knowledge in order that the expertise and understanding of gender equality issues will spread and become a natural part of university and science policy.

Key words:

gender equality, science and research policy, teacher education, universities and polytechnics, women's studies

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Esipuhe.....	11
1 Johdanto.....	12
2 Hallitusohjelmat ja korkeakoulutus	16
2.1 Pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen ohjelma (1995-1999)	16
2.2 Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma (1999-2003)	16
2.3 Pääministeri Anneli Jäätteenmäen ja Matti Vanhasen I hallituksen ohjelma (2003-2007)	17
2.4 Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007-)	17
2.5 Johtopäätökset hallitusohjelmista	18
3 Hallituksen tasa-arvo-ohjelmat ja korkeakoulutus	19
3.1 Hallituksen tasa-arvo-ohjelma (1997–1999)	19
3.2 Hallituksen tasa-arvo-ohjelma (2004–2007)	20
3.3 Hallituksen tasa-arvo-ohjelma (2008 – 2011)	21
3.4 Johtopäätökset hallituksen tasa-arvo-ohjelmista	21
4 Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa ohjelmissa ja suunnitelmissa.....	24
4.1 Tasa-arvopolitiikan ja korkeakoulu- ja tutkimuspolitiikan kaksi eri maailmaa	24
4.2 Johtopäätökset korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevista tavoitteista ja suunnitelmista	27
5 Korkeakoulut ja sukupuolten tasa-arvo.....	28
5.1 Naisten asema korkeakoulutuksessa	28
5.2 Korkeakoulutuksen käytännöt sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta tarkasteltuina.....	30
5.3 Korkeakoulutusta koskeva tasa-arvotyö ja tasa-arvoprojektit	31
5.4 Johtopäätökset sukupuolten tasa-arvoa koskevista toimenpiteistä korkeakoulutuksessa	35
6 Opettajien koulutus.....	37
6.1 Huomio opettajan sukupuolesta koulujen käytäntöihin	37
6.2 Opettajankoulutusta ja opettajia koskeva tasa-arvotyö	39
6.3 Johtopäätökset toimenpiteistä opettajien koulutuksen osalta	42
7 Tiede ja tutkimus	44
7.1 Naisten asema tieteessä	44
7.2 Tutkimusrahoitus	45

7.3 Naisten tutkijanuraan liittyviä kysymyksiä	50
7.4 Naisten tutkijanuran edistämiseen liittyvät toimenpiteet.....	52
7.5 Johtopäätökset toimenpiteistä tutkimus- ja tiedepolitiikassa.....	54
8 Naistutkimus ja sukupuolentutkimus	56
8.1 Naistutkimus Suomessa.....	56
8.2 Naistutkimuksen asemaan liittyviä kysymyksiä.....	57
8.3 Toimenpiteitä naistutkimuksen aseman edistämiseksi	60
8.4 Johtopäätökset toimenpiteistä naistutkimuksen osalta	62
9 Johtopäätökset korkeakoulutuksesta ja sukupuolten tasa-arvosta	63
10 Esitykset tulevaisuuden linjauksiksi.....	69
LIITTEET	71
LÄHTEET	76

ESIPUHE

■ Hallitusohjelman 2007–2011 mukaisesti hallitus antaa eduskunnalle selonteon naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta syksyllä 2010. Nyt ensimmäistä kertaa sukupuolten tasa-arvosta tehtävän selonteon tavoitteena on arvioida tasa-arvon edistymistä ja harjoitettua tasa-arvopoliittikkaa 1990–2000-luvulla. Lisäksi keskeinen osa selontekoa ovat tasa-arvopolitiikan tulevaisuuden linjaukset.

Selonteko keskittyy seuraaviin pääteemoihin: sukupuolten tasa-arvo päätöksenteossa, työelämä sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen, naisiin kohdistuva väkivalta, koulutus ja tutkimus, sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, tasa-arvopolitiikan organisaatio sekä miehet ja tasa-arvo.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tilannut asiantuntijoilta taustaselvityksiä ja arvioita tasa-arvopolitiikan eri alueilta selonteon valmistelua varten. Tässä selvityksessä tarkastellaan hallituksen korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevaa tasa-arvopoliittikkaa. Selvityksen osa-alueet ovat korkeakoulutus, opettajankoulutus, tutkimus ja tiedepoliittikka sekä naistutkimus ja sukupuolentutkimus. Selvityksen on laatinut FT Kristiina Brunila Helsingin yliopistosta.

Tekijä vastaa selvityksen sisällöstä.

Raimo Ikonen
Ylijohtaja

I JOHDANTO

■ Hallitus antaa kuluvalle vaalikaudella eduskunnalle selonteon naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Selonteon tavoitteena on arvioida suomalaista tasa-arvopolitiikkaa ja tasa-arvopoliittisia toimia sekä linjata tulevaa politiikkaa. Tätä tehtävää varten sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt kokoavia selvityksiä eri alueilta. Tässä selvityksessä tarkastellaan hallituksen korkeakoulutusta ja tiedettä koskevaa tasa-arvopolitiikkaa (1997–2008) ja sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta muuta keskeistä korkeakoulutusta ja tiedettä koskevaa politiikkaa. Selvityksen osa-alueet ovat korkeakoulutus, opettajankoulutus (ml. lastentarhanopettajien ja ammatillisten opettajien koulutus), tutkimus ja tiedepolitiikka sekä naistutkimus.

Korkeakoulutusta ja tiedettä koskeva tasa-arvotyö Suomessa

Kasvatuksella ja koulutuksella on keskeinen asema sukupuolten tasa-arvon edistämisessä. Siihen liittyvä tasa-arvotyö on ollut virallisen tasa-arvopoliitiikan ja myös laajemmin tasa-arvotyön pitkäaikaisimpia kohteita ulottuen 1970-luvun alkupuolelle tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (TANE) perustaman koulutuspoliittisen jaoston toimintaan, sukupuolirooleja opetuksessa ja oppimateriaaleissa tarkasteleviin tutkimuksiin ja sukupuolirooleja purkaviin hankkeisiin. Kasvatuksen ja koulutuksen merkityksellä osana tasa-arvokysymyksiä sekä yhteiskunnan sukupuolistuneita rakenteita ja kulttuureja on ollut myös yhteiskuntatieteellisessä kasvatusta ja koulutusta koskevassa naistutkimuksessa pitkät perinteet.

Tasa-arvotyöllä korkeakoulutuksen ja tieteen piirissä on pitkä historiallinen jatkumo. Opettajankoulutusta koskeva tasa-arvotyö alkoi 1980-luvulla eri puolilla Suomea toteutettujen opettajankoulutusta koskevien kokeiluhankkeiden myötä. Yliopistojen tasa-arvotyö aktivoitui 1990-luvulla naistutkimuksen vahvistumisen ja sukupuolten tasa-arvoon yliopistoissa liittyvän keskustelun herätessä. Euroopan unionin jäsenyys oli merkittävä käänne niin kansalliselle korkeakoulupolitiikalle kuin korkeakoulutusta koskevalle tasa-arvotyölle, joka alkoi enenevässä määrin siirtyä EU-rahoitteisiin tasa-arvoprojekteihin. Suomessa koulutusta ja kasvatusta koskeva tasa-arvotyö on kokenut monia käännteitä kuluneiden vuosikymmenten aikana, mutta jotkut teemat ovat pysyneet tasa-arvotyön kohteina vuosikymmenten ajan. Koulutusta koskeva segregaaation purkaminen on jatkunut 1970-luvun alusta 2000-luvun loppupuolelle asti. Korkeakoulutuksen piirissä parhaiten taloudellisesti resursoitu tasa-arvotyön kohde on ollut naisten ohjaaminen tekniikan ja teknologian piiriin, mitä on tehty vuosikymmenten ajan. Tasa-arvoa on edistetty myös sukupuolitetöisen koulutuksen, opetuksen, kehittämistyön ja tutkimuksen avulla sekä tasa-arvotoimikunnin ja -suunnitelmin.

Lain velvoitteita sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi

Suomessa lainsäädäntö asettaa sukupuolten tasa-arvoon liittyviä velvoitteita korkeakoulutukselle. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta koskee kaikkia niitä viranomaisia, oppilaitoksia, työnantajia ja ammattijärjestöjä, jotka järjestävät koulutusta. Tasa-arvolain 1 pykälässä ja 5 pykälässä sanotaan, että:

Tämän lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä.

Viranomaisten ja oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista.¹

Opetuksen, tutkimuksen sekä oppiaineistojen on tuettava tasa-arvoa, eikä opetusta saa käyttää ennakkoluulojen tai kaavamaisen perhe- ja työelämää koskevien sukupuoliroolien ja -jakojen luomiseen tai ylläpitämiseen. Tasa-arvon edistämismuutokset koskevat erityisesti niitä viranomaisia, jotka vastaavat opetusta koskevista peruslinjauksista ja opetuksen kehittämisestä, viime kädessä myös opettajia. Koulutuksen kaikilla tasoilla on pyrittävä purkamaan ajattelutapoja ja käytäntöjä, jotka ohjaavat valitsemaan koulutuksen ja ammatin kaavamaisesti sukupuolen mukaan.²

Lainsäädäntö on vuodesta 1995 velvoittanut oppilaitokset toteuttamaan tasa-arvoa koulutuksessa ja opetuksessa. Erillinen oppilaitosten toimintaa koskeva tasa-arvosuunnittelun velvoite lisättiin lainsäädäntöön vuonna 2005, mutta monissa korkeakouluissa oli suunnitelmia tehty jo aiemmin. Tasa-arvolaki sisältää velvoitteen tasa-arvosuunnitelman laatimisesta, mikä koskee myös ammattikorkeakouluja ja yliopistoja.³ Tasa-arvolain 6b pykälässä sanotaan, että:

Oppilaitoksen tulee vuosittain yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien kanssa laatia tasa-arvosuunnitelma. Suunnitelman tulee sisältää oppilaitoksen tasa-arvoilanteen ja siihen liittyvien ongelmien kartoitus sekä toteutettaviksi suunnitellut tarpeelliset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä ja opintosuorituksia arvioitaessa sekä toimenpiteisiin, joilla pyritään seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

1 ks. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.

2 ks. Tasa-arvovaltuutetun www-sivut.

3 Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa tasa-arvolain noudattamista. Tasa-arvovaltuutetulla on tasa-arvolain mukaan mahdollisuus saattaa suunnittelovelvoitteen laiminlyönnin perusteella asia tasa-arvovaltuutetun käsiteltäväksi. Tasa-arvovaltuutetun esityksestä, tarvittaessa sakan uhalla, velvoittaa oppilaitoksen, joka on laiminlyönyt tasa-arvosuunnittelua koskevan velvollisuuden, määrääjässä laatimaan tasa-arvosuunnitelma (ks. Tasa-arvovaltuutetun www-sivut.)

Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja niiden tuloksista. Suunnitelma voidaan sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksessa laadittavaa suunnitelmaa. Vuosittaisen tarkastelun sijasta voidaan oppilaitoksessa sopia, että suunnitelma laaditaan vähintään kerran kolmessa vuodessa.

Perustuslain (731/1999) 16. pykälän mukaan julkisen vallan on turvattava yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja tarpeidensa mukaan myös muuta kuin perusopetusta. Perustuslain kuudes pykälä kieltää ihmisten asettamisen eriarvoiseen asemaan iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) tarkoittaa perustuslain yhdenvertaisuusperiaatetta ja syrjintäkieltoa ja ulottaa sen ikään, etniseen ja kansalliseen alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon, mielipiteeseen, terveydentilaan, vammaisuuteen, sukupuoliseen suuntautumiseen ja muuhun henkilöön liittyvään, kuten varallisuuteen, raskauteen ja perhesuhteisiin.⁴

Selvityksen rajaukset, tavoitteet ja toteutus

Selvityksen tavoitteena on arvioida sekä korkeakoulutusta ja tiedettä koskevan tasa-arvopolitiikan tavoitteita, toimenpiteitä ja vaikuttavuutta että harjoitettua korkeakoulutusta ja tiedettä koskevaa politiikkaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Selvityksessä tarkastellaan seuraavia asioita:

- 1) Mitkä ovat olleet hallitusten tavoitteet koskien sukupuolten tasa-arvoa korkeakoulutuksessa ja tiedepolitiikassa, opettajankoulutuksessa ja naistutkimuksessa viimeisten kymmenen vuoden aikana?
- 2) Mikä on ollut näiden tasa-arvotavoitteiden suhde yleisiin korkeakoulutusta ja tiedepolitiikkaa, naistutkimusta ja opettajankoulutusta koskeviin linjauksiin?
- 3) Mihin toimenpiteisiin on ryhdytty näiden tavoitteiden saavuttamiseksi ja miten näitä toimenpiteitä on toteutettu käytännössä?
- 4) Mikä suhde toimenpiteillä on ollut tavoitteisiin?
- 5) Mikä vaikutus toimenpiteillä on ollut (erityisesti sukupuolten tasa-arvoon)?
- 6) Minkälaisia tulevaisuuden linjausehdotuksia tulisi tehdä tämän arvioinnin pohjalta?

Luvuissa 2, 3 ja 4 tarkastellaan sukupuolten tasa-arvon osalta hallitusohjelmien, hallituksen tasa-arvo-ohjelmien sekä korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevien poliittisten dokumenttien tavoitteita ja toimenpiteitä. Luvuissa 5, 6, 7 ja 8 tarkastellaan sukupuolten tasa-arvoon liittyviä toimenpiteitä kor-

⁴ ks. Yhdenvertaisuuslaki.

keakoulutuksen, opettajankoulutuksen, tieteen ja tutkimuksen sekä naistutkimuksen osalta. Luvussa 9 esitetään selvityksen johtopäätökset ja luvussa 10 tulevaisuuden linjausehdotukset. Tämän selvityksen ulkopuolelle ovat jääneet sellaiset opiskelijoita koskevat kysymykset, kuten opiskelun ja perheen yhteensovittaminen⁵, opiskeluaikojen rajaaminen, opintojen rahoitus ja opiskelijoiden tukipalvelut, jotka ovat myös tasa-arvokysymyksiä ja joita tulisi korkeakoulutusta ja tiedettä koskevissa poliittisissa ohjelmissa paremmin huomioida.

Korkeakoulutusta koskevan selvityksen kanssa on toteutettu samanaikaisesti Opetushallituksen laatima peruskoulutusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskeva selvitys. Selvityksiä yhdistää se, että niissä tarkastellaan koulutuksen käytäntöjä, tasa-arvoprojekteja ja -hankkeita sekä tasa-arvosuunnittelua. Tämä selvitys on tehty Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella. Selvityshenkilön tukena on toiminut säännöllisesti koostunut seurantaryhmä. Selvityksen toteuttamisessa ovat auttaneet useat henkilöt, jotka on mainittu Lähteet-luvussa.

5 Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamista koskeva taustaselvitys (tulossa)

2 HALLITUSOHJELMAT JA KORKEAKOULUTUS

■ Selvityksen kohteena ovat olleet sukupuolten tasa-arvoa korkeakoulutuksessa ja tieteessä koskevat hallitusohjelmien tavoitteet ja toimenpiteet (1995–2008). Hallitusohjelmissa korkeakoulutusta ja tiedettä koskevat osiot ovat esitetty pääsääntöisesti ilman sukupuolten tasa-arvoon liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Hallitusohjelmat ovat kuitenkin sisältäneet joi-takin tavoitteita, jotka koskevat korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa.

2.1 PÄÄMINISTERI PAAVO LIPPOSEN I HALLITUKSEN OHJELMA (1995-1999)

Hallituksen todetaan toimivan seuraavan neljän vuoden aikana niin, että vuosituhannen vaihteeseen mennessä sukupuolten tasa-arvo vahvistuu. Ohjelmassa ei ole omaa lukuaan tasa-arvosta. Koulutusta, tiedettä ja kulttuuria koskevassa luvussa nähdään, että yksilön, yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kyky vastata muutokseen, kansainvälistymiseen ja tiedon merkityksen korostumiseen riippuu perussivistyksestä, erityisosaamisesta ja luovuudesta. Hallitus panostaa tietoverkkojen ja tiedon valtatie antamien mahdollisuuksien hyväksikäyttöön ja tietoyhteiskunnan perustaitoihin. Matemaattis-luonnon-tieteellistä osaamista nostetaan kansainväliselle tasolle. Ammattikorkeakoulujärjestelmää kehitetään työelämän tarpeita palvelevaksi. Yliopistojen rahoituksessa kiinnitetään huomiota huippuyksiköiden muodostumiseen. Kansallista innovaatiojärjestelmää kehitetään. Korkeakoulutuksen ja tieteen osalta ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.

2.2 PÄÄMINISTERI PAAVO LIPPOSEN II HALLITUKSEN OHJELMA (1999-2003)

Ohjelmassa korostetaan oikeudenmukaista ja kannustavaa, sosiaalisesti eheää Suomea. Ohjelman kehittämislinjoissa esitetään yhtenä kohtana, että: ”Sukupuolten tasa-arvo niin työ- kuin perhe-elämässä etenee ja ihmisten keskinäinen suvaitsevaisuus vahvistuu.” Luvussa Koulutus, tiede ja tasa-arvo Suomesta kerrotaan rakennettavan tietoyhteiskunta, jossa tieto ja osaaminen ovat osa sivistystä ja keskeisin tuotannontekijä. Suomen on ohjelman mukaan oltava teknologiapolitiikassaan eturivin kansakunta. Koulutuksen osalta kehityksen painopisteen nähdään siirtyvän sisällöllisten sovellusten ja palvelun kehittämiseen ja tuotantoon. Hallitus käynnistää hankkeen, joka luo edellytykset Suomen nousemiseksi tietoliikenneteknologian ohella merkittäväksi sisältöteolliseksi maaksi. Sähköisiä palveluja, kulttuuri- ja tietosisältöjä kehitetään helppokäyttöisiksi samoin kuin mikrotietokoneita, digitaalista televisiota ja matkaviestimiä. Teknologisia innovaatioita edistetään erityisesti julkisella sektorilla.

Väestön osaamistason nostamisen nähdään tukevan Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä. Matemaattis-luonnontieteellistä osaamista vahvistetaan. Koulutuksen tietoyhteiskuntastrategiassa keskiytään opettajien koulutukseen ja uusien oppimisympäristöjen luomiseen. Ammattikorkeakoulujen laatutasoa nostetaan ja yliopistojen perusrahoituksen kehitys, maksuttomuus, korkeatasoinen perusopetus, tutkijakoulutus ja tieteellinen tutkimus turvataan. Korkeakoulutuksen ja tieteen osalta ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.

2.3 PÄÄMINISTERI ANNELI JÄÄTTEENMÄEN JA MATTI VANHASEN I HALLITUKSEN OHJELMA (2003-2007)

Ohjelmassa korostetaan työtä, yrittämistä ja yhteisvastuuta. Sukupuolten välisen tasa-arvon katsotaan ohjelman mukaan kuuluvan koko hallitukselle. Naistutkimuksen koordinaation asemaa selvitetään, ja tasa-arvopoliittiset näkökulmat arvioidaan myös miesnäkökulmasta. Tasa-arvon informaatio- ja dokumentaatiotoimintaa kehitetään siten, että se palvelisi julkishallinnon tiedon tarpeita sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen osalta.

Luvussa Koulutus, tiede ja kulttuuri sanotaan, että: ”Suomi sivistisyhteiskuntana rakentuu osaamisen, tiedon ja luovuuden varaan. Sen arvoihin kuuluvat ihmisten yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus, kansainvälisyys, vastuu ympäristöstä ja sukupuolten välinen tasa-arvo.” Ohjelmassa korostetaan perusopetuksen laatua ja tuloksellisuutta sekä esiopetuksen laadun arviointia. Opettajankoulutusta lisätään ja opettajien täydennyskoulutusta edistetään. Myös ammatillista opettajankoulutusta laajennetaan. Yliopistojen opintoaikoja nopeutetaan ja tieteellisen tutkimuksen perusedellytyksiä vahvistetaan. Korkeakoulutuksen ja tieteen osalta ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.

2.4 MATTI VANHASEN II HALLITUKSEN OHJELMA (2007-)

Ohjelmassa painotetaan koulutuksen osalta laadukasta ja maksutonta koulutusta, mikä nähdään hyvinvointiyhteiskunnan perustana. Hallituksen kerrotaan turvaavan taloudelliset ja rakenteelliset edellytykset laadukkaan, monialaisen perus- ja soveltavan tutkimuksen tekemiseen. Huomiota kiinnitetään koulutuksen keskeyttämissiin, koulupudokkuuteen, syrjäytymiseen ja yrittäjyyskasvatukseen. Tietoyhteiskuntahankkeita tuetaan. Opettajien työn houkuttelevuutta parannetaan kehittämällä työolosuhteita. Lukioiden osalta mainitaan uuden teknologian laaja käyttöön ottaminen. Korkeakoulujen osalta jatketaan rakenteellista kehittämistä, kehitetään yliopistokeskuksia ja tekniikan alan korkeakoulutusta. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulosohjauksjärjestelmässä painottuvat opetuksen ja tutkimuksen laatu ja vaikuttavuus. Ammattimaista tutkijauraa kehitetään houkuttelevaksi. Apurahansaajien sosiaaliturva järjestetään. Luvussa Naisten ja miesten välisen tasa-arvon parantaminen huomioidaan myös korkeakoulutus. Opettajankoulutuksen osalta esitetään, että tasa-arvotietoisuutta lisätään peruskouluissa. Opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen sisällytetään sukupuolitietoista opetusta.

2.5 JOHTOPÄÄTÖKSET HALLITUSOHJELMISTA

Hallitusohjelmien korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa koskevat osa-alueet ovat esitetty pitkälti niin, ettei niissä ole huomioitu sukupuolten tasa-arvoa. Sukupuolten tasa-arvon edistämistä korkeakoulutuksessa ja tieteessä ovat kuitenkin koskeneet muutamat hallitusohjelmissa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet. Hallitusohjelmassa (2003) on tavoitteena naistutkimuksen aseman vahvistaminen, mihin liittyvänä toimenpiteenä esitetään naistutkimuksen koordinaation aseman selvittämistä. Hallitusohjelmassa todetaan hallituksen varmistavan, että sukupuolinäkökulma valtavirtaistetaan lainvalmistelussa, työarvio- ja tutkimusprosessissa sekä muissa merkittävässä hankkeissa jo toiminnan alkuvaiheissa. Hallitusohjelman (2007) tavoitteena on sukupuolten tasa-arvon edistäminen opettajankoulutuksessa. Opettajankoulutuksen osalta toimenpiteenä esitetään tasa-arvotietoisuuden lisäämistä peruskouluissa ja sukupuolittaisen opetuksen sisällyttämistä opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen.

Naistutkimuksen aseman vahvistaminen, sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja opettajankoulutuksen merkityksen painottaminen sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ovat tasa-arvon näkökulmasta kunnianhimoisia tavoitteita. Näiden tavoitteiden toteutumisella olisi myös laajoja ja kauaskantoisia seurauksia. Pelkästään valtavirtaistamisen tavoite kertoo jo siitä, että kaikella poliittisella toiminnalla katsotaan olevan sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta merkitystä. Korkeakoulutuksen ja tiedepolitiikan laajaa kenttää ajatellen hallitusohjelmissa esitettyjen tavoitteiden toteuttamiseksi tarvitaan useita eri toimijatahoja yhdistäviä ja sitovia toimenpiteitä lukumääräisesti enemmän. Vastaisuudessa hallitusohjelmien korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa koskevien osioiden sisällä tulisi näkyä selkeämmin korkeakoulutuksen ja tieteen tasa-arvokysymysten huomiointi ja lukumääräisesti useammilla toimenpiteillä se, millä tavalla tasa-arvoa koskevat tavoitteet tullaan toteuttamaan.

3. HALLITUKSEN TASA-ARVO-OHJELMAT JA KORKEAKOULUTUS

■ Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tarkoituksena on konkretisoida hallitusohjelmien sukupuolten tasa-arvoa koskevia tavoitteita. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaa koskevia tavoitteita on ollut useita ja myös konkreettisia toimenpiteitä tavoitteiden toteuttamiseksi on esitetty.

3.1 HALLITUKSEN TASA-ARVO-OHJELMA (1997–1999)

Ohjelmassa koulutuksen kasvatustavoitteeksi esitetään tasa-arvon edistäminen. Koulutuksen sukupuolenmukaista kahtiajakoa vähennetään. Sukupuolten tasa-arvo nähdään osana suomalaista koulutuksen arvo- ja normiperustaa, minkä yhteydessä mainitaan naisten miehiä nopeampi koulutustason nouseminen ja alle 50-vuotiaiden naisten miehiä parempi koulutustaso. Tasa-arvoa edistetään koulussa valtavirtaistamis- eli läpäisyperiaatteella.

Opetusministeriölle annetaan tehtäväksi huomion kiinnittäminen paikallisten opetussuunnitelmien seurantaan ja arviointiin ihmisoikeudet ja tasa-arvon edistämisen huomioivalla tavalla. Opettajankoulutuksen tulee ohjelman mukaan antaa tiedolliset ja taidolliset perusvalmiudet sekä ihmisoikeuksien että tasa-arvon edistämiseen koulutyössä.

Koulutuksen todetaan työelämän ohella jakautuneen naisten ja miesten aloihin. Tekniikan, fysiikan ja tietotekniikan koulutuksen kerrotaan miesvaltaistuneen ja naisvaltaisten alojen naisvaltaistuneen. Opetushallitus käynnistää mittavat hankkeet peruskoulun ja lukion matematiikan ja luonnontieteiden kehittämiseksi. Kehittämishankkeista kerrotaan, että niissä panostetaan opettajankoulutukseen, jotta naisten osuus tekniikan alalla kasvaisi. Varhaiskasvatuksen osalta erityisongelmaksi esitetään päivähoitohenkilöstön yksipuolinen sukupuolirakenne.

Yliopistojen osalta esitetään, että: ”Vuonna 1995 yliopistoihin hyväksytyistä opiskelijoista 55 prosenttia oli naisia.” Sukupuolirakenteen tasa-painottamiseksi ehdotetaan lisäpiste- ja kiintiöjärjestelmän käyttöä sekä valintakriteerien sisällöllisiä muutoksia. Tutkimuksen osalta sukupuolten eriarvoisuuteen ja tasa-arvon esteisiin liittyvien ongelmien todetaan olevan sitkeitä. Ongelmien hahmottamisen ja niihin tarttumisen katsotaan edellyttävän laajaa ja syvälle menevää tutkimustyötä niin perustutkimuksen kuin soveltavan tutkimuksenkin alueella.

Naistutkimuksen kerrotaan tuoneen tärkeää tietoa suomalaiseen tasa-arvopolitiikkaan. Hallituksen toimenpideohjelmaan sisältyvän valtavirtaistamisen periaatteen toteuttamisen ja tasa-arvovaikutusten arvioimisen nähdään tarvitsevan tuekseen naistutkimuksen asiantuntemusta. Naistutkimuksen informaatio- ja dokumentaatiopalveluja parannetaan. Opetusmi-

nisteriön kerrotaan rahoittavan viisivuotisen hankerahoituksen seitsemää naistutkimuksen professuuria.

Naisten tutkijanuran edistäminen on ohjelman mukaan tärkeää, ja Suomen Akatemian työryhmä selvittää naisten tutkijanuran esteiden poistamista.

Ammattikorkeakouluista muodostetaan monialaisia yksiköitä, minkä nähdään merkitsevän sukupuolijakoja ylläpitävien oppilaitosrajojen murtamista. Toimenpiteinä mainitaan kehittämis- ja tutkimushankkeet, jotka tähtäävät oppilaitosten ja opetuksen käytäntöihin, opetusmenetelmiin sekä opettajien asenteisiin. Toteutetuista ja käynnissä olevista kehittämissankkeista mainitaan naisten kannustamiseen tekniikan alan opintoihin kohdistuneet hankkeet. Hankkeita miesten rohkaisemiseksi sosiaali- ja opetusaloille pidetään tarpeellisina. Opetusministeriö varautuu rahoittamaan sukupuolten tasa-arvon edistämiseen tähtäviä ammattikorkeakoulujen kehittämishankkeita.

3.2 HALLITUKSEN TASA-ARVO-OHJELMA (2004–2007)

Ohjelman mukaan varhaiskasvatus ja koulutus ovat tasa-arvon edistämisen kannalta avainasemassa, koska koulutuksella vaikutetaan niihin asenteisiin, tietoihin ja taitoihin, joiden varassa ihmiset yhteiskunnassa toimivat. Tasa-arvon edistäminen tulisi ottaa huomioon jo pienten lasten hoitoa, kasvatusta ja esiopetusta kehitettäessä. Opetusmenetelmien kehittämistyössä katsotaan tärkeäksi huomioida erot sukupuolten sisällä.

Segregaation todetaan olevan sitkeä ilmiö, rajaavan koulutusvalintoja ja jäykistävän työmarkkinoita. Stereotyyppiset käsitykset rajoittavat ohjelman mukaan valintojen tekemistä omien lahjakkuuksien ja kykyjen pohjalta. Opettajien sukupuolijakauman tasoittamiseen etsitään keinoja perus- ja täydennyskoulutuksen tasa-arvoisaltöjä kehittämällä. Oppilaitoksia kannustetaan etsimään tähän käytäntöjä ja pedagogisia ratkaisuja. Segregaation lieventäminen ulotetaan yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin, joissa segregaatiota lievennetään opettajien perus- ja täydennyskoulutuksella, opintojen ohjausta kehittämällä ja tiedottamalla nuorille eri ammateista. Ohjelmassa mainitaan segregaation yhteydessä, että tasa-arvon edistäminen sisällytetään yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulos- ja tavoiteohjausprosessiin.

Naistutkimuksen tukeminen ja tasa-arvotietouden koordinointi halutaan ohjelmassa pysyväälle pohjalle. Toimenpiteenä esitetään valtakunnallisen naistutkimus- ja tasa-arvotietouden portaalin avaaminen. Opetusministeriön kerrotaan vastaavan naistutkimuksen koordinoinnista ja tulosohjausprosessissa naistutkimuksen asemaan huomion kiinnittämisestä. Tavoitteena on hallituskauden aikana varmistaa naistutkimuksen asema osana yliopistotason tutkimusta. Naistutkimuksen virat perustetaan suunnitelman mukaisesti yliopistoihin. Lisäksi laaditaan ehdotus strategiaksi, joka koskee ammattimaisen tutkijanuran kehittämistä, naisten tutkijanuraa ja tasa-arvoa tutkijanuralla.

3.3 HALLITUKSEN TASA-ARVO-OHJELMA (2008 – 2011)

Koulutuksen osalta keskitytään tasa-arvotietoisuuden lisäämiseen ja segregaaation lieventämiseen, mihin ohjelman mukaan tarvitaan asenteisiin ja koulutus- ja ammatinvalintaan vaikuttavia toimenpiteitä. Opettajankoulutuslaitoksilla opettajiksi opiskelevien opintoihin sisällytetään sukupuolietietoista opetusta. Opetusta sisällytetään aineen-, luokan-, lastentarhan- ja erityisopettajien opintoihin. Myös ammatissa toimivien opettajien tasa-arvotietoisuutta kasvatetaan. Toimenpiteenä esitetään opettajien täydennyskoulutuksiin kyseistä teemaa koskevien opetussisältöjen sisällyttämistä ja sellaisen hankkeen resursoimista, jolla sukupuolietietoista opettajankoulutusta edistetään. Opetusministeriön kerrotaan vastaavan siitä, että opettajien täydennyskoulutuksiin lisätään sukupuolietietoisuutta ja tasa-arvoa edistäviä sisältökokonaisuuksia viimeistään vuodesta 2009 lähtien.

3.4 JOHTOPÄÄTÖKSET HALLITUKSEN TASA-ARVO-OHJELMISTA

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitteina ovat olleet sukupuolietoisuuden vahvistaminen opettajankoulutuksessa, naisten tutkijanuran edistäminen, naistutkimuksen aseman vakiinnuttaminen sekä jokaisessa hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa esitetty segregaaation purkaminen. Näiden tavoitteiden ohella on korostettu, että tasa-arvoa edistetään koulutuksessa valtavirtaistamis- eli läpäisyperiaatteella. Opetusministeriölle on annettu tehtäväksi kiinnittää huomio paikallisten opetussuunnitelmien seurantaan ja arviointiin tasa-arvon huomioivalla tavalla.

Tasa-arvo-ohjelmien tavoitteet ovat olleet hallitusohjelmien tavoitteiden lailla kunnianhimoisia. Tasa-arvo-ohjelmissa esitetyt toimenpiteet ovat olleet melko konkreettisia, mutta määrällisesti melko vähäisiä. Pelkästään valtavirtaistamista koskeva tavoite edellyttää muutoksia yhtä lailla rakenteissa kuin toiminnassakin. Tavoitteena vaativa on myös segregaaation purkamisen tavoite. Segregaaation purkaminen on tasa-arvo-ohjelmien perusteella tarkoittanut korkeakoulutuksen sukupuolijakauman tasoittamista vastakkaisen sukupuolen koulutusaloille ja työtehtäviin ohjaamisella. Segregaaation purkamiseen liittyvinä toimenpiteinä on esitetty kehittämishankkeita, jotka ovat kohdistuneet sukupuolirakenteen tasoittamiseen pääasiassa naisiin toimenpiteitä kohdistamalla. Hankkeita miesten rohkaisemiseksi sosiaali- ja opetusaloille on pidetty tasa-arvo-ohjelmassa tarpeellisena, mutta toimenpiteitä tähän ei ole esitetty. Segregaaatiota on Suomessa purettu projektein 1970-luvulta lähtien. Kyseisissä projekteissa on opittu, että segregaaation purkamisessa on tärkeintä kiinnittää huomiota sukupuolen kaikkea toimintaa ohjaavaan merkitykseen ja koulutuksen käytäntöihin (ks. luku 5 ja 6). Vastaisuudessa tasa-arvo-ohjelmissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten jo toteutettujen ja suunnitteilla olevien hankkeiden tulokset, kertynyt tieto, toimintamalli-ehdotukset ja osaaminen integroituvat paremmin korkeakoulu- ja tiedepolitiikan sekä korkeakoulutuksen käytäntöihin.

Tasa-arvo-ohjelmassa on peräänkuulutettu sukupuolten tasa-arvoon liittyvän asiantuntemuksen ja ymmärryksen syventymistä, mikä on kaikkein oleellisin asia tasa-arvon edistymisessä ja valtavirtaistumisessa. Tasa-arvo-ohjelmassa on esitetty, että sukupuolten eriarvoisuuteen ja tasa-arvon esteisiin liittyvien ongelmien on todettu olevan sitkeitä ja tarvitsevan laajaa ja syvälle menevää tutkimustyötä. Tavoitteet sukupuolten tasa-arvoon liittyvän ymmärryksen syventymisestä ja tutkimustyön tarpeen tunnustamisesta ovat hyviä, mutta niiden saavuttamiseksi tarvitaan enemmän ja laaja-alaisempia toimenpiteitä, kuten tasa-arvoon liittyvää koulutusta sekä tasa-arvoon liittyvän tutkimuksen tukemista ja hyödyntämistä sekä päätöksenteossa että korkeakoulujen tasa-arvotyössä.

Tasa-arvoon liittyvän ymmärryksen syventymistä ja tutkimustiedon tärkeyden tunnustamista tukee hallitusohjelman tavoitteena esitetty nais-tutkimuksen aseman vakiinnuttaminen. Naistutkimuksen aseman vahvistamiseksi on toimenpiteenä esitetty valtakunnallisen naistutkimus- ja tasa-arvotietouden portaalin avaaminen ja opetusministeriön rahoittamat naistutkimuksen professuurit. Ohjelman mukaisesti opetusministeriö vastaa naistutkimuksen koordinoinnista ja tulosohjausprosessissa naistutkimuksen asemaan huomion kiinnittämisestä.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitteissa on painotettu myös naisten tutkijanuran edistämistä. Toimenpiteinä on esitetty tutkijanuran esteiden poistamiseen liittyvän selvityksen tekeminen ja tutkijanuratyöryhmän suositusten pohjalta valmisteilla oleva toimenpideohjelma. Ohjelman mukaisesti myös Suomen Akatemian työryhmä selvittää naisten tutkijanuran esteiden poistamista.

Opettajankoulutuksen osalta tavoitteena on ollut segregaaation purkaminen ja sukupuolittietoisien opetuksen kehittäminen. Toimenpiteinä on esitetty kehittämishankkeita ja sellaisen hankkeen resursoimista, jolla sukupuolittietoista opettajankoulutusta edistetään. Ohjelman mukaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen osalta tasa-arvon edistäminen on osa tulos- ja tavoiteohjausprosessia ja yliopistojen tasa-arvosuunnitelmien päivitys ja niiden seuranta on esillä palautekeskusteluissa ja kirjallisessa palautteessa.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien toimenpiteet ovat olleet konkreettisia, mutta ne ovat olleet määrällisesti melko vähäisiä. Vastaisuudessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ohjelmissa esitetään korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osalta vielä enemmän eri toimijatahoja, kuten poliittisia päättäjiä, korkeakoulujen johtoa ja muuta henkilöstöä sekä opiskelijoita sitouttavia toimenpiteitä sukupuolten tasa-arvon edistymiseksi ja valtavirtaistamiseksi. Keskeistä on sukupuolten tasa-arvoon liittyvän ymmärryksen syveneminen, mikä tarvitsee tuekseen korkeakoulutuksen piirissä toimiville opettajille, tutkijoille ja johdolle järjestettyä koulutusta sekä korkeakoulujen piirissä tehdyn tasa-arvotyön ja tasa-arvoon liittyvän tutkimuksen tukemista ja taloudellista resursointia. Kehittämishankkeet ja selvitykset tarjoavat paljon tietoa ja vahvistavat tasa-arvoon liittyvää osaamista, mutta jos niiden tuloksia ja saatua tietoa ei hyödynnetä, tilanne ei muutu.

Tärkeintä on, että sukupuolen merkityksestä keskustellaan. Keskustelu syventää ymmärrystä myös sukupuolten tasa-arvosta. Se, mitä ajattelemme sukupuolen merkitsevän, vaikuttaa siihen, mitä tasa-arvolla tavoittelemme ja miten tavoitteisiin pyrimme. Keskeinen tasa-arvon etenemisen este näyttää olevan se, että kahteen ryhmään jakamisesta seuraa oletuksia naisten ja miesten perustavasta erilaisuudesta – tai päinvastoin. Hankalaksi tasa-arvoisuuden kannalta asian tekee se, että miehiin liitetyt ominaisuudet nähdään arvokkaampina kuin naisiin yhdistetyt. Esimerkkinä tästä ovat hankkeet, joiden suunta on ollut usein kohti arvokkaampaa, mieskeskeistä elämänpääpiiriä, johon naisia on kannustettu ja ”rohkaistu”. Vastaisuudessa tulisi tunnistaa enemmän sitä, miten sukupuoli on mukana järjestämässä kaikkea toimintaa. Sukupuolelle annettujen erilaisten merkitysten tunnistamisella mahdollistetaan pyrkimykset muuttaa kohtelua ja olosuhteita. Sukupuolen moninaisuuden korostaminen mahdollistaa myös sen, että ihmiset voivat ajatella ja toimia toisin.⁶

6 Kyseiseen lopputulemaan päädyttiin laajassa kansallisessa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin ensimmäisen kerran Suomessa 1970-2000-luvuilla toteutettuja tasa-arvoprojekteja. Niitä löytyi noin 300. Projektidokumentteja tarkastelemalla sekä haastatteleamalla pitkän linjan tasa-arvotyötä tehneitä henkilöitä analysoitiin sitä, minkä takia tasa-arvo ei lukuisista hankkeista huolimatta näytä edistyvän (Brunila, Heikkinen & Hynninen 2005, 26.)

4 SUKUPUOLTEN TASA-ARVO KORKEAKOULU- JA TIEDEPOLIITTISISSA OHJELMISSA JA SUUNNITELMISSA

■ Hallitusohjelmassa (2003) esitetään, että hallitus toimeenpanee sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen koko valtionhallinnossa. Sukupuolivaikutusten arviointimenetelmiä kehitetään ja arviointi otetaan osaksi lainsäädännön valmistelua. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997) esitetään, että tasa-arvoa edistetään valtavirtaistamis- eli läpäisyperiaatteella. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2004–2007) sitoudutaan lainsäädännön tasa-arvovaikutusten arviointiin. Tasa-arvo-ohjelman loppuraportin mukaan tasa-arvon edistäminen on ollut osa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulos- ja tavoiteohjausprosessia vuosina 2004–2005.⁷

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen tai yllä esitetyt hallitusohjelmien ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitteet ja toimenpiteet eivät pääsääntöisesti ole ulottuneet yleisiin korkeakoulu- ja tiedepoliittisiin ohjelmiin ja suunnitelmiin. Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevista suunnitelmista ja ohjelmista on vaikea löytää muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta mainintoja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä tai selkeitä yhtymäkohtia hallituksen tasa-arvo-ohjelmien korkeakoulutusta ja tiedepoliittikkaa koskeviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin.

4.1 TASA-ARVOPOLITIIKAN JA KORKEAKOULU- JA TUTKIMUSPOLITIIKAN KAKSI ERI MAAILMAA

Opetusministeriön tehtävänä on valmistella korkeakoulutusta koskeva lainsäädäntö sekä korkeakoulutusta koskevat valtion talousarvioesitykset ja valtioneuvoston päätökset. Eduskunta päättää koulutusta ja tiedettä koskevasta lainsäädännöstä ja koulutus- ja tiedepoliitiikan peruslinjauksista. Keskeisiä korkeakoulutusta ja tutkimusta sääteleviä lakeja ja asetuksia ovat olleet Yliopistolaki (645/1997) ja -asetus (115/1998), Ammattikorkeakoululaki (351/2003) ja -asetus (352/2003) sekä Laki ja asetus ammattikorkeakouluopinnoista (255/1995; 256/1995). Kyseiset lait ja asetukset eivät sisällä mainintoja sukupuolten tasa-arvosta. Hallitus on sitoutunut suvaukseen eli sukupuolivaikutusten arviointiin ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen, mutta myöskään uusi yliopistolaki (558/2009) ei huomioi sukupuolten tasa-arvoa. Lakia ei ole myöskään arvioitu sukupuolivaikutusten näkökulmasta.

Korkeakoulutuksen kehittämiseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet määritellään hallitusohjelmassa ja valtioneuvoston joka neljäs vuosi hyväksymässä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa, joka perus-

7 Korkeakoulutusta koskevassa tulosohjauskeskustelussa olivat esillä yliopistokohtaiset tasa-arvosuunnitelmat eräänä prioriteeteista (keskustelukysymyksistä) tulosohjausprosessissa vuosikymmenen alkupuolella.

tuu hallitusohjelmassa asetettuihin koulutus- ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa valtioneuvosto linjaa lähivuosien korkeakoulutusta koskevat kehittämistavoitteet. Koulutuspolitiikan tavoitteita toteutetaan muun muassa toimenpideohjelmin ja kehittämishankkein. Poliittinen vastuu ja valvonta toteutuvat hallituksen esittämien selontekojen kautta. Korkeakoulutusta säätelevät myös kansainväliset instituutiot ja prosessit.⁸

Huomion kiinnittäminen poikien ja miesten asemaan

Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa sukupuolten tasa-arvo esitetään osana koulutuksen arvo- ja normiperustaa. Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevista poliittisista dokumenteista mainintoja sukupuolten tasa-arvosta on vaikeaa löytää, mutta poikien ja miesten asema koulutuksessa on nostettu esille. Valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon (2006)⁹ kohdassa Tasa-arvo todetaan miesten keskeyttävän koulutuksen naisia useammin.¹⁰ Tasa-arvon vahvistamiseksi kiinnitetään huomiota koulupudokkaisuun, oppimis- ja sopeutumisvaikeuksiin sekä kehitysviivästymiin, minkä yhteydessä viitataan poikiin. Miesten myös todetaan keskeyttävän koulutuksen naisia useammin. Erot koulutukseen osallistumisessa ja koulutuksen loppuun suorittamisessa voivat selonteon mukaan johtaa pysyvästi syrjäytyvien ja huono-osaisten miesten määrän kasvuun.

Sukupuolten tasa-arvon näkymättömyys

Opettajankoulutusta koskevat poliittiset dokumentit ovat esimerkki siitä, miten sukupuolten tasa-arvoa koskevat kysymykset eivät ole siirtyneet muihin korkeakoulutusta koskeviin ohjelmiin ja suunnitelmiin. Tasa-arvo-ohjelmassa (1997) esitetään, että opettajankoulutuksen tulisi antaa tiedolliset ja taidolliset perusvalmiudet tasa-arvon edistämiseen käytännön koulutyössä. Hallituksen tasa-arvo-ohjelman loppuraportissa (2004–2007) todetaan, että: ”Tasa-arvokysymykset on integroitu osaksi opettajien perus- ja täydennyskoulutusta.” Opetusministeriön vuonna 2001 julkaisemassa Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelmassa ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.¹¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) mainitaan sukupuolten tasa-arvo toteamalla, että: ”edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa antamalla tytöille ja pojille valmiudet toimia yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin yhteiskunnassa sekä työ- ja perhe-elämässä.”¹² Lukion opetussuunnitelmien perusteissa (2003) ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.¹³ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2000) ei myöskään mainita

8 Selvitys rajautuu pääosin kansallisiin korkeakoulu- ja tiedepoliittikkaa koskeviin poliittisiin tavoitteisiin ja suunnitelmiin.

9 Opetusministeriö 2006.

10 Keskeyttämisprosentit eivät kuitenkaan eroa merkittävästi toisistaan, ks. Tilastokeskuksen www-sivut ”Koulutuksen keskeyttäminen 2007”.

11 Opetusministeriö 2001.

12 Opetushallitus 2004, 14. Opetussuunnitelman perusteissa 1985 ja 1994 tasa-arvon edistäminen oli opilaanohjauksen tehtävä. Opetussuunnitelman perusteissa 2004 tasa-arvon edistäminen ulottuu koskemaan kaikkea opetusta.

13 Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003, 12.

sukupuolten tasa-arvoa. Opetusministeriön vuonna 2008 asettama opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta määritteli ja asetti tavoitteet täydennyskoulutukselle. Neuvottelukunnan loppuraportissa, toiminta- ja työsuunnitelmassa vuosille 2008–2010, valtion rahoittaman opetustoimen henkilöstökoulutuksen kehittämisen periaatteissa ja painopistealueissa (2009–2011) tai opetustoimen henkilöstön ammatillisen osaamisen varmistamista koskevassa loppuraportissa ei ole mainintaa sukupuolten tasa-arvosta.¹⁴

Myöskään ammattikorkeakoulujen osalta ei korkeakoulupoliittisista dokumenteista juuri löydy mainintoja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen suuntaviivat 2008–2011 –raportissa esitetään valtakunnallisen korkeakoulupolitiikan linjauksiin pohjautuvat suuntaviivat siitä, millaisiin tavoitteisiin ja ratkaisuihin korkeakoulujen tulisi rakenteellisessa kehittämisessä pyrkiä. Raportissa ei mainita sukupuolten tasa-arvoa.¹⁵

Huomion kiinnittäminen korkeakoulutuksen naisvaltaistumiseen
Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997–1999) todetaan sukupuolten eriarvoisuuden ja tasa-arvon esteisiin liittyvien ongelmien olevan sitkeitä. Ongelmiin tarttumisen katsotaan edellyttävän laajaa ja syvälle menevää tutkimustyötä perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen alueella. Myös tutkijanaisten ja naistutkimuksen aseman vahvistamiseen kiinnitetään huomiota. Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevissa dokumenteissa kiinnitetään huomiota korkeakoulutuksen naisvaltaistumiseen. Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa (2006) todetaan naisten osuuden korkeakouluopiskelijoista olevan varsin korkea.¹⁶ Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (2007–2012) todetaan naisten ja miesten koulutustason eroavan varsin huomattavasti naisten eduksi nuoremmissa ikäryhmissä. Sukupuolten tasa-arvoa edistetään raportin mukaan pienentämällä naisten ja miesten koulutustaseroja ja vaikuttamalla opiskelijavalintoihin.¹⁷ Opettajankoulutuksen kehittämisohjelmassa kehoitetaan seurannassa ja kehittämistyössä huomioimaan opiskelijavalintojen sukupuolirakenteen kysymykset.¹⁸ Naisten korkea määrä korkeakoulutuksessa nostetaan esille myös Koulutus ja tiede Suomessa 2006 -raportissa. Siinä todetaan, että: ”Naiset ovat olleet enemmistönä yliopisto-opiskelijoista 1970-luvulta lähtien. Naistohtoreiden määrä on tasaisesti nousut. Viimeisen kymmenen vuoden aikana tohtorintutkinnon suorittaneiden naisten määrä on yli kolminkertaistunut.”¹⁹

14 Opetusministeriö 2008, Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta 2009. Neuvottelukunnassa ovat kuitenkin olleet esillä sukupuolten tasa-arvoon liittyvät kysymykset mietittäessä sitä, millä tavalla opettajat jatkossa sitoutettaisiin sukupuolikielisiin perehtymiseen. Opetusministeriön suunnitelmassa valtion rahoittamasta opetustoimen henkilöstökoulutuksesta vuonna 2010 kerrotaan, että opetusministeriön hallinnonalalla on käynnissä uudistuksia. Niiden osalta yhtenä uudistusten tavoitteena esitetään sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen (Opetusministeriö 2009).

15 Opetusministeriö 2008.

16 Opetusministeriö 2006. Vuonna 2007 naisia oli yliopistojen opiskelijoista 54 prosenttia (Tilastokeskus 2009).

17 Opetusministeriö 2007.

18 Opetusministeriö 2001.

19 Opetusministeriö 2006.

4.2 JOHTOPÄÄTÖKSET KORKEAKOULUTUSTA JA TUTKIMUSTA KOSKEVISTA TAVOITTEISTA JA SUUNNITELMISTA

Korkeakoulutusta ja tutkimusta luotsaavista poliittisista dokumenteista ovat pääsääntöisesti puuttuneet sukupuolten tasa-arvoa koskevat tavoitteet ja konkreettiset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi.²⁰ Korkeakoulutuksen piirissä toimivat henkilöt, kuten opettajat, ovat kuitenkin tasa-arvoon liittyvien tilanteiden kanssa tekemisissä joka päivä omassa työssään.

Vastaisuudessa korkeakoulutusta ja tutkimusta ohjaavissa asiakirjoissa tulisi huomioida hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa esitetyt sukupuolten tasa-arvoa koskevat tavoitteet. Samalla olisi suositeltavaa huomioida tasa-arvoon liittyviä tutkimustuloksia ja korkeakoulutuksen piirissä tehtyä tasa-arvotyötä. Korkeakoulu- ja tutkimuspoliittisissa ohjelmissa ja suunnitelmissa tulisi esittää tasa-arvon edistämiseksi konkreettisia malleja ja käytännön esimerkkejä, joihin korkeakoulutuksen piirissä toimivat voivat tukeutua. Esimerkkejä tällaisista konkreettisista malleista ja käytännön esimerkeistä löytyy korkeakoulutuksen ja tieteen piirissä pitkään tehdystä tasa-arvotyöstä ja tutkimuksesta (ks. luvut 5, 6 ja 7).

²⁰ Joissakin tiedettä ja tutkimusta koskevissa poliittisissa dokumenteissa on joiltain osin huomioitu hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitetta edistää naisten tutkijanuraa. (ks. tarkemmin luku 7).

5 KORKEAKOULUT JA SUKUPUOLTEN TASA-ARVO

■ Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevissa ohjelmissa ja suunnitelmissa on kiinnitetty huomiota korkeakoulutuksen sukupuolirakenteeseen. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu segregaaation purkamista. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2004–2007) segregaaation lieventäminen ulotetaan yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin. Segregaatiota vähennetään tasa-arvo-ohjelman mukaan opettajien perus- ja täydennyskoulutuksella, opintojen ohjausta kehittämällä ja tiedottamalla nuorille eri ammateista.

Toimenpiteitä segregaaation purkamiseksi on toteutettu erilaisina korkeakoulutuksen piirissä toimineina kehittämishankkeina. Myös muuta tasa-arvotyötä on tehty pitkään. Yliopistot ovat olleet melko aktiivisia sukupuolten tasa-arvoon liittyvien kysymysten tarkastelussa, ja ammattikorkeakouluissa on alettu toteuttaa tasa-arvosuunnittelua. Lisäksi tutkimuksessa ja opetuksessa on huomioitu tasa-arvokysymyksiä.

5.1 NAISTEN ASEMA KORKEAKOULUTUKSESSA

Suomessa naisten korkean koulutustason ja sukupuolten tasa-arvon edistymisen välille on vedetty yhtäläisyysmerkki. Suomen Akatemian raportissa (1997) todetaan, että: ”Suomessa on korkeakoulupolitiikassa totuttu luottamaan luonnolliseen kehitykseen eli siihen, että naisten koulutustason noustessa sukupuolten tasa-arvo vähitellen toteutuu itsestään.”²¹ Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997–1999) puolestaan esitetään, että: ”Koulua voidaankin suomalaisessa yhteiskunnassa pitää alueena, jossa sukupuolten tasa-arvo on pisimmälle toteutunut. Jopa niin, että sukupuolten tasa-arvoa koulutuksessa pidetään helposti itsestäänselvyytenä.”

Käytännössä korkeakoulutuksen ja tieteen naisvaltaistumisesta ei ainaakaan vielä voi olla huolissaan. Nuoret naiset ovat Suomessa keskimäärin koulutetumpia kuin nuoret miehet, mutta Tilastokeskuksen vuoden 2007 koko väestön korkeakoulutusta koskevasta tilastosta käy ilmi, että lisensiaatin ja tohtorintutkinnon suorittaneista henkilöistä on edelleen Suomessa selkeä enemmistö miehiä.²² Naisten korkeasta koulutustasosta ei myöskään ole automaattisesti seurannut naisten aseman paraneminen työelämässä eivätkä naiset ole hyötäneet korkeasta koulutuksestaan miehiin verrattavalla tavalla.²³ Myyttiä naisten korkean koulutustason automaattisesti tasa-arvoa edistävästä vaikutuksista on purettu. Miesten on todettu olevan naisia vahvemmassa asemassa työmarkkinoilla siitä huolimatta, että tytöillä on ollut keskimäärin paremmat koulutodistukset ja naisilla pidempi koulutus. Ase-

21 Suomen Akatemia 1997, myös Husu 2004.

22 ks. Liite 5.

23 Työelämää ja sukupuolten tasa-arvoa koskeva selvitys (tulossa), myös Naumanen 2002.

telma ei näyttäisi tutkimusten mukaan olevan muuttumassa, sillä ikäluokat, joissa naiset ovat miehiä koulutetumpia, ovat olleet työelämässä pitkään.²⁴

Vaikka tieteen historia on miehinen, on naisten määrä yliopistojen opiskelijoista vähitellen kasvanut. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1999 yliopiston opiskelijoista oli 52,7 prosenttia ja tohtorintutkinnon suorittaneista 43 prosenttia naisia. Vuonna 2007 naisia oli yliopistojen opiskelijoista 54 prosenttia ja tohtorintutkinnon suorittaneista 50,6 prosenttia.²⁵ Naisten muodostama lievä opiskelijaenemmistö ei ole näkynyt samassa suhteessa ylimmissä tutkimus- ja opetusviroissa. Professorikunta on säilynyt miesvaltaisena eikä suuria muutoksia tilanteessa ole tapahtunut huolimatta naisten korkeakoulututkintojen määrän kasvusta. Naisten osuus professorikunnasta, professoreista ja apulaisprofessoreista oli 19 prosenttia vuonna 1997. Vuonna 2006 naisten osuus yliopistoissa opettavista professoreista oli 24 prosenttia. Naisten osuus muista yliopiston opettajista on kasvanut. Vuonna 2006 yliopiston lehtoreista ja yliassistentteista oli puolet ja assistenteista ja tuntiopettajista 54 prosenttia naisia. Yliopistojen ylimmät johtotehtävät ovat pysyneet miehillä. Yliopistojen ja korkeakoulujen rehtoreista oli vuonna 2008 naisia 5 prosenttia, ja yliopistojen viisi kansleria olivat miehiä.²⁶

Ammattikorkeakoulujen osalta tilanne on ollut samantyyppinen. Ammattikorkeakoulujen opiskelijoista on tällä hetkellä hieman suurempi osa naisia kuin miehiä. Tilastokeskuksen (2009) mukaan ammattikorkeakouluissa opiskelevista on naisten määrä pysytellyt vuosien 2002 ja 2006 välillä noin 54 prosentissa. Tutkinnon suorittaneista on naisia ollut kyseisenä ajanjaksona noin 64 prosenttia. Vuodesta 2005 lähtien on Suomen ammattikorkeakouluissa voinut suorittaa ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon, joka on katsottu rinnasteiseksi tiedeyliopistotutkinnolle. Vuonna 2008 ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista oli naisten osuus 67 prosenttia. Samoin kuin yliopistoissa myös ammattikorkeakouluissa korkeimmissa viroissa ovat toimineet pääosin miehet. Ammattikorkeakoulujen rehtoreista naisia oli 25 prosenttia.²⁷

Tasa-arvokysymysten integroitumista korkeakoulutukseen on osaltaan hankaloittanut korkeakoulutuksen markkinoituminen. Tieteen markkinointumisesta on käyty keskustelua etenkin yliopistouudistuksen yhteydessä ja myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.²⁸ Tiedon kaupallisesta hyödynnettävyydestä on tullut yksi korkeakoulutuksen tavoitteista. Esimerkiksi Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (2004) todetaan, että: ”Yliopistot ja ammattikorkeakoulut tiivistävät yhteyksiään elinkeinoelämään kehittämällä liiketoimintaosaamistaan ja innovaatiopalvelujaan sekä tehostamalla tutkimustulosten kaupallista hyödyntämistä.”²⁹

24 Lahelma 2002, 2004.

25 Tilastokeskus 2009.

26 Tilastokeskus 2009.

27 Tilastokeskus 2009.

28 esim. Niemi 2008.

29 Opetusministeriö 2004, 57.

Samaan aikaan kun korkeakoulutuksessa on korostettu kilpailukykyä sekä tehokkuuden ja tuloksellisuuden vaatimuksia, ovat hallituksen tasa-arvo-ohjelmat ja lakien velvoitteet edellyttäneet korkeakoulutusta huomioidaan sukupuolten tasa-arvon. Segregaation purkamisesta on tullut korkeakoulutusta koskevan tasa-arvotyön keskeisimpiä tavoitteita. Segregaation purkaminen on soveltunut tavoitteena markkinoituneeseen korkeakoulupoliittikkaan, koska tavoite on voitu perustella osaamispotentiaalin maksimalisempana hyödyntämisenä ja joustavammin työelämän tarpeiden mukaan liikuteltavissa olevan työvoiman saatavuudella.

5.2 KORKEAKOULUTUKSEN KÄYTÄNNÖT SUKUPUOLTEN TASA-ARVON NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUINA

Korkeakoulutusta koskevat tasa-arvokysymykset ovat tutkimuksen piirissä muotoutuneet naisten aliedustuksesta laajemmiksi ja moniulotteisemmiksi kysymyksiksi sukupuolen ja muiden yhteiskunnallisten erontekojen³⁰ sekä tiedon, kulttuurien ja käytäntöjen suhteista. Tutkimuksissa ja yliopistoja koskevissa selvityksissä ja hankkeissa on nostettu esille, että korkeakoulutusta ja tiedettä koskevat kulttuurit ja käytännöt ovat olleet monin tavoin eriarvoistavia. Tämä on näkynyt esimerkiksi osaamisen tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemisessa, uralla etenemisessä, opetuksen käytännöissä ja monissa piilosyrjinnän muodoissa. Yliopistojen käytäntöjen on todettu ylläpitävän järjestystä, jossa arvostetumpina on katsottu niitä ominaisuuksia ja osaamista, jotka ovat liitetty kulttuuriseen mieheyteen ja maskuliinisuuteen. Käytännöillä on todettu olleen kielteisiä seurauksia esimerkiksi naisten käsityksiin omista kyvyistään ja osaamisestaan.³¹

Yliopistoissa on toteutettu koulutuksen kulttuureja ja käytäntöjä koskevia kyselyjä, joiden tulokset vahvistavat edellä esitettyjä tutkimustuloksia. Lapin yliopistossa toteutetun kyselyn tavoitteena oli saada käsitys yliopiston toimintakulttuuriin mahdollisesti sisältyvistä epätasa-arvoa tuottavista ja syrjivistä mekanismeista ja käytännöistä. Vastauksissa nousivat esille naisopiskelijoiden ja nuorten tutkijanaisten asema. Naisopiskelijat joutuivat kohtaamaan torjuvia asenteita, eikä heitä huomioitu tasavertaisesti miespuolisten opiskelijoiden kanssa. Naisopiskelijat eivät myöskään tunteneet saavansa positiivista palautetta akateemisista taidoistaan yhdenvertaisesti miespuolisten opiskelijoiden kanssa. Naisopiskelijoilta odotettiin naisille tyypillistä käyttäytymistä, kuten ahkeruutta, tunnollisuutta ja sääntöjen noudattamista. Nuoria naistutkijoita puolestaan huoletti se, ettei tutkimustyölle jäänyt tarpeeksi aikaa. He kokivat joutuvansa osallistumaan laajasti laitosten opetus- ja hallintotohtäviin. Lisäksi nuoret naiset kokivat, että kollegat eivät arvosta heidän työtään.³²

30 Yhteiskunnallisia erontekoja ovat esimerkiksi ikä, kulttuurinen tausta, sukupuolinen ja seksuaalinen suuntautuminen sekä terveydentila.

31 esim. Meriläinen 2001, Husu 2001, Husu & Rolin 2005.

32 Naskali 2004.

Erityisesti naisten on todettu kohtaavan erilaisia piilosyrjinnän muotoja.³³ Tutkimuksissa on tuotu esille myös käytäntöihin liittyvä erilainen häirintä ja kiusaaminen. Sekä opiskelijat, jatko-opiskelijat että henkilökunta ovat kohdanneet sukupuolista ja seksuaalista häirintää sekä ahdistelua.³⁴ Sukupuolista häirintää ja ahdistelua on kohdannut arviolta noin 30 prosenttia opiskelijoista ja henkilökunnasta, mutta yhteistä tutkimuksille on ollut se, että naisten osuus häirintää kokeneista henkilöistä on ollut miesten osuutta suurempi.³⁵

Myös ammattikorkeakoulujen käytäntöjen on todettu olevan yliopistojen käytäntöjen tavoin joiltain osin eriarvoistavia. Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijajyhdistysten Liitto SAMOK teki vuonna 2005 jäsenjärjestöilleen ammattikorkeakoulujen opiskelijakunnille kyselyn tasa-arvotyöstä ja tasa-arvon toteutumisesta ammattikorkeakouluissa. Ongelmakohtiksi osoittautuivat koulutusalojen eriytyminen sukupuolen mukaan ja harjoittelun palkallisuuden erot eri aloilla. Miesvaltaisilla aloilla harjoittelu oli yleensä palkallista, kun taas naisvaltaisella sosiaali- ja terveysalalla oppilaitos oli saattanut joutua maksamaan palkkioita opiskelijoita harjoitteluun palkatta ottavalle organisaatioille. Opettajien ei katsottu välttämättä uskoneen vähemmistösukupuolen edustajien pärjäävän alalla. Naisvaltaisten alojen opettajien oli nähty joiltain osin suosivan miesopiskelijoita ja päästävän heidät helpommin kurseista läpi. Huomiota oli kiinnitetty myös siihen, että verrattuna koulutusosalalle hakeneiden ja valintakokeisiin osallistuneiden naisten määrään oli naisten suhteellinen osuus opiskelupaikan saaneista miehiä alhaisempi.³⁶ Lisäksi ammattikorkeakoulun opiskelijoista 4,5 prosentin on todettu kokeneen syrjintää sukupuolen perusteella ja valtaosan heistä olleen naisia.³⁷

5.3 KORKEAKOULUTUSTA KOSKEVA TASA-ARVOTYÖ JA TASA-ARVOPROJEKTIT

Naistutkimuksen aseman vahvistuminen, tasa-arvoasiain neuvottelukunnan TANEn tutkimusjaoston toiminta ja yksittäiset tasa-arvotyötä tehneet henkilöt vaikuttivat osaltaan siihen, että yliopistoissa käynnistyi 1980-luvulla keskustelu tasa-arvokysymyksistä.³⁸ Naistutkimuksen koordinaattori ja tasa-arvovaltuutettu kiersivät eri yliopistoissa tukemassa yliopistojen tasa-arvotyön käynnistymistä. Tasa-arvovaltuutettu selvitti tasa-arvolain velvoitteita yliopistoille ja koordinaattori naisten tutkijanuraan liittyviä erilaisia ongelmia.³⁹ TANEn asettama tutkimusjaosto ja naistutkimuksen koordinaattori toimivat asiantuntijoina tasa-arvovaltuutetun yliopistoille ja korkeakouluille

33 Husu 2001, Meriläinen 2001.

34 Heikkinen 2003.

35 esim. Mankkinen 1995, Varjus 1997.

36 Nordlund & Pöllänen 2006, myös Nordlund 2006. Samantapaisia tuloksia on saatu muistakin ammattikorkeakouluja koskevista tutkimuksista (esim. Nieminen & Ahola 2003).

37 Tuovinen 2006.

38 ks. tarkemmin Husu 2004, Stenfors 2006, Lahelma 2004.

39 ks. tarkemmin Stenfors 2006.

tarkoitettujen suositusten valmistelussa.⁴⁰ TANEn tutkimusjaosto järjesti samoihin aikoihin osallistujamääriltään suuria sukupuolten tasa-arvoon ja naisten asemaan tieteessä liittyviä seminaareja.

Yliopistoissa ja korkeakouluissa alettiin 1990-luvulta alkaen perustaa tasa-arvotoimikuntia, ja nykyään liki kaikissa Suomen yliopistoissa on arvioitu toimivan tasa-arvotoimikunta. Valtaosassa yliopistoja on hyväksytty tasa-arvosuunnitelma, useissa myös sukupuoliseen häirintään ja ahdisteluun puuttumista koskevat toimintaohjeet. Yhdessä yliopistossa (Helsingin yliopisto) on toiminut kokopäiväinen tasa-arvovastaava, muissa yliopistoissa toimikuntien sihteerit ja tasa-arvovastaavat työskentelevät muun toimen ohella tai osa-aikaisesti.⁴¹ Eri yliopistojen tasa-arvotoimikunnat ovat myös tavanneet säännöllisesti.

Myös ammattikorkeakouluissa on alettu pohtia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistä korkeakouluyhteisössä. Monissa ammattikorkeakouluissa on toiminut tasa-arvotoimikuntia, joihin on kuulunut myös opiskelijoiden edustajia. Ammattikorkeakouluissa on laadittu tasa-arvosuunnitelma tai suunnitelmaa ollaan valmistelemassa.⁴² Tasa-arvovaltuutettu on kiinnittänyt huomiota ammattikorkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua koskevaan tilanteeseen lähettämällä kaikkiin ammattikorkeakouluihin vuonna 2009 kirjeen, johon on koottu oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman laatimista koskevia edellytyksiä sekä huomionarvoisia suosituksia. Tasa-arvovaltuutettu on kirjeessään kehottanut ammattikorkeakouluja ottamaan tasa-arvosuunnitelman laatimista koskevat vähimmäisvaatimukset huomioon kun oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävää tasa-arvosuunnitelmaa päivitetään.

Opetusministeriö on tehnyt vuonna 2009 selvityksen korkeakouluja koskevasta tasa-arvosuunnittelun tilanteesta. Opetusministeriö pyysi korkeakouluja toimittamaan lainmukaiset tasa-arvosuunnitelmansa ja lyhyen tilannekuvauksen tasa-arvosuunnittelun tilanteesta. Kaikki yliopistot ja 15 ammattikorkeakoulua⁴³ lähettivät suunnitelmansa. Noin puolet yliopistojen suunnitelmista oli yhdistettyjä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Ammattikorkeakoulujen lähettämistä suunnitelmista enemmistö oli tasa-arvosuunnitelmia ja vain osa yhdistettyjä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia.

Opetusministeriön selvityksen perusteella korkeakoulujen tasa-arvosuunnitelmissa oli vaihtelevasti yhteyksiä muuhun toiminnan suunnitteluun. Osassa suunnitelmia todettiin selkeät ja tiiviit yhteydet korkeakoulun strategiaan ja/tai toiminnan ohjausprosesseihin, osassa taas tasa-arvosuunnitelmat olivat saattaneet olla irrallaan muusta toiminnasta. Suunnitelmia

40 Helsingin yliopisto järjesti yhdessä TANEn tutkimusjaoston kanssa kansainvälisen tasa-arvokonferenssin European Conference on Gender Equality in Higher Education. Se oli suunnattu yliopistojen tasa-arvotyöstä vastaaville ja muille yliopistojen tasa-arvokysymyksistä kiinnostuneille tutkijoille, opettajille, hallintohenkilökunnalle ja opiskelijoille. Konferenssi aloitti säännöllisen eurooppalaisen yliopistojen tasa-arvokonferenssien sarjan (ks. Stenfors 2006.)

41 Husu 2004.

42 Nordlund 2006.

43 Ammattikorkeakouluja on yhteensä 26.

oli selvityksen mukaan toimeenpantu vaihtelevilla tavoilla. Suunnitelmat sisälsivät tilastoja vaihtelevasti, ja suurimmasta osasta suunnitelmia puuttui koulutus- tai tieteenalakohtainen tasa-arvotilastointi. Opetusministeriössä suositellaan, että korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua tulee jatkossa kehittää siten, että suunnitelmat käsittelevät koko korkeakoulun toimintaa ja että tasa-arvonäkökulma otetaan huomioon niin osana hyvää henkilöstöpolitiikkaa ja opettajan- ja tutkijanuran kehittämistä kuin osana laadukasta opetus- ja tutkimustoimintaakin. Opiskelijoiden ja henkilöstöryhmien tulee osallistua tasa-arvotyöhön. Tilastot tulee laatia koulutus- ja /tai tieteenalakohtaisesti.⁴⁴

Yliopistojen tasa-arvotoimikuntien työ rajautui aluksi sukupuolten tasa-arvon edistämiseen, mutta vuonna 1995 voimaan tulleiden rikos- ja työsyryntäpykälien myötä alettiin kiinnittää huomiota myös muista henkilöön liittyvistä syistä johtuvaan syrjintään.⁴⁵ Monissa yliopistoissa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat yhdistetty yhteiseksi suunnitelmaksi.⁴⁶ Helsingin yliopistossa käynnistettiin syrjinnän vastainen työ 2000-luvun alussa, kun yliopiston tasa-arvotoimikunta perusti työryhmän toteuttamaan syrjinnän vastaista suunnitelmaa.⁴⁷ Tasa-arvotoimikuntien ja -työryhmien aloitteesta on toteutettu monenlaisia toimenpiteitä. Yliopistoissa on laadittu tiedekuntia koskevia sukupuoleen liittyviä tilastoja, joita on käytetty tasa-arvotoimikunnan ja tasa-arvosuunnittelun tukena.⁴⁸ Yksittäisillä laitoksilla on toteutettu tasa-arvosuunnitelmia.⁴⁹

Tasa-arvotoimikuntien tapaamisessa Turun yliopistossa vuonna 2008 koontui seksuaalinen häirintä – työryhmä, joka laati suositukset siitä, mitä kannattaa ottaa huomioon, kun laaditaan ohjeita ja kehitetään toimenpiteitä seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi korkeakoulussa.⁵⁰ Toimikuntien, tilastoinnin ja työryhmien ohella tasa-arvotyön tukena ovat toimineet yliopistojen henkilökunnalle ja opiskelijoille suunnatut kyselyt.⁵¹

Kyselyt, selvitykset ja hankkeet ovat tarjonneet paljon tietoa sukupuolten tasa-arvoa koskevasta tilanteesta. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan valtio-opin laitoksella on tehty Mykät, kuurot ja kadotetut -raportti, joka käsittelee varsin kattavasti sukupuolten tasa-arvoa perus- ja jat-

44 ks. Opetusministeriö (tulossa). Ks. koulutuksen piiriin liittyvistä tasa-arvosuunnitelmista myös Ikävalko 2009.

45 Nykänen 2002, ks. myös Helsingin yliopiston syrjinnän vastainen suunnitelma (2006).

46 esim. Tampereen yliopiston tasa-arvosuunnitelma 2007-2009.

47 Suunnitelmassa syrjinnän vastaisia toimia perustellaan ihmisoikeusnäkökulmasta, luetellaan suomalaiset ja kansainväliset lait ja säädökset, joissa henkilöön kohdistuva syrjintä kielletään. Suunnitelmaan on myös koottu asenneharjoituksia ja kuvitteellisia tapauksia yliopistomaailmasta, joiden tarkoituksena on herättää keskustelua (ks. Nykänen 2002).

48 Tampereen yliopistossa on sukupuolen mukaan tarkasteltu muun muassa pro gradu-työt, väitöskirjat, hallintoelinten kokoonpano sekä opiskelemaan pyrkineet ja hyväksytyt. Lisäksi on tilastoitu sukupuolen mukaan apurahojen hakijat ja saajat, henkilöstö ja palkkaus, henkilökoulutukseen osallistuneet, tutkijakouluihin hakeneet ja tutkijakouluipaikan saaneet, yliopiston virkoihin hakeneet ja virkaan nimetyt sekä työsuhteeseen otetut. Työolokartoituksessa on huomioitu vastaukset iän ja sukupuolten mukaan (ks. Tampereen yliopiston tasa-arvotoimikunta 2005.)

49 Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella tasa-arvosuunnitelman tekeminen sai alkunsa laitoksen naisten johtoryhmälle osoittamasta adressista, jossa vaadittiin laitosta kiinnittämään huomiota tasa-arvotilanteen puutteisiin. Tästä seuranneita toimenpiteitä olivat tasa-arvotyöryhmän perustaminen, tasa-arvokysely ja erillinen selvitystyö, jota rahoitti yliopiston rehtori ja laitos. Selvitys toimi pohjana laitoksen tasa-arvosuunnitelmalle (ks. Nikunen 2006.)

50 ks. Seksuaalinen häirintä työryhmän www-sivut.

51 esim. Naskali 2004, myös Lapin yliopiston www-sivut.

ko-opiskelijoiden sekä henkilökunnan näkökulmasta. Lisäksi raportti sisältää toimenpide-ehdotuksia tasa-arvon edistämiseen.⁵² Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan fysiikan laitoksella on toteutettu tasa-arvohanke, jossa selvitettiin mitkä tekijät ovat tukeneet naisopiskelijoita heidän valintapäätöksissään suuntautua fysiikan tutkijoiksi sekä mitkä ovat ne tekijät, jotka tukevat naisopiskelijoiden valmiutta itsenäiseen tutkijanuraan ja jotka vaikuttavat naisten menestykselliseen työskentelyyn tutkimusryhmässä sekä maisteriopintojen loppuvaiheessa että jatko-opintojen alkuvaiheessa. Lisäksi selvitettiin, eroavatko ne miesten opintoja tukevista tekijöistä.⁵³ Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisessä tiedekunnassa on toteutettu puolestaan Sukupuolitietoinen koulutus (SUKO)-hanke, jonka tavoitteena on ollut saada tiedekuntaan tutkimusta ja koulutusta, joissa rakentuisi sukupuolta ja muita erontekijöitä problematisoivaa asiantuntijuutta yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.⁵⁴

Segregaation purkamisesta on tullut keskeisimpiä korkeakoulutusta koskevan tasa-arvotyön kohteita. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmat ovat esittäneet segregaation purkamiseen liittyvinä toimenpiteinä kehittämissuunnitelmia, joista tuli Suomessa varsin yleinen tasa-arvotyön tekemisen tapa Euroopan unionin jäsenyyden myötä. Hallituksen toinen tasa-arvo-ohjelma (1997–1999) esitti toimenpiteinä jo hyvin runsaslukuisesti hankkeita ja projekteja.⁵⁵ EU:n tasa-arvoa koskeva rahoituspolitiikka oli ja on ollut samassa linjassa hallitusohjelmien kanssa kiinnittäessään huomiota koulutuksessa vallitsevaan segregaatioon. EU:n politiikassa on korostettu sukupuolen valtavirtaistamisen periaatetta unionin kaikessa poliittisessa toiminnassa, mutta tasa-arvon valtavirtaistamisen periaate tuli EU:n rakennerahasto-ohjelmissa tulkituksi erityisesti naisiin kohdistuvina toimenpiteinä. Myös Suomessa korkeakoulutuksen piirissä toimineiden projektien toimenpiteet ovat kohdistuneet erityisesti naisiin ja naisten ohjaamiseen, kannustamiseen ja valmentamiseen miesvaltaisille koulutusaloille ja työtehtäviin, erityisesti teknologian ja luonnontieteiden piiriin.⁵⁶ Teknologia ja luonnontieteet ovat puolestaan olleet hallitusohjelmissa sekä korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevissa poliittisissa tavoitteissa ja toimenpiteissä korostuneessa asemassa.

Kyseistä horisontaalista segregaatiota purkavista projekteista on opittu esimerkiksi se, että naiset oppivat tekniikkaan liittyviä taitoja siinä missä miehetkin, kun heihin kiinnitetään huomiota.⁵⁷ Projekteissa on purettu myös vertikaalista segregaatiota. Opetusministeriön rahoittamassa ja Svenska Handelshögskolanin koordinoimassa NASTA - Naisjohtajuuden koulutus- ja tutkimushankkeessa (2005–2009) on muun muassa koottu verkko-

52 Kantola 2005.

53 Tala 2006.

54 Helakorpi 2008, ks. myös Suko-hankkeen www-sivut.

55 Valtionhallinnossa käynnistyi kymmeniä tasa-arvohankkeita ja ohjelman loppuraporttiin sisältyi kaiken kaikkiaan 96 hanketta. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa esiintyi käsite hanke yli sata kertaa ja projekti puolestaan yli kolmekymmentä kertaa. Projektien määrän kasvu on liittynyt Euroopan unionin ja OECD:n aseman vahvistamiseen, ja projektien on nähty lisäävän toiminnan markkinoitumista (Brunila 2009).

56 esim. Tina-hanke, NiceTech -projekti, Naisten kiinnostuksen lisääminen IT-alan insinööri (AMK)-opinnoista –projekti ja TASSU-projekti. Ks. myös Smeds ym. 2002.

57 ks. Brunila ym. 2005.

pohjainen naiset ja johtajuus-opetusaineisto, ja yhteistyötä on tehty useiden eri yliopistojen kanssa.⁵⁸ Myös moninaisuus nousi 2000-luvun alussa projektien tavoitteisiin. Kansainvälisessä Be Equal, Be Different -projektissa järjestettiin moninaisuuskoulutusta, johon osallistui henkilökuntaa myös korkeakoulutuksen piiristä. Helsingin yliopisto on koordinoinut Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä -projektia, jossa on kerätty tietoa lesbo-, homo-, bi- ja transtyöntekijöiltä heidän työelämäänsä liittyvistä kokemuksistaan, kuten työsyrynnästä ja työpaikkojen käytännöistä.⁵⁹

5.4 JOHTOPÄÄTÖKSET SUKUPUOLTEN TASA-ARVOA KOSKEVISTA TOIMENPITEISTÄ KORKEAKOULUTUKSESSA

Korkeakoulutusta ja tutkimusta koskevissa poliittisissa tavoitteissa ja suunnitelmassa on kiinnitetty huomiota korkeakoulutuksen tasaisempaan sukupuolirakenteeseen. EU:n tasa-arvopolitiikka on sen omien rahoitusohjelmien myötä suunnannut tasa-arvotyötä segregaaation purkamiseen. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitteista ja toimenpiteistä on merkittävä osa liittynyt segregaaation vähentämiseen. Toimenpiteinä on esitetty hankkeita ja projekteja, joita on toteutettu runsaasti korkeakoulutuksen piirissä horisontaalisen ja vertikaalisen segregaaation purkamiseksi.

Projektien myötä on syntynyt oppaita, tutkimuksia, käsikirjoja ja toimintamalleja segregaaation purkamiseen. Segregaaation purkamisessa on projektien tulosten mukaan tärkeintä kiinnittää huomio koulutuksen kulttuureihin ja käytäntöihin sekä sukupuolelle annettuihin merkityksiin. Pelkästään naiseen toimenpiteiden keskittämisellä segregatio ei vielä vähene. Vastaisuudessa jo toteutettujen ja parhaillaan toteutettavien projektien tuottamat oppaat, toimintamallit sekä tutkimukset ja erilaiset selvitykset kannattaa ottaa paljon tehokkaammin käyttöön.⁶⁰

Projektien ja tutkimusten ohella tasa-arvokysymysten esillä olemiseen korkeakoulutuksen piirissä ovat vaikuttaneet yliopistojen oma tasa-arvotyö ja tasa-arvoaltuutetun ja naistutkimuskoordinaattorin tälle työlle antama tuki, yksittäiset tasa-arvon edistämiseen sitoutuneet henkilöt, TANEn tutkimusjaoston toiminta, naistutkimuksen aseman vahvistuminen sekä tasa-arvolain velvoitteet. Yliopistot ovat olleet melko aktiivisia sukupuolten tasa-arvon edistämisessä. Tasa-arvokysymyksiä esiin nostavan tutkimuksen ja opetuksen ohella tasa-arvotoimikuntien ja tasa-arvotyöryhmien aloitteesta

58 Projektissa on mukana useita suomalaisia yliopistoja. (ks. myös Naiset ja johtajuus-verkko-opetusaineiston [www-sivut](#).)

59 Lehtonen 2002, myös Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä-hankkeen [www-sivut](#), Lehtonen & Mustola 2004.

60 EU Kansallisen teematyön toteuttama Segregaaation purku työmarkkinoilla -projektissa toteutettiin ensimmäisen kerran Suomessa tutkimus Suomessa 1970-lähtien toteutetuista sukupuolten tasa-arvoa koskevista koulutus-, kehittämis- ja tutkimusprojekteista. Projektin tutkijoiden yhteistyönä syntyi Moni-mutkaista mutta mahdollista Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön -opas, jota oli tarkoitus käyttää tulevien tasa-arvoprojektien toiminnan tukena. Tasa-arvoprojekteja koskevassa tutkimuksessa todettiin, että tasa-arvon ja nykyisen markkinaorientoituneen kapitalismin suhde on vaikea. Tasa-arvopolitiikka, joka 1970-luvulla puhui naisten aseman vahvistamisesta, kytkeytyy 2000-luvun alussa vahvemmin työmarkkinoiden intresseihin, työvoiman kysyntään sekä työelämän valtasuhteisiin. Niissä naiset yhä uudelleen asettuvat ja tulevat asetetuiksi potentiaalisiksi ja liikuteltavana olevaksi työvoimaksi (ks. Brunila, Heikkinen & Hynninen 2005.)

on tehty sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä näkyviksi erilaisin selvityksin, kyselyin, tasa-arvosuunnitelmin ja hankkein. Myös ammattikorkeakouluissa on alettu aktivoitua tasa-arvotyöhön.

Projektien tulosten ohella tutkimukset ja yliopistoja koskevat selvitykset ja raportit vahvistavat, että korkeakoulutusta koskeviin kulttuureihin ja käytäntöihin liittyy monenlaista eriarvoistamista, joka voi olla joskus myös vaikeasti sanallistettavaa ja piiloista. Eriarvoistamiseen voidaan kuitenkin vaikuttaa tasa-arvotyöllä ja sen tukemisella. Tasa-arvoon liittyvää tietoa ja osaamista on korkeakoulutuksen piirissä jo paljon ja sitä tulisi vastaisuudessa hyödyntää tehokkaammin, kun toimenpiteitä kohdistetaan korkeakoulutuksen kulttuurien ja käytäntöjen muuttamiseen.

Tasa-arvotyötä on tehty pitkään, mutta usein hyvin vähäisin resurssein. Tällä hetkellä esimerkiksi vain yhdessä yliopistossa toimii kokopäiväinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioista vastaava henkilö. Vastaisuudessa korkeakoulu- ja tiedepoliittikkaa koskeviin ohjelmiin ja suunnitelmiin tulee kirjata laajemmin sellaisia toimenpiteitä, joilla sukupuolten tasa-arvon edistämiseen sitoutetaan useampia toimijatahoja ja joilla tasa-arvoa integroidaan korkeakoulutusta koskeviin käytäntöihin. Sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä ei tulisi tarkastella ainoastaan erillisissä työryhmissä. Valtavirtaistamisen periaatetta noudattamalla tasa-arvoasiat tulee integroida kaikkien korkeakoulu- ja tiedepoliittisten toimikuntien ja työryhmien asialistalle. Monissa yliopistoissa toimii tutkimus- ja opetustoimikuntia tai muita vastaavia ryhmiä. Myös niiden toiminnassa tulisi edellyttää tasa-arvokysymysten huomioimista. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen johto on keskeisessä asemassa vaikuttamassa siihen, että tasa-arvon edistämistä tulee legitiimi asia ja että tasa-arvotyö liitetään vielä vahvemmin osaksi korkeakoulujen perustoimintaa. Tämän takia on suositeltavaa, että korkeakoulujen johto osallistuu vastaisuudessa tasa-arvokoulutukseen ja sitoutuu tasa-arvon edistämiseen.

Tasa-arvosuunnittelusta on ajateltu muodostuvan yksi keskeinen tasa-arvotyön edistämisen väline korkeakouluissa. Tasa-arvosuunnittelua tulee jatkossa tukea vielä enemmän ja erityisesti niin, että ymmärrys siitä, minkä takia tasa-arvosuunnittelua tehdään, syvenee. Tasa-arvosuunnitteluun olisi mielekästä yhdistää yhdenvertaisuussuunnittelu, mitä on jo useissa yliopistoissa tehty. Näin myös yhdenvertaisuuslainsäädäntöön liittyvät näkökulmat tulisivat huomioiduiksi. Tasa-arvosuunnittelusta on tärkeää tiedottaa henkilökunnalle ja opiskelijoille. Lisäksi tulee huolehtia siitä, että tasa-arvosuunnitteluun osallistuvat saavat sukupuolen tasa-arvoon liittyvää koulutusta, joka tukeutuu tutkimukseen. Näin vahvistetaan asiantuntemusta ja ymmärrystä sukupuolten tasa-arvosta. Tarkempaa tutkimustietoa korkeakouluja koskevasta tasa-arvosuunnittelun tilanteesta tarvitaan. Opetusministeriön vuonna 2009 tekemä korkeakouluja koskeva selvitys toimii hyvänä pohjana tasa-arvosuunnittelun kehittämisessä. Säännöllistä tietoa tasa-arvosuunnittelusta ja suunnitelmien toimeenpanosta korkeakouluissa tarvitaan jatkosakin.

6 OPETTAJIEN KOULUTUS

■ Hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2004–2007) loppuraportin mukaan opettajankoulutuksen tutkintoihin on sisällytetty tasa-arvokysymyksiä koskevia aiheita. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2008–2011) esitetään, että opettajankoulutuslaitoksilla opettajiksi opiskelevien opintoihin sisällytetään sukupuolitetietoista opetusta. Lisäksi opetusministeriön kerrotaan vastaavan siitä, että opettajien täydennyskoulutukseen lisätään sukupuolitetoisuutta ja tasa-arvoa edistäviä sisältökokonaisuuksia viimeistään vuodesta 2009 lähtien. Parhaillaan ollaan toteuttamassa hallitus- ja tasa-arvo-ohjelmassa esitettyä hanketta sukupuolitetoisuuden edistämiseksi opettajankoulutuksessa.

Opettajankoulutusta koskevissa ohjelmissa ja suunnitelmissa ei pääsääntöisesti ole huomioitu hallituksen tasa-arvo-ohjelmien opettajankoulutukselle asettamia tavoitteita. Niissä on kiinnitetty huomiota opettajankoulutuksen ja opettajan ammatin sukupuolirakenteeseen, eli käytännössä opettajakunnan naisvaltaisuuteen. Tutkimukset ovat kuitenkin tuoneet esille, että kysymys sukupuolten tasa-arvosta ja segregaaation purkamisesta opettajankoulutuksessa ja koulujen toiminnassa on opettajan sukupuolta laajempi ja monimutkaisempi kysymys.

6.1 HUOMIO OPETTAJAN SUKUPUOLESTA KOULUJEN KÄYTÄNTÖIHIN

Opettajan ammatti on ollut Suomessa yli sata vuotta naisvaltaista, ja opettamista on yleisesti pidetty naisten ammattina.⁶¹ Opettajat Suomessa (2008) -raportin mukaan koulujen opettajista oli vuonna 2008 naisia 73,6 prosenttia ja koulujen rehtoreista 42,4 prosenttia. Lukioiden opettajista naisia oli 66,8 prosenttia ja rehtoreista 33,6 prosenttia.⁶² Lastentarhanopettajana toimivista keskimäärin 96 prosenttia on naisia.⁶³ Kyseiset luvut kertovat siitä, että opettajan ammattia pidetään naisvaltaisena, mutta luvut kertovat myös sukupuolen organisoivasta voimasta ammatin sisällä ja työtehtävien osalta. Vaikka opetusala on ollut naisvaltainen, on opetusalan sisällä vallinnut jako sukupuolen mukaan. Naiset ovat opettaneet, ja miehet ovat vastanneet enemmän johtamisesta. Lisäksi naisvaltaisuus on ollut suurempi alemmilla koulutusasteilla ja pienten lasten opetuksessa. Mitä vanhempien oppilaiden

61 Esimerkiksi lastentarhanopettajan toimiminen on mielletty hoivaamiseksi, huolenpidoksi ja kasvatukseksi, mikä on historiallisesti nähty naisten tekemänä työnä (ks. Ylitaipio-Mäntylä 2009). Hakijoiden sukupuolirakenteen osalta ammatillisessa opettajankoulutuksessa erot ovat olleet hieman pienemmät. Hakeneista 60 prosenttia ja hyväksytyistä noin 50 prosenttia oli naisia. Sukupuolen mukaiset erot ovat kuitenkin vaihdelleet koulutusaloittain (Kumpulainen 2008.)

62 Kumpulainen 2008.

63 Lastentarhanopettajiksi opiskelevat miehet eivät välttämättä ole olleet kiinnostuneita jäämään päiväkotien töihin, vaan ovat hankkineet lisää koulutusta kasvatustieteen alalta (Lammi 1992). Lastentarhanopettajan ammatista luopuneiden miesten määrän on todettu olleen huomattava. Ammattia vaihdettaessa lastentarhanopettajamiehillä on saattanut olla ensimmäisenä vaihtoehtona peruskoulu, jossa on katsottu olevan paremmat palkat, lyhyemmät työpäivät ja pidemmät lomat.

opetuksesta on kyse, sitä suuremmaksi on noussut miesopettajien ja miesjohtajien osuus.⁶⁴

Korkeakoulutusta läpäisevän segregaation purkamisen tavoitteen taustalla on ollut huoli opettajakunnan naisvaltaisuudesta ja poikien ja miesten asemasta.⁶⁵ Koulun ja poikaoppilaiden on katsottu tarvitsevan miehen mallia ja lisää miesopettajia. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997) on kiinnitetty huomiota opettajien sukupuolirakenteeseen, ja esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisongelmana on pidetty päivähoitohenkilöstön yksipuolista sukupuolirakennetta. Opetusministeriön Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta – raportissa todetaan miesopettajien halukkuuden siirtyä kokonaan muulle toimialalle olevan suurempi kuin naisopettajien.⁶⁶ Opetusministeriön Opettajankoulutus 2020 -raportissa nähdään, että opettajan tehtävissä toimineiden miesten osalta pako on ollut hälyttävän suuri viime vuosikymmenten aikana. Raportin mukaan opettajan ammatin houkuttelevuus tulisi taata, jotta miesten pako muihin ammatteihin ei enää lisäänty.⁶⁷ Opettajankoulutuksen sukupuolirakenteen muuttamiseen on myös kohdistettu miesten osuuden kasvattamista tavoittelevia toimenpiteitä.⁶⁸

Miesten opettajan ammattiin hakeutumisen ja houkuttelun on toivottu lisäävän ja vauhdittavan ammatin arvostusta, palkkakehitystä ja lieventävän segregaatiota. Näin on tutkijoiden mukaan tultu sanoneiksi se, minkä vuoksi tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuutta tarvitaan: sukupuolet ovat eriarvoisia.⁶⁹

Tutkimukset tuovat esille, että opettajan sukupuolta merkittävämmässä asemassa ovat sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta opettajien toiminta ja koulujen käytännöt. Opettajien koulutusta ja koulujen käytäntöjä on todettu läpäisevän samaan aikaan näennäinen sukupuolineutraalisuus ja sukupuolistuneet käytännöt, jotka ovat arvottaneet kulttuurista maskuliinisuutta kulttuurista feminiinisyttä korkeammalle.⁷⁰ Näennäisen suku-

64 Vuorikoski 2005, Kumpulainen 2008.

65 Kyseisen huolen on todettu olleen nähtävissä jo 20 vuotta aiemmin, jolloin peruskoulun koulumenestystä ja keskiasteen koulutukseen pääsystä valmistuva selvitys nosti esille, kuinka tytöt jäivät ulkopuolelle ensisijaisesti pyrkimästään lukio- ja ammatillisesta koulutuksesta selvästi poikia useammin, vaikka heillä oli paremmat päästötodistuksen arvosit. Mediajulkisuudessa nostettiin kuitenkin esille, että "Koulu sortaa poikia" –keskustelu. Huoli on ollut esillä huolimatta siitä, että Pisa-tutkimusten tulokset osoittivat suomalaispoikien menestyksen paremmaksi kuin kaikkien oppilaiden vertailumaissa keskimäärin, poikien kaikissa maissa ja tyttöjen useissa maissa (Lahelma 2004.) Opetushallituksen julkaisemassa (2004) Koulu – Sukupuoli – Oppimistulokset huoli pojista ilmaistaan. Opetusministeriö ja Opetushallitus järjestivät Helsingissä vuonna 2004 seminaarin, jonka otsikkona oli Uhkaako sukupuolten erilaisuus oppilaiden tasa-arvoa? Seminaarissa tarkasteltiin sukupuolten välisiä eroja oppimisen eri osa-alueilla ja nostettiin esille poikien tyttöjä huonompi koulumenestys. Kyseisiä keskustelujä on käyty myös muualla kuin Suomessa, mutta erilaisin sävyin. Kun Suomessa on Tuula Gordonin mukaan pohdittu, sortaako koulu poikia ja suosii tyttöjä, Britanniassa on keskusteltu siitä, määritelläänkö maskuliinisuus tavoilla, jotka asettavat kiilan "pojan" ja "oppimisen" välille. Niin tutkijat kuin viranomaiset ja ministeritkin ovat pohtineet "jätkämäistä" käyttäytymistä (laddish behaviour), jossa kouluun suhtaudutaan väheksyvästi ja jopa halveksuvasti (Gordon 2004, 68.)

66 Opetusministeriö 2006.

67 Opetusministeriö 2007.

68 Helsingin Sanomissa 16.8.2009 julkaistiin uutinen luokanopettajakoulutuksen suosion kasvamisesta ja esitettiin samalla huoli miesten katoamisesta ammattikunnan piiristä. Samalla viitattiin kolme vuotta sitten tehtyyn valintakokeiden uudistukseen, jonka yksi tarkoitus oli avata ensimmäinen vaihe eli monivalintakoe kaikille korkeakoulukelpoisille eli muillekin kuin huipputodistukset ja opettaja- tai avustajakokemusta omaaville. Näin ajateltiin nimenomaan miesten määrän hakijoista nousevan (Liiten 2009.)

69 Hynninen & Lahelma 2008, 3.

70 Koulun ja kasvatuksen käytäntöjen merkityksestä sukupuolen tuottajana on olemassa paljon kasvatustieteen piirissä tehtyä tutkimusta (esim. Gordon, Holland & Lahelma 2000, Palmu 2003, Tolonen 2001, Komulainen 2005, Ojala, Palmu & Saarinen 2009, Hakala 2007, Sunnari 1997, Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005, Teräs, Sunnari & Kailo 2005, Lehtonen 2003, Härkönen 1998).

puolineutraalisuuden on voitu nähdä palvelevan sitä, että koulut välttyvät ottamasta kantaa koulun arjessa esiin nouseviin kasvatuksen keskeisiin kysymyksiin.⁷¹ Näennäisen sukupuolineutraalisuuden seurauksena erot ovat saattaneet muuttua itsestäänselvyyksiksi, ja opettaja on tiedostamattaan voinut suhtautua eri tavoin tyttöihin ja poikiin.⁷²

Tutkimuksissa on esitetty tuloksia siitä, miten monella tavalla koulu luokittelee, valikoi ja erottelee sekä tietoa että ihmisiä.⁷³ Oppilaita on tutkimusten mukaan kohdeltu koulussa eri tavoin ja myös heidän koulumenestystään on arvioitu eri perustein.⁷⁴ Opettajat ovat itse kertoneet tunnistavansa, että he huomioivat poikia tyttöjä enemmän.⁷⁵ Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat muokanneet koulujen käytäntöjä ja opettajia koskevia merkityksiä, minkä lisäksi myös koulujen tilajärjestelyillä on esitetty olevan sukupuolistuneita ja seksuaalisoituneita merkityksiä.⁷⁶ Myös yhteiskuntaluokalla ja kulttuurisella taustalla on nähty olevan merkitystä.⁷⁷ Sosiaalisen taustan ja koulujen erilaisen kulttuurin on todettu säätelevän oppimistuloksia.⁷⁸ Lastentarhanopettajat eivät välttämättä ole kyenneet havaitsemaan, että lasten välisissä suhteissa ilmenisi rasismia.⁷⁹ Maahanmuuttajataustaisia nuoria on kehoitettu valmentautumaan ja hakeutumaan ammatilliseen koulutukseen.⁸⁰ Kouluisa on esiintynyt myös monenlaista sukupuolistunutta vallankäyttöä ja seksuaalista ja sukupuolista häirintää.⁸¹

Edellä esitettyjen tutkimustulosten perusteella voi arvioida, että opettajan tehtävissä toimivat eivät ole saaneet riittävästi tukea tasa-arvokysymysten huomioimiseen omassa toiminnassaan, mikä tulee esille myös suomenkielisten ammatillisten opettajakorkeakoulujen toteuttamassa vaikuttavuuden arvioinnissa. Arviointiraportissa (2005) todettiin, että opettajat eivät ole saaneet tukea tai tietoa sukupuolten tasa-arvon edistämiseen liittyvistä asioista. Tuloksista käy ilmi, että heikoimmin opettajankoulutuksessa oli onnistuttu vaikuttamaan alueisiin, jotka liittyivät opettajan alueyhteistyövalmiuksiin sekä valmiuksiin edistää sukupuolten ja kulttuurien välistä tasa-arvoa.⁸²

6.2 OPETTAJANKOULUTUSTA JA OPETTAJIA KOSKEVA TASA-ARVOTYÖ

Opettajankoulutuksessa on kuluneiden vuosikymmenten aikana otettu useaan otteeseen esille sukupuolten tasa-arvoon liittyviä näkökulmia. Opetta-

71 Vuorikoski 2005, Gordon 1999.

72 Gordon & Lahelma 2003, 76, Lahelma & Gordon 1999, 95.

73 Vuorikoski 2005, Mietola, Lahelma, Lappalainen & Palmu 2005, Berg 2007, Gordon ym. 2000.

74 ks. myös peruskoulutusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskeva selvitys (tulossa).

75 Lahelma 2004, Gordon 2004.

76 Hakala 2007, Lehtonen 2003, Gordon ym. 2000.

77 esim. Käyhkö 2006, Tolonen 2008.

78 Jakku-Sihvonen & Kuusela 2002.

79 Lappalainen 2006.

80 Kurki 2008.

81 ks. Tasa-arvobarometri 2004, 2008, myös Korhonen & Kuusi 2003, Aaltonen 2006, Lehtonen 2003.

82 Lahtiranta & Penttilä 2006.

jien täydennyskoulutukseen⁸³ sisältyneet sukupuolten tasa-arvoon liittyvät teemat ovat olleet pitkälti seurausta EU-rahoitteisten projektien merkittävästä määrän kasvusta opettajien täydennyskoulutuksen tarjoajina.⁸⁴ Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on täydennyskoulutuksen osalta siirtynyt pääsääntöisesti EU-rahoitteisiin projekteihin.⁸⁵ Opettajien toimintaan ja koulujen käytäntöihin on vaikutettu erilaisin hankkein ja projektein jo 1980-luvulta lähtien.⁸⁶ Opetusministeriön vuonna 1983 asettama tasa-arvotoimikunta kokosi tasa-arvotyötä tekeviä henkilöitä yhteistyöhön, mikä seurauksena järjestettiin useita kokeiluprojekteja eri paikkakunnilla opettajankoulutuksessa, täydennyskoulutuksessa ja päiväkodeissa.⁸⁷ Myös 1990–2000-luvuilla on toteutettu suuri määrä erilaisia tasa-arvoprojekteja.⁸⁸

Euroopan unioni on hoputtanut Suomea toistuvasti segregaaation purkamiseen, ja myös opettajankoulutukseen on sisällytetty segregaaioon liittyviä teemoja.⁸⁹ 2000-luvulla Oulun yliopiston koordinoima WomenIT-projekti on ollut eri puolilla Suomea toimineilla 60 osahankkeellaan tähän mennessä laajin segregaaation purkamiseen tähdännyt EU-rahoitteinen projekti.⁹⁰ Kasvatuksen ja koulutuksen vertikaalista ja horisontaalista segregaaatiota on purettu useissa projekteissa.⁹¹ Projektien tuloksina on muotoutunut ympäri Suomea tasa-arvokysymyksiin erikoistunutta asiantuntemusta, mikä on

83 Opetusalan henkilöstön osaamisen kehittämisen vastuutahot voidaan jakaa työnantajan henkilöstökoulutukseen, valtion rahoittamaan opetustoimen henkilöstökoulutukseen ja henkilön omaehtoiseen opiskeluun.

84 esim. rahoituskaudella 2000–2006 Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamille opetushenkilöstön täydennyskoulutushankkeille on osoitettu EU:n ja valtion tukea 114,2 miljoonaa euroa (Opetusministeriö 2006).

85 Rakennerahastokaudella 2000–2006 eniten taloudellista tukea saaneiden projektien joukossa olivat sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät projektit, joita oli lukumäärältään vähän, mutta jotka saivat taloudellisesti merkittävän panoksen. Projekteissa pyrittiin tasa-arvon edistämiseen koulutusvalinnoissa erityisesti peruskoulussa ja toisella asteella, mikä vastaa raportin mukaan Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman tavoitetta (Opetusministeriö 2006).

86 Opetusministeriö oli muun muassa järjestämässä 1980-luvulla seminaaria, jossa pohdittiin keinoja koululainsäädännön tasa-arvotavoitteen huomioimiseen opettajankoulutuksessa (ks. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1988).

87 Toimintaa kohdistettiin opettajien ja tyttöjen ohella poikiin kehittämällä poikien kielitaitoa ja vastuuntuntoa kotia kohtaan (ks. Lahelma 1987, Salonen 1988).

88 Espoon poikaprojektissa oli kyse kiertävän miesopettajan antamasta ohjauksesta ja miesmallin tarjoamisesta päiväkotien vanhemmille pojille. Miesopettaja muun muassa ohjasi poikia rajummissa leikeissä. Kyseiset kokeiluprojektit kohtasivat kritiikkiä ja projektien todettiin ylläpitävän sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita (ks. Värtö 1998). Naisaliitto Unioni järjesti vuonna 2008 seminaarin "Tavoitteena tasa-arvoinen päiväkoti". Seminaarissa pohdittiin pedagogiikkaa, jolla laajennetaan tyttöjen ja poikien roolimallimahdollisuuksia, kuten huolenpitoon ja empatiaan kannustamista ja jämmäkyttä. Seminaari oli osa EU-rahoitteista hanketta YES – Yhdenvertaisuus EtuSijalle -hanketta.

89 Oulun yliopistossa on kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikössä järjestetty kurssikokonaisuutena Sukupuolten tasa-arvo ja segregaaion purkaminen -koulutus. Kurssiin on sisällytetty tasa-arvotyöhön ja – tutkimukseen perehtymistä, sukupuolistavien rakenteiden ja prosessien tunnistamista, naisten urakehityksen ja segregaaion vaikutusten tarkastelua koulutuksessa ja työelämässä. Euroopan unionin jäsenyyden myötä segregaaatiota on purettu EU-rahoitteisissa projekteissa opettajat ja opettajankoulutus huomioimalla (ks. Brunila ym. 2005, myös opetusministeriö 2004, Smeds ym. 2001).

90 WomenIT-projektin www-sivut.

91 1990-luvulla Kajaaniissa ja Vantaalla toimineessa EU-rahoitteisessa BERTA-projektissa tuettiin naisten hakeutumista kasvatus- ja koulutusalan johtajuuteen. Bertta-projektin ohella kasvatus- ja koulutusalan tasa-arvohankkeita on toteutettu valtakunnallisesti yliopistoissa ja niiden täydennyskoulutuslaitoksissa, kuten Vantaalla ja Kajaaniissa. Vantaalle perustettiin 1995 projektityön keskuksiksi tasa-arvokeskus, joka tuotti 5-vuotisen toimintansa aikana aikuiskoulutusta tasa-arvoon liittyen ja teki yhteistyötä koulutuksen tutkimushankkeissa sekä koulujen kanssa. Kajaanin täydennyskoulutuskeskus on toiminut hankkeiden paikallisena innovaattorina ensimmäisestä tasa-arvokokeilusta 1985 alkaen ja on sen jälkeen toiminut useiden hankkeiden keskuksena (Brunila ym. 2005, 14, myös Hynninen & Lahelma 2008, ks. kasvatuksen alan projekteista myös Räsänen 1996). 1990-toimineessa NORDLILIA -projektissa oli puolestaan tavoitteena tasa-arvokysymysten integroiminen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmiin (ks. Arnesen 1999).

mahdollistanut projektien tulosten ja osaamisen viemisen joiltain osin myös koulutuksen käytäntöihin.⁹²

Opettajien toimintaan on vaikutettu myös tasa-arvosuunnitelmin ja siihen liittyvin erilaisin oppain.⁹³ Tasa-arvosuunnitteluun on kiinnitetty huomiota myös EU-rahoitteisin projektein. Tasa-arvoklinikka ja verkottuminen -projektin tavoitteena on ollut tasa-arvosuunnittelun edistäminen oppilaitoksissa.⁹⁴ Opettajille on ollut tarjolla materiaalia myös tyttöjen ja naisten ja poikien ja miesten ihmisoikeuksista⁹⁵ ja sukupuolistuneesta väkivallasta.⁹⁶

TASUKO-hanke

Opettajien koulutus on ollut 1980-luvulta lähtien tasa-arvotyön kohteena. Tasa-arvotyö on tuottanut suuren määrän tutkimuksia, oppaita ja toimintamalleja. Tutkimustietoa ei kuitenkaan ole siitä, miten tasa-arvo- ja sukupuolietoisuus opettajankoulutuksen käytännöissä toteutuvat. Vanhasen II hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukaan: ”Varmistetaan, että kaikkiin opettajankoulutuksiin sisällytetään sukupuolietoisesta opetusta sekä toteutetaan ja resursoidaan hanke sukupuolietoisen opettajankoulutuksen edistämiseksi.” Tässä tarkoituksessa opetusministeriö on rahoittanut kaksivuotista tutkimus- ja kehittämishanketta TASUKO Tasa-arvo- ja sukupuolietoisuus opettajankoulutuksessa (2008–2010). Hanketta toteutetaan parhailaan osaprojekteina eri yliopistoissa ja koordinoidaan Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitokselta professori Elina Lahelman johdolla.

Hankkeen tarkoituksena on edistää tasa-arvo- ja sukupuolietoisuutta koskevaa kehittämistyötä kaikissa opettajankoulutusta antavissa yliopistoissa niin, että hankkeen toiminta kattaa yliopistojen suomen- ja ruotsinkielisen lastentarhanopettajan-, luokanopettajan-, aineenopettajan- ja erityisopettajankoulutuksen, opinto-ohjaajakoulutuksen sekä harjoittelukoulut. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että opettajat voivat peruskoulutuksessaan

92 Esimerkiksi Oulun yliopiston varhaiskasvatuksen koulutusohjelmaan on otettu oppikirjaksi EU-rahoitteisessa WomenIT-projektissa toteutettu *Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt (2005) – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen*.

93 Opetushallitus on julkaissut oppaan (2008) *Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan* Oppaassa viitataan tutkimuksiin, jotka kertovat koulutuksessa vallitsevasta hierarkkisesta sukupuolijärjestyksestä. Naisten todetaan joutuvan kilpailemaan toistensa kanssa paikoista naisenemmistöisillä aloilla hyvillä arvosanoilla ja aloille on yleensä miesenemmistöisiä aloja vaikeampi päästä opiskelemaan (ks. aiheesta myös Naumanen 2002). Oppaassa todetaan, että yleensä matemaattiset aineet ovat olleet arvostetumpia kuin kielten ja taideaineiden suoritukset. Lisäksi myyttiä naisten korkean koulutustason automaattisesti tasa-arvoa edistävästä vaikutuksista puretaan. Rakenteellisesta näkökulmasta katsottuna miesten todetaan olevan naisia vahvemmassa asemassa työmarkkinoilla tyttöjen keskimäärin paremmista koulutustuloksista ja naisten pidemmästä koulutuksesta huolimatta. Asetelma ei oppaan mukaan näytä muuttuvan, sillä ikäluokat, joissa naiset ovat miehiä koulutetumpia, ovat jo pitkään olleet työelämässä (Opetushallitus 2008.)

94 esim. www.tasa-arvoklinikka.fi –portaali. Projektin julkaisemassa *Oppilaitosten toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu* -oppaassa esitetään useita eri tutkimustuloksia siitä, miten monin tavoin koulu itse tuottaa eroja sukupuolten välille (ks. Alho 2007).

95 ks. myös Ihmisoikeudet-www-sivusto, jolta löytyvät tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksia koskeva Friidu-opas ja poikien ja miesten ihmisoikeuksia koskeva Fredi-opas.

96 Sosiaali- ja terveysministeriö rahoitti vuosituhaten vaihteessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen, jossa tuotettiin lähisuhteiden väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen oppimateriaalia kouluille ja opettajille. Koulutusta ja oppimateriaalia sukupuolistuneesta ja seksuaalistuneesta väkivallasta on tuotettu myös EU:n rahoittamassa Aware-projektissa (ks. Sunnari, Kangasvuo, Heikkinen & Kuorikoski 2003). Suomen Akatemian rahoittamassa Sukupuolistuneet valtasuhteet ja väkivalta kouluissa ja opettajankoulutuksessa -projektissa tuotettiin aiheesta tutkimusta. EU:n rahoittaman GLEE-projektin tavoitteena oli ehkäistä homofobiaa ja heteroseksismia. Hanke käsittelee seksuaalista moninaisuutta opettajankoulutuksessa, opetussuunnitelmatyössä sekä näitä koskevia tutkimuksissa (ks. Glee-projektin esiin nostamasta opettajankoulutuksen heteroseksismistä esim. Bedford 2009).

rakentaa valmiudet toimia työssään sukupuolitietoisesti ja edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoittaa opetussuunnitelmien uudistamista sekä sisällöllisesti että pedagogisesti.

Hankkeessa on huomattu, että yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus voivat olla heikkoja argumentteja tasa-arvotyötä perusteltaessa kun koulutuksessa ja sitä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa korostuvat vaihtuvat osaamisvaatimukset ja työelämän tarpeet. Hankkeessa kysytäänkin: Mitkä ovatkaan koulutuksen yhteiskunnalliset tehtävät? Millaista oppimis-, ihmis- ja tiedonkäsitystä ne heijastavat? Millaista kansalaisuutta ollaan tuottamassa? Miten nämä suhteutuvat tasa-arvotavoitteeseen?

Keskeisenä toiminnan kohteena hankkeessa on opetussuunnitelmien kehittäminen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuuteen suhtaudutaan tällöin erillisen teeman sijaan orientaationa. Eri yliopistoissa toteutetaan tai on rakenteilla opintojaksoja opettajankoulutukseen. Tutkintovaatimukseen sovitetaan aihealueen opetusta vähintään kirjallisuuden muodossa. On myös avattu keskustelu sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta ja sen suhteesta yliopistopedagogiikkaan.⁹⁷ Keskustelua käydään eri yliopistoissa ja yhteisenä keskusteluforumina järjestetään esiseminaareja kasvatustieteen päiville (Turussa 2008, Tampereella 2009).

6.3 JOHTOPÄÄTÖKSET TOIMENPITEISTÄ OPETTAJIEN KOULUTUKSEN OSALTA

Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on kiinnitetty huomiota opettajankoulutukseen yhtenä tärkeänä sukupuolten tasa-arvoon liittyvänä kysymyksenä. Konkreettisia toimenpiteitä tavoitteen toteutumiseksi on esitetty melko vähän. Sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi on kuitenkin toteutettu kuluneiden vuosikymmenten aikana opettajien toimintaa ja opettajankoulutusta koskevia ja enenevissä määrin EU-rahoitteisia tasa-arvoprojekteja. Hankkeilla on koetettu vaikuttaa sekä opettajan toimintaan että koulujen käytäntöihin. Myös nykyisessä hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2008–2011) on esitetty toimenpiteenä sukupuolitietoisuutta opettajankoulutuksessa edistävän hankkeen perustaminen, mitä ollaan parhaillaan opetusministeriön rahoittamana valtakunnallisena TASUKO-hankkeena toteuttamassa.

Projektien myötä on muotoutunut paljon sellaista osaamista ja asiantuntijuutta, mikä on tehnyt mahdolliseksi herättää kouluissa tasa-arvoon liittyvää keskustelua ja sisällyttää opettajankoulutusta koskeviin tutkintovaatimukseen tasa-arvokysymyksiä. Opettajille on tuotettu hankkeissa ja projekteissa lukuisia oppaita, tietopaketteja ja toimintamalleja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen.

⁹⁷ Kasvatustieteen piirissä on kehitelty pedagogiikkaa, jossa mielenkiinnon kohteina ovat olleet valtakulttuuri ja marginaalisuus, toiseuden kohtaaminen ja valtasuhteet, joiden on nähty määrittävän sitä, mikä ja minkälainen tieto valikoituu opetettavaksi ja oppimisen käytännöissä arvioiduksi "oikeaksi" tiedoksi (esim. Naskali 1996, 2001, Saarinen 2001, Hakala 2007, Hakala & Hynninen 2007). Naistutkimuksen valtakunnallinen yliopistoverkosto Hilma on kehittänyt feminististä pedagogiikkaa muun muassa toteuttamalla naistutkimuksen yliopistopedagogiikan opintokokonaisuuksia (ks. Hilman [www-sivut](http://www.hilma.fi)).

Vastaisuudessa kyseistä tietoa ja osaamista tulisi integroida entistä vahvemmin opettajankoulutuksen käytäntöihin ja opetussuunnitelmiin. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2008–2011) opetusministeriön kerrotaan vastaavan siitä, että opettajien täydennyskoulutukseen lisätään sukupuoliteitoisuutta ja tasa-arvoa edistäviä sisältökokonaisuuksia viimeistään vuodesta 2009 lähtien. Olisi suositeltavaa, että täydennyskoulutuksessa jo olemassa olevien osa-alueiden sisälle sisällytetään entistä vahvemmin sukupuolten tasa-arvoa koskevien kysymysten tarkastelu, mikä samalla auttaa tiedostamaan tasa-arvokysymysten relevanttiuden kaikessa toiminnassa.⁹⁸ Opettajia tulisi kannustaa tasa-arvokoulutukseen. Onnistuneesti tasa-arvoasioita esiin nostaneita opettajia ja kouluja tulisi myös palkita.

Tutkimuksissa on tuotu esille, että sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi avainasemassa ovat koulutuksen käytännöt ja opettajan toiminta – ei niinkään opettajan sukupuoli tai pelkästään yksittäisten henkilöiden koulutusta koskevien valintojen muuttamiseen tähtäävä toiminta. Vastaisuudessa korkeakoulutusta koskevissa ohjelmissa ja suunnitelmissa tulisi vahvemmin kiinnittää huomiota koulujen kulttuureihin ja käytäntöihin ja opettajan toimintaan sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmasta. Keskeisintä olisi huolehtia siitä, että opettajien ja muiden opettajankoulutuksessa ja kouluissa toimivien ymmärrys ja asiantuntemus sukupuolten tasa-arvosta syvenee, mikä edellyttää tasa-arvokoulutusta.

Tasa-arvo- ja sukupuoliteitoisuus opettajankoulutuksessa TASUKO-hankkeen lähtökohdissa edellä esitetyt asiat ovat huomioitu. Hankkeessa on kerätty ja hyödynnetty aiemmin tehdyn tasa-arvotyön tuloksia, kansallista ja kansainvälistä aihepiiriin liittyvää tutkimusta ja hyviksi todettuja toimintamalleja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi opettajankoulutuksessa. Hankkeessa on kehitetty ja kehitteillä sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa ja opetussuunnitelmia, tasa-arvokysymyksiä huomioivia opintojaksoja ja tasa-arvokysymyksiä huomioiva tutkimusohjelma. Hankkeessa on muotoutunut koko Suomen kattava asiantuntijaverkosto, jonka jäsenet vaikuttavat aktiivisesti eri yliopistoissa tasa-arvokysymysten esiin nostamisessa. Hankkeen loppuessa tulee huolehtia siitä, että kyseinen tieto ja osaaminen integroituvat opettajankoulutukseen ja opetussuunnitelmiin.

98 Esimerkiksi täydennyskoulutuksessa keskeiseksi määriteltyä teknologisen osaamisen vahvistamista voidaan tarkastella sukupuolinäkökulmasta monin tavoin. Voidaan tarkastella teknologian ja sukupuolen suhdetta ja kysyä, ketä tai mitä teknologisen osaamisen ja asiantuntemuksen korostaminen hyödyttää. Lisäksi voidaan tarkastella teknologisten ratkaisujen seurauksia sukupuolinäkökulmasta sekä tiedostaa yhteiskunnallisten valtasuhteiden, joihin teknologian kuuluu, erilaisia vaikutuksia eri sukupuoliin. Voidaan myös pohtia, miten mielikuva tuottamattomasta ja raskaasta julkisesta sektorista (esim. sosiaali- ja terveysala) sekä tuottavasta ja dynamisesta yksityisestä sektorista (esim. IT-ala) heijastelevat hierarkkista ja vastakkain asettelulle rakentuvaa sukupuolijärjestystä (Brunila ym. 2005). Tarkastelussa kannattaa hyödyntää teknologian piirissä toteutettujen useiden kymmenien tasa-arvoprojektien tuloksia.

7 TIEDE JA TUTKIMUS

■ Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu naisten tutkijanuran edistämistä. Naisten tutkijanuraa ja tasa-arvoa tutkijanuralla on pyritty edistämään luomalla suosituksia opetusministeriön asettamassa tutkijanuratyöryhmässä. Naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia on nostettu toistuvasti esille tutkimuksissa, raporteissa ja erilaisissa selvityksissä. Tämän ohella on korostettu sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ulottamista kaikille politiikan alueille, mikä koskee myös tiedepolitiikkaa. Tiedepolitiikan piirissä on myös tehty pitkään tasa-arvotyötä erityisesti Suomen Akatemian johdolla.

7.1 NAISTEN ASEMA TIETEESSÄ

Tohtorin tutkinnon suorittaneiden naisten määrä on kasvanut suhteellisesti miesten vastaavaa määrää enemmän. Opetusministeriön asettaman tutkijanuratyöryhmän raportin (2006) mukaan vuonna 1989 naisten osuus oli 33 prosenttia, mutta vuonna 2005 jo 49 prosenttia.⁹⁹ Euroopan komission She Figures (2009) -raportista käy Suomen osalta ilmi, että vuonna 2003 tutkijanaisten määrä oli korkeakoulutuksessa, hallinnossa ja yksityisellä sektorilla 32 prosenttia. Suomi sijoittui kyseisellä lukemalla EU:n keskiarvon tietämille, mikä oli naisten osalta 30 prosenttia.¹⁰⁰ She Figures (2006) ja (2009) -raporteista tulee esille myös se, että naisten osuus tohtorintutkinnon suorittaneista on Suomessa lähes tai vähän yli puolet, mutta naisten osuus laskee välittömästi tutkijanuralla edettäessä.¹⁰¹ Koulutus ja tiede Suomessa (2006) -raportti sisältää linjaukset yliopisto- ja korkeakoulutusta sekä tiedepolitiikkaa koskevista tavoitteista. Raportissa Suomi esitetään edelläkävijämaana naisten tutkijanuran edistämisessä.¹⁰²

Tilastokeskuksen mukaan koko tutkimushenkilöstöstä oli naisia 35 prosenttia vuonna 2007. Yritysten palveluksessa toimivista tutkijoista oli naisia 22 prosenttia ja julkisen sektorin palveluksessa olevista puolet. Korkeakoulusektorin sisällä tutkimushenkilökunnasta oli naisia 48 prosenttia, yliopistoissa 44 prosenttia ja ammattikorkeakouluissa 55 prosenttia.¹⁰³

Tutkimustehtävissä toimivien miesten ja naisten palkoissa ilmeni merkittäviä eroja. Euroopan komission vuonna 2007 tekemän kyselyn mukaan Suomessa toimivien tutkijoiden keskimääräiset palkat olivat miehillä 27 prosenttia korkeammat kuin naisilla. Tutkijanaisten vuosiansio oli Suomessa Euroopan komission mukaan 29 938 euroa ja miesten 41 063 euroa.¹⁰⁴

⁹⁹ Opetusministeriö 2006.

¹⁰⁰ European Commission 2009.

¹⁰¹ European Commission 2006 ja 2009.

¹⁰² Opetusministeriö 2006.

¹⁰³ Tilastokeskus 2009.

¹⁰⁴ European Commission 2007. Raportin tilastot on koottu kolmelta sektorilta, jotka on jaettu liike- ja yrityselämän, hallinnon ja korkeakoulutuksen sektoreihin (Business Enterprise sector, Government, Higher Education).

7.2 TUTKIMUSRAHOITUS

Opetusministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalat saavat valtaosan tutkimus- ja kehittämisrahoituksesta Suomessa. Suomen Akatemia ja Tekes rahoittavat hakijoiden välisen kilpailun perusteella parhaiksi luokiteltuja tutkimushankkeita. Painotus kilpaillun rahoituksen osuuden kasvatamiseen on näkynyt siinä, että Suomen Akatemian ja Tekesin osuus rahoituksen kanavoijina on 2000-luvulla entisestään korostunut.¹⁰⁵

Opetusministeriön hallinnon alaan kuuluva Suomen Akatemia on ollut yliopistojen perustutkimuksen merkittävä rahoittaja. Rahallisesti mitattuna Suomen Akatemiaa merkittävämpi tutkimusrahoituslähde on työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa toimiva teknologian kehittämiskeskus Tekes, joka rahoittaa yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkimus- ja kehitysprojekteja. Tilastokeskuksen mukaan Tekesin tutkimus- ja kehittämisrahoitus nousi 575 miljoonaan euroon vuonna 2009, jolloin sen osuus julkisesta tutkimusrahoituksesta muodosti 30 prosenttia. Suomen Akatemian osuus oli 16 prosenttia ja rahoitus yhteensä 309 miljoonaa euroa.¹⁰⁶ EU-rahoituksen osuus on muodostanut noin yhdeksän prosenttia yliopistojen ulkopuolisesta tutkimusrahoituksesta, mutta sen osuuden on arvioitu lähitulevaisuudessa kasvavan merkittävästi.¹⁰⁷

Suomen Akatemia

Suomen Akatemian tehtävänä on rahoittaa korkealaatuista tieteellistä tutkimusta, toimia tieteen ja tiedepolitiikan asiantuntijana ja vahvistaa tieteen ja tutkimustyön asemaa. Se on perustutkimuksen merkittävin rahoittaja Suomessa. Suomen Akatemia on huomionnut sukupuolten tasa-arvoa toiminnassaan 1980-luvulta lähtien. Suomen Akatemian yhtenä toiminnan julkilausuttuna tavoitteena on naisten tutkijanuran houkuttelevuuden parantaminen ja naisten tutkijanuran edistäminen. Akatemian todetaan kehittäneen tutkimusrahoitustaan siten, että rahoitusmuodot vastaavat näitä tavoitteita.

Suomen Akatemialla on voimassa oleva tasa-arvosuunnitelma, jota sovelletaan Akatemian tutkimusrahoituksella työskenteleviin, Akatemian virkatutkijoihin (akatemiaprofessorit ja akatemiatutkijat) sekä hallintoviraston henkilökuntaan. Tasa-arvosuunnitelman, jonka voimassaoloaika on pidennetty vuoteen 2010, todetaan olevan keskeinen osa Akatemian tiedepoliittista strategiaa. Sen mukaan tutkimusviroista ja tutkimusrahoituksesta päätettäessä huolehditaan avoimesta asiantuntijamenettelystä, jossa eri sukupuolta olevien hakijoiden ansiot arvioidaan tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Ketään ei suunnitelman mukaan saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen

¹⁰⁵ Tutkimus- ja kehittämisrahoitus valtion talousarviossa, Tilastokeskus 2009.

¹⁰⁶ ks. Liite 6.

¹⁰⁷ EU:n keskeisemmän kansallista koulutuspolitiikkaa muokkaavan luonteen myötä EU-rahoitteisten projektien määrä ja niistä riippuvaisuus kasvavat myös tiedepolitiikassa, minkä todetaan Koulutus ja Tiede Suomessa –raportissa toteutuneen jo alueyliopistojen kohdalla. Raportin mukaan alueyliopistojen vahvuudeksi katsotaan niiden aktiivisuus EU:n alueellisten tavoiteohjelmien (mm. tavoite 1- ja 2-ohjelmat, Interreg-ohjelmat) toteuttajina. Hanketoiminnassa yliopistoihin kohdistuu paljon odotuksia, mutta myös yliopistoilla on odotuksia ohjelmien toteutukseen. EU:n puiteohjelmien merkityksen arvioidaan jatkossa kasvavan (Opetusministeriö 2008.)

alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös häirintää pidetään syrjintänä.¹⁰⁸ Suomen Akatemian rahoitusta koskevassa hakuoppaassa (2009) kerrotaan kaikkea tutkimusrahoitusta läpäisevän kansainvälisyyden, tasa-arvon ja uusien tieteellisten avauksien. Akatemian yhtenä tutkimuspoliittisena tavoitteena on arviointiraportin mukaan nuorten ja naisten tutkijanuran edistäminen sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen tutkimuksessa.¹⁰⁹

Euroopan komission The Gender Challenge -raportista käy ilmi, että Suomen Akatemian tieteellisten toimikuntien käyttämistä arvioitsijoista on vuosien 2005 ja 2006 välisenä aikana ollut naisia keskimäärin 28 prosenttia. Korkein naisten määrä on ollut kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnassa, jossa arvioitsijoista oli vuonna 2006 naisia 42 prosenttia. Vähiten naisia on ollut luonnontieteiden ja tekniikan toimikunnan arvioitsijoista. Vuonna 2006 naisia oli kyseisen toimikunnan jäsenistä 6 prosenttia.¹¹⁰ Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2009 naiset muodostivat Suomen Akatemian tieteellisten toimikuntien jäsenistä 48 prosenttia. Toimikuntien neljästä puheenjohtajasta naisia oli yksi. Suomen Akatemian hallituksessa on naisia 43 prosenttia.

Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuutta koskevassa raportissa (2006) selvitettiin tutkimuksen ja tutkimusrahoituksen vaikuttavuutta, tieteen tasoa ja rakennetta sekä tutkimusjärjestelmän tulevaisuuden haasteita. Arviointiraportissa, joka on muutoin varsin kattava, ei huomioitu sukupuolten tasa-arvoon tai naisten tutkijanuran edistämiseen liittyviä tavoitteita tai esitetty tilastoja rahoituksen ja sukupuolten tasa-arvon osalta.¹¹¹

Vuonna 2009 Suomen Akatemian tutkijatohtoreista oli naisia 53 prosenttia, akatemiattutkijoista 41 prosenttia ja Suomen Akatemian akatemiaprofessoreista puolestaan 13 prosenttia.¹¹² Vuosina 2006-2008 Suomen Akatemian tutkijatohtorien projekteja on myönnetty naisille naishakijoiden osuutta vastaavasti, tutkimusvirkoja naishakijoiden osuutta enemmän ja tutkimusmäärärahoja vuosina 2007 ja 2008 naishakijoiden osuutta vastaavasti.¹¹³

Suomen Akatemian tutkimushankkeita koskevissa rahoitushauissa käytetään vastuullisen tutkijan (principal investigator) nimikettä. Vastuullisen tutkijan nimikkeen saaminen edellyttää käytännössä pysyvää tai pitkäaikaista työsuhdetta yliopistoon, mikä voi hankaloittaa määräaikaissa työsuhteissa ja projekteissa työskentelevien henkilöiden uralla etenemistä. Eu-

108 Suomen Akatemian [www-sivut](http://www.sivut).

109 Suomen Akatemia (2009). Suomen Akatemia edistää tutkijoiden tasavertaisuutta myös äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaiden toteutumisessa. Periaatteena on, että nämä vapaat eivät lyhennä tutkijan rahoituskautta. Rahoituskautta voidaan pidentää enintään yhdellä vuodella hoitovapaan vuoksi.

110 European Commission 2009.

111 Suomen Akatemia 2006. Arviointipaneelin kokouksissaan haastattelemissa asiantuntijoista oli naisia 36 prosenttia. Paneelin jäsenten henkilökohtaisesti haastattelemissa henkilöistä oli naisia 32 prosenttia.

112 Tilastokeskus 2009, ks. myös liite 7.

113 ks. liite 7, Opetusministeriö (tulossa)

roopan komission (2009) raportissa todetaan, että tutkijanaisista merkittävä osa työskentelee määräaikaisissa ja lyhyissä työsuhteissa yliopistolla. Heillä ei tällöin ole mahdollisuutta toimia vastuullisina tutkijoina ja hakea tutkimushankkeelle Suomen Akatemian rahoitusta. Vastuullinen tutkija ei voi Suomen Akatemian säädösten mukaan hakea itselleen tutkimusrahoitusta kuin poikkeustilanteissa ja vain yhdeksi vuodeksi. Tutkimushanke kestää yleensä noin 3 – 4 vuotta.¹¹⁴

Tohtorinaisten osuuden nouseminen yli 50 prosenttiin ja tutkijanaisten määrän kasvaminen noin 50 prosenttiin ei ole näkynyt samassa suhteessa ylempien tutkimusvirkojen täytöissä ja tutkimusrahoituksen osalta. Euroopan komission raportin (2009) mukaan tutkimusrahoitusta hakevien naishakijoiden määrä on pysytellyt 23 – 28 prosentissa vuosien 2001–2006 välillä. Myös naisten menestyminen rahoituksen hakijoina on pysynyt samoissa lukemissa. Raportissa todetaan naishakijoiden määrän olevan samalla tasolla naisprofessorien osuuden kanssa Suomessa (23,5 %). Vastuullisen tutkijan nimike ei kuitenkaan edellytä professuuria.¹¹⁵ Naisten osuus tutkimushankkeiden vastuullisista tutkijoista on myös Suomen Akatemiassa pysytellyt keskimäärin 20-30 prosentissa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.¹¹⁶

Tekes

Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes rahoittaa yritysten, yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkimus- ja kehitysprojekteja. Tekesin vuoden 2008 vuosikertomuksen mukaan yliopistoille, korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille jaettiin tutkimusrahoitusta kaiken kaikkiaan 223 miljoonaa euroa.¹¹⁷

Tekesin henkilöstötilinpäätöksen (2008) tasa-arvoa käsittelevässä kohdassa todetaan seuraavasti: ”Tasapuolisuus on kantavana periaatteena muun muassa Tekesin henkilöstöjohtamisen periaatteissa, kouluttautumisperiaatteissa ja palkkapolitiikassa. Tasa-arvon toteutumista seurataan vuosittaisessa organisaatiotyytyväisyystutkimuksessa ja sen toteutuminen on nivottu sisään muuhun toiminnan johtamiseen.” Henkilöstötilinpäätöksen mukaan erillinen tasa-arvosuunnitelma laaditaan vuonna 2009.¹¹⁸ Tekesin www-sivuilta löytyvät Tekesin rahoituspäätöksiin vaikuttavat kriteerit, joiden joukossa mainitaan tasa-arvon edistäminen.¹¹⁹ Rahoitus julkiseen tutkimukseen myönnetään Tekesin mukaan aina organisaatiolle eli yliopistolle, korkeakoululle tai tutkimuslaitokselle. Rahoitusta harkitessaan Tekes arvioi hakijan esittämien henkilöiden osaamisen riittävyttä suhteessa projektissa toteutettaviin toimenpiteisiin. Tekes ei tilastoi rahoittamisensa projekteissa

¹¹⁴ European Commission 2009.

¹¹⁵ European Commission 2009. Suomen Akatemia edellyttää, että hankkeen vastuullisella johtajalla on professorin, dosentin tai väitelleen tutkijan pätevyys.

¹¹⁶ Suomen Akatemian rahoittamien tutkimushankkeiden vastuullisten johtajien tulee huolehtia sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta. Akatemian määrärahoilla työskenteleville on myös taattava tasa-arvoisen palkkapolitiikka ja tasa-arvoiset työolot, esimerkiksi opetukseen osallistumisessa, opinnäytetöiden ohjauksessa ja työmatkoissa.

¹¹⁷ Tekesin www-sivut.

¹¹⁸ Tekesin www-sivut.

¹¹⁹ Tarkemmat tutkimusyksiköiden rahoitusperusteet, Tekesin www-sivut.

toimivien henkilöiden sukupuolta. Työelämän kehittämisohjelmassa kuitenkin kerätään seurantatietoa projektiin osallistuvien henkilöiden sukupuolesta. Työelämän kehittämisohjelman pääasiallisena kohderyhmänä ovat pienet ja keskisuuret yritykset eivät niinkään julkisen tutkimuksen toimijat.

Euroopan unioni

Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistaminen on määritelty Euroopan unionin peruskirjassa, Amsterdamin sopimuksessa vuonna 1999. EU:n tutkimuspolitiikassa kysymys sukupuolesta on määritelty laajemmin kuin vain koskemaan naisten laajempaa edustusta tiedeyhteisössä ja rekrytointia. Unionin toimien on arvioitu merkinneen huomattavaa taustatukea tieteen tasa-arvokysymyksiin esiin nousemiselle ja yliopistojen tasa-arvotyölle.¹²⁰ 1990-luvun lopulla alkanut EU:n naiset ja tiede-toiminta jatkuu edelleen ja kyseisen toiminnan yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut tieteen tasa-arvoa kuvaavan tilastoinnin ja indikaattoreiden kehittäminen.¹²¹ EU:n rakennerahastoista ja kumppanuusperiaatteesta on todennäköisesti aiheutunut myös tasa-arvoon liittyviä ongelmia. EU:n rahoittamat ohjelmat ovat voineet edesauttaa tasa-arvon kiinnittymistä enemmän talouden ja työelämän palvelemiseen kuin esimerkiksi naisten aseman parantamiseen.¹²²

Euroopan unionin rahoittama tutkimus on organisoitu puiteohjelmien avulla. Tutkimuksen puiteohjelman on kerrottu olevan Euroopan unionin tärkein väline, jolla ohjataan ja rahoitetaan eurooppalaista tutkimus- ja kehitystoimintaa. Puiteohjelman tavoitteeksi on asetettu eurooppalaisen tutkimusalueen (European Research Area, ERA) kehittäminen ja kilpailukyvyin edistäminen.¹²³ EU:n puiteohjelmat ovat merkittävä tieteen ja tutkimuksen rahoittaja ja suuntaaja Suomessa. Tulevaisuudessa puiteohjelmien merkityksen on arvioitu entisestään kasvavan. Esimerkiksi opetusministeriön Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012 -kehittämissuunnitelmassa suomalaisten korkeakoulujen toivotaan hyödyntävän määrätietoisesti tutkimuksen 7. puiteohjelmaa.¹²⁴

Kuudennen puiteohjelman (2002–2006) kaudella rahoitusta tuli Suomeen kaiken kaikkiaan 342 miljoonaa euroa. Neljästä ensimmäisestä puiteohjelmasta puuttui sukupuoliulottuvuus ja ohjelmat keskittyivät pääasiassa alueille, joilla toimi hyvin vähän naispuolisia tutkijoita.¹²⁵ Nytemmin puiteohjelmien julkilausuttuna tavoitteena on ollut naisten osuuden kasvattaminen. Euroopan komission (2008) mukaan naisten osuus puiteohjelman komiteoissa ja paneeleissa oli vuonna 2006 koko Euroopan unionin tasolla

¹²⁰ Husu 2005.

¹²¹ Toiminnan tuotoksena on syntynyt mm. She Figures. Women in Science – Statistics and indicators-tilastokirja. Ks. myös The European Platform of Women Scientists-www-sivut, ja EQ–Uni European Network on Gender Equality in Higher Education-sähköpostilista.

¹²² esim. Holli 2002, Brunila 2009.

¹²³ Seitsemänteen puiteohjelmaan liittyy kansallinen yhteyshenkilöverkosto, joka välittää tietoa puiteohjelmasta. Verkoston toimintaa koordinoi Suomen EU-T&K-sihteeristö.

¹²⁴ Opetusministeriö 2007.

¹²⁵ Husu 2005.

26 prosenttia. Puiteohjelman rahoittamien projektien tieteellisistä vastuuhenkilöistä oli naisia 17 prosenttia.¹²⁶ Kansallisia sukupuolen huomioivia tilastoja ei puiteohjelmista ole ollut saatavilla.

Seitsemännen meneillään olevan puiteohjelman ohjelmiin kohdistuvat resurssit jakautuvat ohjelmien kesken epätasaisesti. Yhteiskunnallisten ja humanististen tieteiden alat ovat koottu yhteen ohjelmaksi, jonka kokonaisbudjetti on 610 miljoonaa euroa vuosina 2007–2013. Budjetti on muihin ohjelmiin verrattuna pienin. Esimerkiksi tieto- ja viestintäteknologioiden ohjelman budjetti on 9,1 miljardia euroa, nanotiedettä koskevaa ohjelmaa rahoitetaan 3,5 miljardilla eurolla ja avaruustiedettä 1,4 miljardilla eurolla.¹²⁷ Myös EU:n rakennerahastot ovat rahoittaneet tutkimusta Suomessa. Rakennerahastoista tuli Suomeen kaudella 2000–2006 noin 2,1 miljardia euroa. Kaudella 2007–2013 summan arvioidaan olevan 1,7 miljardia euroa. Rakennerahastoista ei ole ollut saatavilla sukupuolen huomioivia kansallisia tilastoja.

Sukupuolten tasa-arvoa tieteessä ja tutkimuksessa tulisi tarkastella myös sen mukaan, mille tieteenaloille taloudelliset resurssit ja virat kohdistuvat. Tiedettä ja tutkimusta koskevissa poliittisissa tavoitteissa ja suunnitelmissa korostetaan Suomen hyvinvoinnin edistäjinä teknologian ja luonnontieteiden merkitystä. Myös tutkimuksen rahoitus on Suomessa painottunut kyseisille aloille.¹²⁸ Opetusministeriön ylläpitämä Kota-tietokanta kertoo, että vuonna 2008 eniten professorin virkoja oli tekniikassa ja luonnontieteissä. Ne olivat samalla tieteenaloja, joilla naisten osuus on kaikkein pienin.¹²⁹ Professoriliiton palkkaselvitys (2008) osoittaa, että parhaiten palkattujen professorien kärjessä on kolme teknillistä korkeakoulua, Tampereen teknillinen yliopisto, Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Teknillinen korkeakoulu. Professoriliiton palkkakartoituksesta käy ilmi myös se, että määräaikaisessa virkasuhteessa olevien professorien osuus kaikista professoreista on naisten keskuudessa 25.6 prosenttia ja miesten keskuudessa 18 prosenttia. Lisäksi kaikkien mies- ja naisprofessorien palkkaerot olivat palkkaselvityksen mukaan noin 3,7 prosenttia miesten hyväksi.¹³⁰

Vastaisuudessa sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tulisi ulottaa vahvemmin tekniikan ja luonnontieteiden aloille. Lisäksi tasa-arvokysymykset olisi ulotettava myös tieteen arviointikriteerien tarkasteluun. Tieteenalojen arviointikäytännöt ovat herättäneet vilkasta kansainvälistä keskustelua¹³¹, jota tulisi jatkossa käydä enemmän myös Suomessa. Talou-

¹²⁶ European Commission 2008.

¹²⁷ Kyseiset ohjelmat ovat 1) terveys, 2) elintarvikkeet, maatalous, kalatalous ja bioteknologia, 3) tieto- ja viestintäteknologiat, 4) nanotiede, materiaalit ja uudet tuotantomenetelmät, 5) energia, 6) ympäristö ja ilmastomuutos, 7) liikenne ja ilmailu, 8) yhteiskunnalliset ja humanistiset tieteet, 9) turvallisuus ja 10) avaruus. Tekesin www-sivut.

¹²⁸ Vuonna 2007 Suomen Akatemian suurimman rahoitusosuuden eli 79,7 miljoonaa euroa saivat luonnontieteiden ja tekniikan tutkimus. Kyseisten tieteiden osuus muodosti Suomen Akatemian kokonaisrahoituksesta 33 prosenttia (ks. Suomen Akatemia 2008, 2009). Tekniikan ja luonnontieteiden aloilla on ollut myös selvästi eniten tutkijakoulupaikkoja Suomessa. Vuonna 2004 tutkijakoulupaikoista oli 43 prosenttia luonnontieteen ja tekniikan alalla (Vuolanto & Pasanen 2007.)

¹²⁹ ks. Liite 8.

¹³⁰ Professoriliitto 2008.

¹³¹ esim. Ritzer 1998, Hayed & Wynyard 2002, ks. myös Raumolin 2009.

den globalisaation, teknologisoitumisen, markkinoitumisen, ulkopuolisen rahoituksen vaikutusvallan ja projektien kasvun myötä tieteen arviointikriteerien voi arvioida korostavan vastaisuudessa enenevissä määrin julkaisu- ja tiede- ja tutkimuspolitiikan merkitystä ja luonnontieteellistä paradigmaa. Luonnontieteet ovat tekniikan ohella jo nostettu esille esimerkkeinä ansioituneista tieteenalaloista. Hallitusohjelmissa niiden merkitys korostuu. Tekniikka ja teknologia ovat Suomessa olleet myös parhaiten taloudellisesti resursoitu tasa-arvotyön kohde vuosikymmenten ajan.¹³² Suomen Akatemian arviointiraportin (2006) mukaan luonnontieteiden ja tekniikan aloilla on tuotettu selvästi tehokkaammin kansainvälisiä vertaisarvioituja julkaisuja keskimääräiseen suomalaisten yliopistojen tieteelliseen toimintaan verrattuna.¹³³ Luonnontieteissä naisten osuus yliopistojen tutkimushenkilökunnasta on ollut selvästi alle puolet ja tekniikassa naisten osuus on ollut 22 prosenttia.¹³⁴

7.3 NAISTEN TUTKIJANURAAAN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

Naisten tutkijanuraan liittyvät ongelmat ovat olleet sekä Suomessa että kansainvälisesti pitkään tiedossa.¹³⁵ Naisten tutkijanuraan liittyvien ongelmien on todettu alkavan jo perustutkintovaiheessa, kun lupaaviksi katsottuja tutkijanalkuja on kannustettu, opastettu ja alettu poimia tutkimusryhmiin. Naisopiskelijoiden osaamista ei ole aina tunnustettu eikä tunnustettu.¹³⁶ Myös jatko-opiskelun osalta on havaittu eroja miesten hyväksi muun muassa työskentelyolosuhteissa, ohjauksen laadussa ja määrässä sekä laitoksen henkilökuntaan kuulumisessa.¹³⁷

Yliopistoissa kilpailu on kiristynyt tutkimusmahdollisuuksien osalta, ja yliopistojen työ on muuttunut epävarmaksi, valvotuksi, määräaikaiseksi ja huonommin palkatuksi työksi.¹³⁸ Tämä on koskenut erityisesti naisia, jotka ovat sijoittuneet miehiä useammin määräaikaisiin ja opetuspainotteisiin tehtäviin. Sukupuolten väliset erot ovat tutkijankoulutuksen saaneiden määräaikaisuuksissa olleet huomattavat. AKAVAn työmarkkinatutkimuksen (2004) mukaan lokakuussa 2004 tutkijankoulutuksen saaneista kokoaika-työssä olevista miehistä 14 prosenttia työskenteli määräaikaisella työopimuksella, naisista 31 prosenttia. Liisa Husu on todennut, että naiset eivät väiteltäen etene samassa tahdissa kuin miehet, ja tieteen ylemmille tasoille sijoittuu vähemmän naisia kuin mitä rekrytointipotentiaalin mukaan olisi odotettavissa.¹³⁹

¹³² Brunila 2009, Brunila ym. 2005.

¹³³ Suomen Akatemia 2006.

¹³⁴ Opetusministeriö 2006.

¹³⁵ Naisten tutkijanuran ongelmia on tutkittu eri puolilla maailmaa jo muutaman vuosikymmenen. Maailman tiede- ja koulutusjärjestö Unesco, Euroopan unioni ja yksittäiset EU-maat ovat olleet aktiivisia tieteen tasa-arvokysymyksissä. Tieteen tasa-arvokysymykset ovat myös synnyttäneet monenlaista liikehdintää, verkostoitumista ja organisaatioita (Husu 2005.)

¹³⁶ Kantola 2005, Husu 2001, Naskali 2004. Ks. myös eri yliopistoissa tehdyistä selvityksistä ja kyselyistä luku 5.

¹³⁷ Husu 2005.

¹³⁸ Julkunen 2007.

¹³⁹ Husu 2005.

Hankerahoituksen määrän kasvu on luonut yliopistoille enenevässä määrin haasteita yhdistää projektirahoitus tutkijoiden urakehitykseen. Tutkijanuraan liittyvän ennakoimattomuuden riskin on nähty olevan enemmän yksittäisillä tutkijoilla, koska yliopistoissa ei ole kyetty luomaan sellaisia toimintatapoja, joilla projektikohtainen ja pirstaleinen rahoitusjärjestelmä sekä tulevaisuudessa yhä tärkeämpi tutkijanuran ennakoitavuus voitaisiin yhdistää onnistuneesti.¹⁴⁰ On myös nähty ilmeisenä, että määräaikaisissa tutkimushankkeissa tai apurahoilla työskentelevillä tutkijoilla vanhempainvapaiden käyttöön liittyy monenlaisia ongelmia.¹⁴¹ Projektityö ja määräaikaisuudet voivat vaikeuttaa merkittävästi naisten uralla etenemistä, minkä turvaaminen edellyttää työn tulosten käyttämistä ammatillisen etenemisen välineenä.¹⁴²

Jaana Saarinen on todennut, että sijoittuminen sosiaalisesti ja taloudellisesti epävarmaan työhön on naisille tyypillistä ja että yliopistoissa naiset muodostavat resurssin, jota voidaan käyttää tulostavoitteiden saavuttamiseen ja joka voidaan tarvittaessa nopeasti siirtää sivuun.¹⁴³ Myös suljetut virantäyttökäytännöt, kuten professuureihin kutsuminen, ovat osoittautuneet naisille epäedullisemmiksi. 1990-luvun lopulla naiset menestyivät opetusministeriön tilastojen mukaan paremmin avoimissa professorin viran täytöissä kuin kutsumenettelyä sovellettaessa.¹⁴⁴ Muita naisten tutkijanuraan liittyviä eriarvoistavia käytäntöjä ovat olleet tuen puute, yliopistojen hyvä veli -verkostot, vähäisen tunnustuksen saaminen, epävirallinen sukupuolen mukainen työnjako ja tieteellisen menestyksen sukupuolistunut arvostaminen.¹⁴⁵

Myös apurahatutkijuuteen liittyviä ongelmia tulisi tarkastella tasa-arvokysymyksinä. Yliopistoissa ja laitoksilla on todettu olevan huomattavia eroja siinä, millä tavalla apurahatutkijat otetaan kyseisen työyhteisön jäseniksi.¹⁴⁶ Tampereen yliopistossa tehdyn selvityksen (2009) mukaan ei-palvelussuhteiset tutkijat tekevät merkittävän osan eri laitoksilla tapahtuvasta tutkimustyöstä ja he osallistuvat lisäksi monenlaiseen kehittämistoimintaan.¹⁴⁷ Tällä hetkellä yliopistokohtaiset tilastot puuttuvat siitä, kuinka paljon ei-palvelussuhteessa työskenteleviä jatko-opiskelijoita ja tutkijoita eri yliopistoissa on, mikä heidän asemansa on, mikä naisten ja miesten osuus apurahatutkijoista on ja minkälaisia sukupuolistuneita seurauksia apurahajärjestelmästä on esi-

140 Opetusministeriö 2006.

141 Husu 2001.

142 Julkunen 2004, myös Saarinen 2009.

143 Saarinen 2009.

144 Husu 1997. Uudessa yliopistolaissa esitetään, että: "Professorin tehtävä voidaan täyttää kutsusta haetavaksi julistamatta silloin, kun tehtävään voidaan kutsua ansioitunut henkilö tai tehtävään valitaan määrääjäksi. Tehtävään voidaan valita kutsusta vain henkilö, joka kiistatta täyttää kelpoisuusvaatimukset." (§33).

145 Husu 2004.

146 Makkonen-Craig & Timonen 2008, Lilja 2009.

147 Kyselyyn vastasi 80 tutkijaa. Raportin mukaan tyypillistä ei-palvelussuhteisten arjessa oli apurahakausien ja palkkakausien vaihtelu. Keskimääräinen työskentelyapuraha kuukautta kohden oli suuruudeltaan 1382,34 euroa. Ei-palvelussuhteisten asema ja etuisuudet laitoksilla vaihtelivat. Laitokset eivät välttämättä sopineet työskentelyehdoista ei-palvelussuhteisten tutkijoiden kanssa. Vaikka ei-palvelussuhteiset tutkijat tuottavat merkittävän osan yliopiston kansainvälisistä julkaisuista, 68 % vastanneista ei saanut matkatukea laitokselta konferenssimatkoihin, joita kansainvälinen julkaiseminen yleensä edellyttää (Lilja 2009).

merkiksi äitiysloman, osaamisen tunnustetuksi tulemisen ja uralla etene-
misen kannalta. Neliportaisen tutkijanura-mallin (ks. seuraava alaluku) voi
tulevaisuudessa arvioida entisestään heikentävän apurahalla työskentelevien
asemaa, ellei apurahalla työskentelyä vastaisuudessa tunnisteta ja tunnusta-
ta selkeämmin osaksi tiedeyhteisön ja laitosten toimintaa.¹⁴⁸

7.4 NAISTEN TUTKIJANURAN EDISTÄMISEEN LIITTYVÄT TOIMENPITEET

Suomessa tiede- ja teknologianeuvosto (nykyinen tutkimus- ja innovaatio-
neuvosto) on ollut keskeinen organisaatio tieteen, tekniikan ja tieteellisen
koulutuksen edistämiseen liittyvissä kysymyksissä.¹⁴⁹

Nykyinen tutkimus- ja innovaationeuvosto on laatinut toimikaudellaan
linjaraportin, jossa arvioidaan tiede-, teknologia- ja innovaatiopoliittista
kehitystä ja esitetään tulevien vuosien kehittämistoimia. Linjaraportissa
(2008) luetellaan tutkijanuran suurimpia ongelma-alueita, joita ovat pätkä-
työläisyys, vaikeus liikkua tutkijanuralla eri sektorien välillä, ulkopuolisen
tutkimusrahoituksen ja urakehityksen hankala yhdistäminen, naisten hidas
eteneminen tutkijanuralla ja tasa-arvon toteutuminen, kansainvälisen liik-
kuvuuden vähäisyys, ulkomaisten tutkijoiden pieni määrä sekä tutkijoiden
taloudellinen asema. Toimenpiteitä naisten tutkijanuralla etenemiseen tai
tasa-arvon toteutumiseen ei linjaraportissa esitetä. Haasteena esitetään joi-
denkin alojen opiskelijoiden ja tutkijoiden sukupuolijakautuma, joka on ra-
portin mukaan vinoutunut.¹⁵⁰

Naisten tutkijanuraan liittyvien ongelmien ratkaisemista on kuitenkin
pohdittu useaan otteeseen. 1980-luvulla opetusministeriön asettama työ-
ryhmä julkaisi mietinnön naisten tutkijanuran ongelmista. TANEn tutki-
musjaoston aloitteesta opetusministeriötä pyydettiin antamaan yliopistoille
suositus, jonka mukaan assistenttin toimikausia olisi tarvittaessa pidennet-
tävä vanhempainloman verran. Samalla projektitutkijoiden oikeudet van-
hempainlomaan tulisi selvittää. Huomiota kiinnitettiin myös yliopistojen
seremonioiden puhetapaan, josta naiset puuttuivat kokonaan.¹⁵¹ Suomen
Akatemia julkaisi vuonna 1997 raportin naisten tutkijanuran esteistä. Sen
mukaan naiset ja miehet etenevät urallaan väitökseen saakka liki tasaveroi-
sesti, mutta väitöksen jälkeen naisten ura alkaa kangerrella ja he putoavat
raportin sanoin ”mustaan aukkoon.”¹⁵²

Opetusministeriö asetti vuonna 2004 tutkijanuratyöryhmän, jonka

¹⁴⁸ Jotkut säätiöt kuitenkin maksavat apurahan suoraan yliopistoille, jolloin yliopistot voivat palkata apurahalla
työskentelevän työsuhteeseen.

¹⁴⁹ Tiede- ja teknologianeuvosto käsittelee tiede- ja teknologiapolitiikan suuntaamista ja yhteensovittamista
sekä valmistelee tätä koskevia suunnitelmia ja ehdotuksia. Neuvostoon kuuluvat pääministeri puheenjoh-
tajana, opetusministeri ja kauppa- ja teollisuusministeri varapuheenjohtajina sekä valtiovarainministeri ja
enintään neljä muuta ministeriä. Neuvostossa on lisäksi tutkimuksen rahoittajaorganisaatioiden, yliopisto-
jen, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän ja työntekijöiden edustus (Opetusministeriö 2006.) Tutkimus- ja
innovaationeuvosto koostuu 26 jäsenestä. Neuvoston pysyvissä asiantuntijajäsenissä ja sihteeristössä ei
ole yhtään naista. Neuvoston jäsenistä on naisia 27 prosenttia (ks. Tiede- ja teknologianeuvoston linjau-
s 2008 ja opetusministeriön www-sivut.)

¹⁵⁰ Tiede- ja teknologianeuvoston linjaukset 2008.

¹⁵¹ Stenfors 2006.

¹⁵² Suomen Akatemia 1997.

tehtävänä oli laatia ehdotus strategiaksi muun muassa siitä, miten naisten tutkijanuraa ja tasa-arvoa tutkijanuralla edistetään. Tutkijanuratyöryhmän raportissa esitettiin useita konkreettisia toimenpiteitä naisten tutkijanuran edistämiseksi. Tasa-arvosuunnittelun laadintaa ja seurantaa kehoitettiin tehtäväksi kaikissa yliopistoissa. Raportissa pidettiin tärkeänä, että yliopistojen, tutkimuslaitosten, yritysten, Suomen Akatemian, Tekesin ja säätiöiden tulisi pyrkiä siihen, että niiden johto, päättävien elimien jäsenet ja asiantuntijat oppivat tunnistamaan sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Virantäyttöjä suositeltiin seurattavaksi sukupuolen mukaan. Virantäyttötyöryhmiin ja tutkimusrahoitushakemuksia arvioiviksi asiantuntijoiksi tulisi valita tasapuolisesti naisia ja miehiä. Opetusministeriölle työryhmä antoi tehtäväksi seurata tasa-arvovaltuutetulle yliopistoista tulleita syrjintätapauksia sekä tasa-arvo-lain rikkomisesta yliopistoille langetettuja tuomioita. Tutkijanaisten aseman parantamiseksi tulisi työryhmän mukaan luoda positiivisia erityistoimia, kuten mentoriohjelmia ja johtamiskoulutusta. Työryhmä piti tärkeänä sukupuolten tasa-arvonäkökulman valtavirtaistamista kaikkeen tiede- ja korkeakoulupolitiikkaan ja naisten tutkijanuran edistämistä läpäisyperiaatteella. Opetusministeriön haluttiin ottavan sukupuolten tasa-arvon toteutuminen esille yliopistojen tulosohejauksessa, teettävän arvioinnin yliopistojen tasa-arvosuunnittelusta, jakavan hankerahoitusta sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi sekä palkitsevan tasa-arvon edistämisen näkökulmasta parhaat yliopistot.¹⁵³

Opetusministeriön vuonna 2007 julkaisemassa Toimenpideohjelmassa tutkijankoulutuksen ja tutkijanuran kehittämiseksi vuosille 2007–2011 oli tarkoitus hyödyntää yllä kuvatun tutkijanuratyöryhmän raporttia ja esittää kiireisimmät toimenpiteet myös naisten tutkijanuran ja tasa-arvon edistämiseksi. Toimenpideohjelmassa tutkijanuran suurimpina ongelmina mainittiin pätkätyöläisyys, vaikeudet liikkua sektoreiden välillä, ulkopuolisen tutkimusrahoituksen ja urakehityksen yhdistämisen hankaluudet ja naisten tutkijanuran edistäminen. Toimenpideohjelman konkreettisimmat toimenpiteet rajautuivat tutkijanaisten mentoriohjelmien käynnistämiseen ja johtamiskoulutukseen.¹⁵⁴

Toimenpideohjelman suositusten pohjalta perustettiin laajapohjainen yhteistyöryhmä laatimaan suunnitelma neliportaisen tutkijanuramallin toteuttamisesta. Työryhmä laati Neliportainen tutkijanura -raportin (2008). Raportti ei ottanut kantaa naisten tutkijanuraan liittyviin ongelmiin tai esittänyt toimenpiteitä naisten tutkijanuran edistämiseksi. Sukupuolten tasa-arvo mainittiin kahdessa kohdassa. Professorien kutsumenettelyyn katsottiin sisältyvän riski potentiaalisten viranhaltijoiden epätasa-arvoisesta kohtelusta sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta. Lisäksi raportissa suositeltiin, että henkilökuntatiedot pitäisi saada paremmin yliopistojen muuttuvaa palvelussuhterakennetta kuvaaviksi ja sukupuolittain jaoteltuina.¹⁵⁵

¹⁵³ Opetusministeriö 2006.

¹⁵⁴ Opetusministeriö 2008.

¹⁵⁵ Opetusministeriö 2008.

Neliportainen tutkijanura -raportti ei kuitenkaan hyödyntänyt tutkijanuratyöryhmän raportissa esittämiä lukuisia naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia ja esitettyjä konkreettisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Euroopan komission vuodelta 2007 ja 2009 teettämät raportit ja tilastot osoittavat, ettei tilanne naisten tutkijanuraan liittyvien ongelmien osalta ole juuri muuttunut.¹⁵⁶ Edellä esitetty Suomen Akatemian rahoitukseen liittyvä esimerkki vastuullisten tutkijoiden määrän pysyttelemisestä vuosikymmenten ajan noin 20-30 prosentissa viittaa myös siihen, että yliopistojen laitosten käytännössä ei ole tuettu tarpeeksi tutkijanaisten uralla etenemistä.¹⁵⁷

Yliopistojen ja opetusministeriön välisten tulosneuvottelujen pohjalta laadittavissa kolmivuotuisissa tulossopimuksissa sovitaan yliopistojen toiminnallisista ja määrällisistä tavoitteista, tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavista määrärahoista, tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista sekä toiminnan kehittämistä. Opetusministeriön ja yliopistojen välisiin sopimuksiin kaudelle 2010-2012 on sovittu yhteisiksi tavoitteiksi mm. että: ”Yliopistot vahvistavat korkeatasoisen tieteellisen tutkimuksen, taiteellisen toiminnan ja tasa-arvoisen tutkijanuran edellytyksiä sekä asemaansa kansainvälisessä tutkimuskentässä.”

7.5 JOHTOPÄÄTÖKSET TOIMENPITEISTÄ TUTKIMUS- JA TIEDEPOLITIIKASSA

Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kaikille politiikan osa-alueille. Tiedepolitiikassa on kuitenkin kaiken kaikkiaan huomioitu varsin vähän sukupuolten tasa-arvoa. Poikkeuksena tästä voidaan pitää Suomen Akatemian toimintaa, johon sukupuolten tasa-arvo on integroitu varsin onnistuneesti. Suomen Akatemia on painottanut toiminnassaan myös naisten tutkijanuran edistämistä.

Naisten tutkijanuran edistämiseen on kiinnitetty hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa toistuvasti huomiota. Opetusministeriön asettama tutkijanuratyöryhmä esitti tähän kattavaa ja konkreettista toimenpideohjelmaa naisten tutkijanuran edistämiseksi. Toimenpideohjelma oli tarkoitus huomioida opetusministeriön Neliportainen tutkijanura -raportissa. Raportti ei kuitenkaan hyödyntänyt tutkijanuratyöryhmän raportissa esittämiä lukuisia naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia ja esitettyjä konkreettisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ei ole hallitusohjelmien ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmien mukaisesti edennyt kaikkialle tiedepolitiikkaan. Sukupuolten tasa-arvo tai naisten tutkijanuran edistäminen on kuitenkin mainittu joissakin tiede- ja tutkimuspoliittisissa ohjelmissa, mutta tavoitteet eivät ole vielä integroituneet osaksi kaikkea tutkimus- ja tiedepo-

¹⁵⁶ European Commission 2007 ja 2009.

¹⁵⁷ Jonkinlaisia viitteitä ongelmallisesta tilanteesta antavat myös vuosittain tehdyn kansallisen tasa-arvobarometrin tulokset. Vuonna 2008 korkeasti koulutetuista naisista 39 prosenttia oli kokenut haittaa sukupuolestaan (ks. sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 28.)

litiikan toimenpanoa. Ongelmiin puuttumista on hankaloittanut sukupuolen huomioivien tilastojen vähyys.¹⁵⁸

Vastaisuudessa rahoituspäätöksistä ja arviointikäytännöistä tulisi saada laajemmin ja kattavammin sukupuolen huomioivia tilastoja. EU:n merkitys tutkimuspolitiikassa tulee todennäköisesti Suomessa entisestään kasvamaan, joten EU:n puiteohjelmien ja rakennerahastojen rahoituspäätöksistä tulisi saada kansalliset sukupuolen huomioivat tilastot. Kyseisen epäkohdan korjaaminen on erityisen tärkeää yliopistouudistusta koskevassa tilanteessa ja kilpailun entisestään korostuessa.

Siitä, miten kyseistä tietoa kerätään, voidaan ottaa esimerkiksi Ruotsista, Saksasta, Hollannista ja Sveitsistä, joissa tutkimusrahoitukseen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä selvityksiä ja arviointeja on tehty.¹⁵⁹ Myös Suomen Akatemian toiminta on hyvä esimerkki siitä, miten sukupuolten tasa-arvoon liittyvät kysymykset voidaan luontevasti integroida tiedepolitiikkaan.¹⁶⁰

Lisäksi mallia voidaan ottaa muissa pohjoismaissa tieteen piirissä pitkään tehdystä tasa-arvotyöstä. Ruotsissa ja Norjassa opetus- ja tiedeministeriöt ovat olleet aktiivisia ja aloitteellisia tasa-arvokysymyksissä. Norjassa on toiminut Norjan tutkimusneuvoston (vastaa Suomen Akatemiaa) yhteydessä tiedepoliittisiin tasa-arvokysymyksiin keskittyvä yksikkö. Norjan opetusministeriö on asettanut Kvinner i forskning – toimikunnan, joka tukee ja antaa suosituksia sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa sekä esittää suosituksia naisten aseman parantamisesta korkeakoulutuksessa. Toimikunta myös myöntää vuosittain palkinnon korkeakoulutuksen piirissä tehdyille sukupuolten tasa-arvon edistävälle toiminnalle.¹⁶¹ Ruotsin opetusministeriössä puolestaan toimi kuuden vuoden ajan laajapohjainen neuvoa antava tiedepolitiikan tasa-arvoryhmä, joka laati suositukset sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi tiede- ja yliopistomaailmassa. Ruotsin opetusministeriö on asettanut sukupuolten tasa-arvoa korkeakoulutuksessa edistävän toimikunnan¹⁶² ja Ruotsissa toimii viranomaistaho, joka valvoo korkeakoulutuksen toimintaa myös sukupuolten tasa-arvon osalta.¹⁶³

158 ks. kuitenkin opetusministeriön ylläpitämä KOTA-tietokanta, jonka tilastot ovat sukupuolen huomioivia.

159 Euroopan komissio 2009.

160 Husu 1999, 2001, 2004.

161 ks. The Gender Equality Award.

162 ks. Delegationen för jämställdhet i högskolan

163 ks. Högskoleverket (Swedish National Agency for Higher Education).

8 NAISTUTKIMUS JA SUKUPOOLENTUTKIMUS

■ Naistutkimuksen tärkeyttä on korostettu hallitusohjelmassa (2003) ja kahdessa tasa-arvo-ohjelmassa (1997–1999) ja (2004–2007). Toimenpiteissä on esitetty naistutkimuksen tukemista vakaalle pohjalle, naistutkimuksen koordinaation aseman selvittämistä, naistutkimuksen informaatio- ja dokumentaatiopalvelujen kehittämistä ja naistutkimuksen professuurien rahoittamista. Opetusministeriön tavoitteena on ollut myös huomion kiinnittäminen naistutkimuksen asemaan tulosohjausprosessissa.

8.1 NAISTUTKIMUS SUOMESSA

Naistutkimus on monitieteinen ja tieteidenvälinen tutkimusala, jolla tuotetaan uutta tietoa sukupuolesta ja muista yhteiskunnallisista eroista, naisten asemasta sekä sukupuolen merkityksestä historiaa, kulttuuria ja yhteiskuntaa järjestävänä tekijänä. Naistutkimuksen alaan kuuluvat myös mies-, tasa-arvo- sekä queer-, homo- ja lesbotutkimus.¹⁶⁴ Naistutkimuksen käsitteestä ollaan parhaillaan siirtymässä sukupuolentutkimuksen käsitteeseen niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (englanniksi gender studies).

Naistutkimuksen asema alkoi vahvistua maailmalla 1960-luvulla ja Suomessa 1970–1980-lukujen vaihteessa. 1980-luvun alkupuolella Suomen Akatemia ja TANE pohtivat keinoja edistää naistutkimusta, ja vuonna 1981 perustettiin Suomen Akatemian hankerahoituksella kokopäiväinen tutkimuskoordinaattorin virka edistämään ja koordinoimaan suomalaista naistutkimusta. Suomen Akatemian taloudellisen tuen on arvioitu olleen naistutkimuksen vahvistumisessa, verkostoitumisessa ja valtakunnallisessa sekä kansainvälisessä yhteistyössä merkittävä.¹⁶⁵

TANE perusti vuonna 1981 tutkimusjaoston (nyk. Sukupuoli- ja valta-jaosto), joka on edistänyt naistutkimuksen asemaa Suomessa ja joka toimii edelleen asiantuntijaelimenä tasa-arvopolitiikkaan sekä korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä.¹⁶⁶ Tutkimusjaosto oli osaltaan mahdollistamassa kansallisesti ja kansainvälisesti naistutkijoiden välisen yhteistyön muotoutumista. Naistutkimuksen ja tasa-arvopolitiikan linkittymisestä toisiinsa kertoo myös vuonna 1987 Suomen Akatemian tuella käynnistynyt Koulutus ja sukupuoli -tutkimusverkoston toiminta.¹⁶⁷ Vuonna 1988

¹⁶⁴ ks. miestutkimuksesta Suomen miestutkimuksen seura, Hearn & Niemi 2006, Jokinen 2002, homo- ja lesbotutkimuksesta Suomen Queer-tutkimuksen seura, Juvonen & Hekanaho 2008, ranneliike.net-www-sivut.

¹⁶⁵ Stenfors 2006, Husu 2005.

¹⁶⁶ TANE:n tutkimusjaoston tehtävän on nähty muuttuneen tasa-arvoasioiden organisaatiouudistusten myötä 2000-luvun alkupuolella, ja tutkimusjaoston painopisteeksi muotoutui työskentely naistutkimuksen virkojen vakiinnuttamiseksi sekä tutkimusrahoitukseen vaikuttamiseksi. Myös miestutkimus on kuulunut tutkimusjaoston ja TANE:n miesjaoston toimintaan.

¹⁶⁷ Tutkimusverkosto on jatkanut toimintaansa 2000-luvulle asti ja se toimii nykyään KOUKERO-tutkimusverkostona (ks. Verkoston toiminnasta esim. Lahelma 2004).

perustettiin Suomen naistutkimuksen seura – Sällskapet för kvinnoforskning i Finland rf (SUNS). Seura alkoi edistää ja tehdä naistutkimusta tunnetuksi.¹⁶⁸ Naistutkimuksesta alkoi tulla yliopistoissa suosittu oppiaine niin nopeasti, että Suomen Akatemia rahoitti naistutkimuksen opinnäytetöihin liittyvää ohjaajanvirkaa, koska yliopistoissa ei ollut vielä tarpeeksi saatavilla naistutkimuksen osaamista eikä yhtään virkaa.

1990-lukuun ajoittuu naistutkimusyksikköjen perustaminen ja naistutkimuksen vakiintuminen oppiaineena. 1990-luvun puolivälissä naistutkimus oli mukana ensimmäisten joukossa tutkijakoulumuotoisen tohtorikoulutuksen alkaessa. Ensimmäinen koulutusohjelma nimettiin Sukupuolijärjestelmä-tohtorikoulutusohjelmaksi, jota tuki valtakunnallinen tutkijakoulutyöryhmä. Naistutkimuksen tohtorikoulutusohjelma toimii edelleen ja on tuottanut useita väitöskirjoja.¹⁶⁹

Näkyvimmäksi 1990-luvun puolivälin tiedepoliittiseksi toimenpiteeksi on arvioitu opetusministeriön päätöstä rahoittaa kahdeksaa naistutkimuksen viisivuotista naistutkimusprofessuuria.¹⁷⁰ Tarkoituksena oli, että rahoituksen loputtua yliopistot jatkavat itse virkojen rahoittamista ja vakiinnuttavat naistutkimuksen professuurit kuhunkin yliopistoon. Minna Canth-professorin perustaminen Suomen Akatemiaan vuonna 1999 kertoo siitä, että Suomen Akatemiassa naistutkimusta pidettiin tärkeänä tieteenalana.

Naistutkimusta oli ensin mahdollista opiskella pelkästään sivuaineena, mutta vähitellen se on siirtynyt myös maisteritutkintona suoritettavaksi. Joissakin yliopistoissa on mahdollista suorittaa naistutkimuksen tohtorintutkinto. Nykyään naistutkimusta voi opiskella Helsingin, Tampereen, Turun, Åbo Akademin, Oulun, Joensuun, Lapin ja Jyväskylän yliopistoissa.¹⁷¹

8.2 NAISTUTKIMUKSEN ASEMAAN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

Suomen Akatemian (2002) teettämässä kansainvälisessä naistutkimusta koskevassa arvioinnissa edellytettiin naistutkimuksen aseman vakiinnuttamista, opetusministeriön alun perin rahoittamien naistutkimuksen pro-

¹⁶⁸ Seura julkaisee Naistutkimus – Kvinnoforskning-aikakauslehteä, järjestää seminaareja ja kursseja sekä vuotuiset Naistutkimuksen päivät. Suomen Naistutkimuksen Seura on ollut tukemassa Naistutkimus 2000 -kehittämissuunnitelmassa (1995) esitettyä vaatimusta siitä, että vuoteen 2000 mennessä jokaiseen suomalaiseen korkeakouluun olisi perustettava naistutkimuksen professuuri.

¹⁶⁹ ks. Stenfors 2006

¹⁷⁰ Husu 2005.

¹⁷¹ Helsingin yliopistossa naistutkimusta on voinut opiskella humanistiseen tiedekuntaan kuuluvassa Kristiina-instituutissa sekä tiedekuntien laitoksilla. Laitoksilla naistutkimuksen kokonaisuuksia on integroitu maisteri- ja tohtoriopintoihin. Lisäksi naistutkimuksella on oma maisteri- ja tohtoriopintohjelma. Tampereen yliopistossa naistutkimus on liittynyt neljän muun oppiaineen kanssa Sosiaalitutkimuksen laitokseksi. Naistutkimusta on voinut opiskella kaksivuotisessa maisteriohjelmassa, josta valmistetaan yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Turun yliopistossa naistutkimus on sijoitettu humanistiseen tiedekuntaan, jossa on ollut mahdollista valmistua filosofian maisteriksi naistutkimuksen maisteriohjelmasta. Åbo Akademiassa on Suomen vanhin vuonna 1986 perustettu naistutkimusinstituutti, jossa naistutkimusta on voinut opiskella perus- ja aineopinnot ja valmistua yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Oulun yliopistossa naistutkimus on sijoittunut kasvatustieteelliseen tiedekuntaan, jossa sitä on voinut opiskella perus- ja aineopinnot. Opetusta on myös järjestetty yhteistyössä eri tiedekuntien ja yksiköiden kanssa. Lapin yliopistossa naistutkimus on ollut kasvatustieteiden tiedekunnan painopistealalla mediakasvatuksen ohella. Tiedekunnassa on voinut suorittaa filosofian tohtorin tutkinnon naistutkimuksen alalta. Jyväskylän yliopistossa naistutkimus on sijoittunut yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan ja siitä on voinut opiskella perus-, aine- ja syventävät opinnot. Pääaineena naistutkimusta on voinut opiskella maisteriohjelmassa, josta valmistetaan yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Myös muissa korkeakouluissa on toteutettu naistutkimuksen kursseja.

fessuurien vakinaistamista sekä lisäresursseja opetukseen ja hallinnolliseen työhön.¹⁷² Myös Suomen Naistutkimuksen Seura (SUNS), Tasa-arvoasian neuvottelukunta ja NYTKIS Naisjärjestöt yhteistyössä – Kvinno-organisationer i Samarbete ovat peräänkuuluttaneet suomalaisen naistutkimuksen toimintaedellytysten parantamista.¹⁷³

Naistutkimuksen aseman vahvistamiseen pyrittiin Suomen Akatemian, valtioneuvoston kanslian ja nyttemmin sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamalla valtakunnallisella naistutkimuksen koordinaattorin viralla. Tehtävä jatkui vuodesta 1981 vuoteen 2002 asti. Koordinaattorin tehtäviin kuuluivat informaatio- ja dokumentaatiotehtävät, kuten tutkimustiedon välitys, bibliografioiden ja muiden tutkimusjulkaisujen tuottaminen sekä kansainvälinen yhteistyö. Vuoden 2002 jälkeen naistutkimuksen koordinaattorin tehtävä ei kuitenkaan ole jatkunut, minkä seurauksena naistutkimuksen nykytilanteeseen liittyvää kattavaa ja valtakunnallista tietoa ei ole juurikaan saatavilla. Vuonna 2006 tilanne oli edelleen se, että Suomesta puuttui ainoana pohjoismaana valtiollinen naistutkimusta koordinoiva taho.¹⁷⁴ Myös naistutkimuksen rahoitushauissa menestymiseen liittyvää tietoa on ollut hankala saada. Suomen Akatemian rahoitus kattaa kaikki tieteen- ja tutkimuksen alat. Naistutkimusta ei ole tähän asti määritelty Akatemian sisäisiin tutkimusrahoituksen tietojärjestelmiin omaksi tutkimusalaksi, joten sen rahoitusvolyymista ja menestymisestä rahoitushauissa ei ole ollut saatavilla yksityiskohtaista tietoa.

Opetusministeriön 1990-luvulla erikoisrahoituksella rahoittamien naistutkimuksen professuurien jatkuvuuden turvaamisessa on myös ollut ongelmia. Opetusministeriön rahoittaman kauden jälkeen virkojen oli tarkoitus jatkua yliopistojen omalla rahoituksella. Virat oli myös tarkoitus vakinaistaa. Näin ei kuitenkaan kaikilta osin ole tapahtunut. Oulun yliopisto ja Svenska Handelshögskolan lopettivat omat virkansa. Jyväskylän yliopisto jätti vuonna 2009 professuurin täyttämättä. Helsingin yliopiston oikeustieteelliseen suunniteltu naisoikeuden professuurin vakinaistaminen muutettiin viisivuotiseksi.¹⁷⁵

Tätä selvitystä varten lähetettiin kysely syyskuussa 2009 naistutkimuksen professoreille ja vastaaville henkilöille Helsingin, Tampereen, Turun,

172 Suomen Akatemia 2002.

173 Tasa-arvoasian neuvottelukunnan toimintakertomus 2003, myös Grönroos 2005.

174 Stenfors 2006.

175 TANE luovutti opetusministerille kannanoton Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen naistutkimusyksikön ja Helsingin yliopiston naisoikeuden professuurien virantäytöistä. Tiedotteessa todettiin, että Jyväskylän yliopiston naistutkimuksen professuurin täyttö on rauennut eikä virkaa ole laitettu uudelleen hakuun. Myös assistenttuuri on jätetty täyttämättä. Lehtorin tukena olevan erikoistutkijan virka on täytetty tiedotteen mukaan vain syksyksi. Tiedotteessa katsottiin mahdollisena tilanne, että keväällä 2010 Jyväskylän yliopiston naistutkimuksen laitoksen kolmesta työntekijästä jäljellä olisi vain yksi. Helsingin yliopiston naisoikeuden professuurin viran täyttämistä TANE totesi, että Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa on päätetty julistaa naisoikeuden professorin virka avoimeksi, mutta ei julistaa professorin viransijaisuutta auki. Tiedotteessa painotettiin, että naisoikeuden professorin virka on valtakunnallisesti erityisen tärkeä, jotta oikeustieteen alalla voidaan edistää laaja-alaista, sukupuolen ja tasa-arvon näkökulmasta tehtävää tutkimusta ja opetusta. Tiedotteessa myös korostettiin naistutkimuksen yhteiskunnallista merkitystä, minkä nähtiin olevan kasvamassa nykytilanteessa, jossa Suomi osana Euroopan yhteisöä on sitoutunut estämään syrjintää ja valtavirtaistamaan sukupuolinäkökulman kaikessa päätöksenteossa (Tanen tiedote 18.6.2009, Malm 2009.)

Joensuun, Jyväskylän, Oulun ja Lapin yliopistoihin sekä Åbo akademiin.¹⁷⁶ Kyselyn perusteella yliopistojen tilanteet näyttivät jonkin verran vaihtelevan. Naistutkimuksen resurssien oli joissakin yliopistoissa kuvattu selkeästi heikentyneen.¹⁷⁷ Virkoja oli saatettu lakkauttaa ilman jatkomahdollisuuden selvittämistä tai toiminnan turvaamista. Opetusvirkojen tarve tuli useissa vastauksissa esille. Opetuksen järjestämiseen oli jouduttu hakemaan vuosittain muuta rahoitusta, ja opetusta saatettiin tehdä hyvin vähäisin resurssein. Joissakin yliopistoissa toimintaan oli haettu rahoitusta julkisrahoitteisista projekteista, mutta toisaalta EU:n rahoitusta ei aina voitu ottaa vastaan henkilökunnan vähäisyyden ja EU:n omien hankaliksi koettujen rahoitusjärjestelmien takia.

Yliopiston johdon tuki ja arvostus naistutkimusta kohtaan arvioitiin naistutkimuksen aseman kannalta merkittäväksi tekijäksi. Tiedekuntien asennoituminen naistutkimukseen oli vastausten perusteella vaihdellut vastarinnasta myönteisyyteen. Joissakin tapauksissa rehtorin tuki arvioitiin systemaattisemmaksi kuin tiedekunnista saatu tuki. Jotkut yliopistot ja tiedekunnat olivat kuitenkin panostaneet naistutkimukseen niin, että naistutkimus oli alkanut integroitua myös muille tieteenaloille. Naistutkimuksen oppiaineen suhdetta muihin laitoksiin kuvattiin myönteisesti kiinteänä ja hedelmällisenä. Opetuksessa oli kehitelty yhteistyötä muiden laitoksen oppiaineiden kanssa hyvässä hengessä.

Naistutkimuksen arvioitiin hyödyttäneen koko tiedekuntaa ja esimerkiksi muiden tiedekuntien opiskelijoiden opinnäytetöiden valmistumista. Naistutkimuksen tutkimusseminaareihin osallistujat olivat saaneet ohjausta omiin naistutkimuksellisiin opinnäytetöihinsä (kanditoista väitöskirjoihin) pääaineissaan ilman, että opinnäytetyöt olisivat opintosuorituksina tuottaneet naistutkimukselle tulosta. Naistutkimus näytti olevan vastausten perusteella myös suosittu sivuaine. Naistutkimuksen todettiin tuottavan runsaasti graduja, väitöskirjoja ja julkaisuja. Useissa vastauksissa mainittiin Suomen Akatemialta saatu rahoitus, jonka oli nähty parantaneen naistutkimuksen asemaa merkittävästi. Yhdessä vastauksessa mainittiin erikseen, että naistutkimusta oli tiedekunnassa arvostettu nimenomaan sen takia, että naistutkimuksessa oli saatu kilpailtua Suomen Akatemian rahoitusta.

Naistutkimuksella arvioitiin olleen runsaasti myönteisiä seurauksia sekä laitoksilla että tiedekuntatasolla. Kiinnostus tasa-arvoasioita kohtaan oli herännyt ja teemat, kuten väkivallan ja sukupuolen yhteyden tarkastelu olivat nousseet naistutkimuksen ansiosta keskusteluun myös tiedekuntatasolla. Naistutkimuksen katsottiin lisänneen tiedekunnan tunnettuutta myös kan-

176 Yliopistojen naistutkimuksen professorin virkaa hoitaville ja vastaavassa asemassa oleville osoitetut kysymykset koskivat seuraavia asioita: 1) Millä tavalla naistutkimusta koskevat virantäytöt ovat hoidettu, onko virantäytöissä ilmennyt ongelmia ja jos on, minkälaisia? 2) Millä tavalla naistutkimuksen asemaa on tuettu ja miten naistutkimuksen opetusta on resursoitu? 3) Onko naistutkimuksen aseman parantamisen esiin nostaneille hallitus- ja tasa-arvo-ohjelmilla ollut vaikutuksia naistutkimuksen asemaan ja jos on, minkälaisia? 4) Millä tavalla naistutkimuksen ja muun laitoksen/tiedekunnan välinen suhde on toiminut ja onko siinä ollut ongelmia? 5) Onko naistutkimuksella ollut myönteisiä vaikutuksia laitoksella/tiedekunnassa ja jos on, millaisia?

177 Myös Joensuun yliopistossa naistutkimuksen tilaa koskevasta työryhmän mietinnöstä käy ilmi, että naistutkimusta on pidetty yllä lähes olemattomin resurssein (Työryhmän mietintö 2002).

sainvälisesti. Naistutkimuksella nähtiin olleen vaikutusta myös siihen, että laitoksille oli perustettu tasa-arvotoimikuntia ja tehty tasa-arvotyötä. Koska naistutkimusyksiköt kuuluvat eri tiedekuntiin ja ovat kielellisesti, alueellisesti ja painopistealueittain erikoistuneet, nähtiin kyseistä moninaisuutta tarpeellisena edelleen vahvistaa ja kehittää.

Kyseinen alustava kartoitus kertoo, että naistutkimuksen asema ja tilanne eri yliopistoissa vaihtelevat. Kartoitus kertoo myös, että tarkempaa tietoa naistutkimuksen tilanteesta kaivataan. Erityisesti käytännön esimerkit siitä, miten naistutkimuksen asemaa on onnistuttu vahvistamaan ja integroimaan muihin tieteesiin voisivat jatkossa tukea naistutkimuksen vahvistamiseen liittyvien toimenpiteiden konkretisoitumista ja auttaa toimenpiteiden kohteiden tarkentumisessa.

Suomen hallitus on ilmoittanut sitoutuneensa YK:n neljännessä naisten maailmankonferenssissa Beijingissä vuonna 1995 annetun julistuksen ja toimintaohjelman täytäntöönpanoon. Siihen liittyvä kansallinen sukupuolten tasa-arvoa ja naisten asemaa arvioiva raportti (2009) sisältää arvion naistutkimuksen tilanteesta. Raportissa nais- ja sukupuolentutkimusta luonnehditaan nopeasti kasvaneena tieteenalana, mutta samalla kiinnitetään huomiota naistutkimuksen edelleen vähäisiin resursseihin. Raportissa todetaan, että huolimatta toimintaan nähden heikosti mitoitetuista resursseista naistutkimus on kyennyt kehittämään opetusta ja tutkimusta sekä onnistunut ulkopuolisen rahoituksen hankkimisessa. Yliopistouudistuksen arvioidaan kuitenkin tuovan uusia haasteita naistutkimuksen asemaan tieteenalojen ja laitosten fuusioitumisen ja keskinäisen kilpailun korostumisen myötä.¹⁷⁸

8.3 TOIMENPITEITÄ NAISTUTKIMUKSEN ASEMAN EDISTÄMISEKSI

Naistutkimuksen arviointi on ollut ensimmäisiä Suomen Akatemian koordinoimia arviointeja (2002), jossa punnittiin myös tutkimusalan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Arvioinnissa naistutkimus arvioitiin korkeatasoiseksi. Naistutkijoiden katsottiin pärjäävän hyvin kilpaillussa ulkopuolisessa rahoituksessa, ja alan opetusta ja tutkimusta pidettiin kansainvälisenä. Suomalaisen naistutkijoiden keskinäinen yhteistyö arvioitiin erityisen hyväksi, ja tutkijoiden nähtiin toimivan aktiivisessa vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

Suomen Akatemian arviointiraportissa kiinnitettiin huomiota naistutkimuksen aseman tunnustamiseen ja institutionalisoitumiseen. Raportissa suositeltiin kaikkien naistutkimuksen professuurien vakinaistamista. Lisäksi katsottiin, että kaikkiin yksiköihin tulisi saada tohtoritason opettajan virkoja ja hallinnollista työvoimaa. Arviointipaneeli suositti Suomen Akatemian rahoittaman Minna Canth-akatemiaprofessuurin jatkamista ja sukupuoli ja teknologia/feministinen teknologiakritiikki - tutkimusaloille kohdistetun suunnatun haun käynnistämistä. Arviointiryhmä kehotti Akatemiaa tut-

¹⁷⁸ Country Report by Finland 2009.

kimusalojen seurantajärjestelmän kehittämiseen, jotta naistutkimus tulisi näkyvämmäksi. Ainelaitosten katsottiin tarvitsevan naistutkimukseen suunnattuja professuureja ja tohtorintasoisia virkoja. Lisäksi todettiin, että naistutkimuksesta olisi tehtävä tutkintoja myöntävä tieteenala ja naistutkimuksen yhteisiä tai integroituja maisterin tutkintoja olisi tuettava.¹⁷⁹

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (1997–1999) kiinnitettiin huomiota naistutkimuksen informaatio- ja dokumentaatiopalvelun kehittämiseen, mitä varten sosiaali- ja terveysministeriö teetti selvityksen (2004). Selvitys ehdotti alaan erikoistuvan tietopalvelun perustamista. Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti toteutti sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta Naistutkimuksen tietopalvelu -hankkeen. Hankkeessa kehitettiin Minna-verkkopalvelu, jonka avulla pyrittiin vastaamaan julkishallinnon, yliopistojen, yksityissektorin ja suuren yleisön tietotarpeisiin.¹⁸⁰ Minna-portaalin on arvioitu vastanneen osaan sukupuolten tasa-arvoon ja naistutkimukseen liittyvän tiedon tarpeista, mutta toiminnalle on haluttu enemmän jatkuvuutta ja lisää resursseja. Vuonna 2009 sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella alkoi Tasa-arvotiedon keskus Minnan käynnistyshanke. Keskukseen tehtävänä on tutkimustiedon ja hanketoiminnan seuranta ja kokoaminen, ajankohtaisista tapahtumista tiedottaminen, kansalaisten opastaminen sukupuolten tasa-arvoon liittyvässä tiedonhaussa sekä kansallisesti ja kansainvälisesti relevanttien toimijoiden kanssa verkostoituminen. Keskus tulee toimimaan molemmilla kotimaisilla kielillä ja englanniksi.¹⁸¹

Naistutkijoiden on todettu tutkimuksissa ja arvioinneissa olevan tuotteliaita, aktiivisia ja osallistuvan tiedeyhteisöissä käytäviin keskusteluihin, mutta toisaalta heidän on samaan aikaan nähty olevan edustamallaan tieteenaloilla helposti marginaalissa.¹⁸² Naistutkimus on pystynyt myös vähäisten resurssien avulla verkostoitumaan, kehittämään opetus- ja tutkimusyhteistyötä ja parantamaan tiedonvälitystä. Esimerkki tämäntyypisistä verkostoitumisesta on opetusministeriön tuella perustettu Hilma - Naistutkimuksen yliopistoverkosto, joka on kahdeksan suomalaisen naistutkimusyksikön ja yliopistojen naistutkimuksen opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden sekä hallintohenkilöstön yhteistyöverkosto.

Hilma on järjestänyt naistutkimuksen verkko-opetusta ja tiedottanut seminaareista, väitöksistä, konferensseista ja uusista julkaisuista. HILMA:n Naistutkimuksen yliopistopedagogiikan perusteet –feministinen opettaminen -opintokokonaisuus on tarkoitettu naistutkimuksen piirissä toimiville opettajille, tutkijoille ja jatko-opiskelijoille. Verkoston nimi muuttuu vuoden 2010 alusta Sukupuolentutkimuksen verkosto Hilmaksiksi. Verkoston pai-

179 Suomen Akatemia 2002.

180 Grönroos 2005, ks. Minna-portaalin [www-sivut](http://www.minna.fi).

181 Tasa-arvotiedon keskuksen käynnistämissuunnitelma 2009, jossa mainitaan myös muissa pohjoismaissa toimivat tasa-arvon ja sukupuolentutkimuksen tietopalvelut ja informaatiokeskukset: Pohjoismainen tasa-arvotiedon keskus NIKK (Oslo), ks. <http://www.nikk.uio.no>; Norja: sukupuolentutkimuksen informaatiokeskus KILDEN (Oslo), ks. <http://kilden.forskningsradet.no/index.html>; Ruotsi: sukupuoli-tutkimuksen informaatiokeskus Nationella sekretariatet för genusforskning (Göteborg), ks. <http://www.genus.gu.se/>; Tanska: sukupuolentutkimuksen informaatio- ja dokumentaatiokeskus Kvinno (Kööpenhamina), ks. <http://www.kvinfo.dk/side/225/>.

182 ks. Saarinen 2003.

nopisteet ovat kaudella 2010–2012 opetuksen yhteistyö, kansainvälisyys ja yhteinen tiedotus. Myös alumni-toimintaan ja työelämäsuhteisiin on tarkoitus kiinnittää jatkossa huomiota.

8.4 JOHTOPÄÄTÖKSET TOIMENPITEISTÄ NAISTUTKIMUKSEN OSALTA

Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu naistutkimuksen aseman vahvistamista. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien toimenpiteet naistutkimuksen osalta ovat olleet selkeitä ja konkreettisia. Toimenpiteet ovat myös joiltain osin toteutuneet. Opetusministeriön rahoittamat professorit ovat olleet merkittävä naistutkimuksen jatkuvuutta ylläpitänyt resurssi. Kaikki yliopistot eivät kuitenkaan ole jatkaneet sovitusta huolimatta professuurien jatkorahoittamista.

Naistutkimukseen liittyvän tiedon tarve on koko ajan kasvanut, minkä takia siihen liittyvää tietopalvelua on kehitetty ja kehitetään parhaillaan hallituksen tasa-arvo-ohjelman toimenpiteiden mukaisesti. Tietopalvelun osalta tulisi jatkossa huolehtia siitä, että se on tarpeeksi resursoitu ja että sen tarjoama tieto ja palvelut tulevat tunnetuiksi korkeakoulu- ja tiedepoliittikan piirissä.

Yliopistoissa naistutkimuksen asema on kuitenkin vaihdellut. Joissakin yliopistoissa naistutkimuksen asema ja siihen liittyvä osaaminen on ollut tunnustetumpaa, ja naistutkimukseen liittyvä tieto on näyttänyt leviävän muille tieteenaloille. Toisissa yliopistoissa taas on jouduttu toimimaan hyvinkin puutteellisin resurssein. Vastaisuudessa yliopistojen tulisi vielä enemmän kiinnittää huomiota naistutkimuksen aseman vakiinnuttamiseen, toiminnan resursointiin sekä siihen, että naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen tuottama tieto leviää muille tieteenaloille. Yliopistojen tulee vahvemmin sitoutua naistutkimusta koskevien virkojen turvaamiseen ja huolehtia siitä, että naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen osalta on vastaisuudessa tarpeellinen määrä resursseja opetukseen ja ohjaukseen. Tällöin varmistetaan, että vastuu naistutkimuksen aseman kehittämisestä ja vakiinnuttamisesta ei jää yksittäisille tutkimus-, opetus- tai hallintotehtävissä toimiville henkilöille.

Naistutkimuksen tilanteen arvioimista hankaloittaa se, että naistutkimuksen tilanteesta ei ole olemassa kattavaa ja valtakunnallisesti kerättyä tietoa. Vastaisuudessa naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen aseman vahvistamiseen liittyviä tavoitteita ja konkreettisia toimenpiteitä tulee selkeämmin integroida tutkimus- ja tiedepoliittisiin ohjelmiin ja suunnitelmiin.¹⁸³

¹⁸³ Suomen Akatemia on tehnyt päätöksen keskeisistä tutkimusaloista, jotka otetaan käyttöön 2010. Kyseisissä tutkimusaloissa on mukana naistutkimus ja sukupuolentutkimus.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET KORKEAKOULUTUKSESTA JA SUKUPUOLTEN TASA-ARVOSTA

Hallitus- ja tasa-arvo-ohjelmat sekä muut korkeakoulutusta ja tutkimuspolitiikkaa koskevat tavoitteet ja toimenpiteet (luvut 2 – 4)

Hallitusohjelmien korkeakoulutusta ja tiedepolitiikkaa koskevissa tavoitteissa ei pääsääntöisesti ole huomioitu sukupuolten tasa-arvoa yhtenä korkeakoulutuksen ja tiedepolitiikan kehittämisen alueena. Tasa-arvoon on kiinnitetty huomiota vain muutaman toimenpiteen osalta. Hallitusohjelmassa (2003) on tavoitteena naistutkimuksen aseman vahvistaminen, mihin liittyvänä toimenpiteenä esitetään naistutkimuksen koordinaation aseman selvittämistä. Hallitusohjelmassa todetaan hallituksen varmistavan, että sukupuolinäkökulma valtavirtaistetaan lainvalmistelussa, talousarvioprosessissa sekä muissa merkittävissä hankkeissa jo toiminnan alkuvaiheissa. Hallitusohjelman (2007) tavoitteena on sukupuolten tasa-arvon edistäminen opettajankoulutuksessa. Opettajankoulutuksen osalta toimenpiteenä esitetään tasa-arvotietoisuuden lisäämistä peruskouluissa ja sukupuolitietoisuuden opetuksen sisällyttämistä opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen.

Vaikka tavoitteet naistutkimuksen aseman vahvistamisesta, sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta ja opettajankoulutuksen merkityksen painottamisesta sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ovat sinänsä tasa-arvon näkökulmasta kunnianhimoisia, toteutuneet toimenpiteet eivät ole kyenneet vastaamaan onnistuneesti näihin tavoitteisiin.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien tavoitteet ovat tarkentaneet hallitusohjelmien tavoitteita, ja ne ovat sisältäneet useita korkeakoulutusta ja tiedepolitiikkaa koskevia tasa-arvotavoitteita. Tavoitteina ovat olleet segregaaion purkaminen, sukupuolitietoisuuden vahvistaminen opettajankoulutuksessa, naisten tutkijanuran edistäminen ja naistutkimuksen aseman vakiinnuttaminen. Lisäksi tasa-arvoa on pyritty edistämään kaikkialla koulutuksessa valtavirtaistamisen periaatteella. Eniten huomiota on kohdistettu segregaaion purkamiseen. Toistuvasti on kiinnitetty huomiota myös tutkijanaisten aseman parantamiseen ja naistutkimuksen aseman vakiinnuttamiseen.

Edellä mainittuihin tasa-arvotavoitteisiin on vastattu toteuttamalla erilaisia projekteja, hankkeita, selvityksiä ja resursoimalla naistutkimuksen virkoja. Toimenpiteet ovat olleet konkreettisia, mutta eivät riittäviä koulutuksen tasa-arvon edistämisen näkökulmasta. Toimenpiteissä ei ole huomioitu tasa-arvoon liittyvän ymmärryksen ja asiantuntemuksen syventymisen tärkeyttä korkeakoulutuksen tasa-arvon kehittämisessä. Ohjelmissa ei esimerkiksi ole esitetty toimenpiteitä eriarvoistavien käytäntöjen kitkemiseksi korkeakoulutuksessa, vaan tavoitteiden ja toimenpiteiden päähuomio on ollut segregaaion purkamisessa.

Johtopäätökset sukupuolten tasa-arvoa koskevista toimenpiteistä korkeakoulutuksessa (luku 5)

Projektit, hankkeet, selvitykset ja tutkimukset tarjoavat paljon tietoa sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä ongelmista. Niitä on hyvä jatkossakin tehdä ja tukea, mutta jos toimenpiteiden tuloksia ei tehokkaasti hyödynnetä, tilanne ei tasa-arvon osalta muutu. Vastaisuudessa jo saatua tietoa ja osaamista tulisi entistä tehokkaammin viedä korkeakoulu- ja tiedepolitiikan suunnitteluun ja korkeakoulutuksen käytäntöihin. Ennen kaikkea tulisi huolehtia siitä, että tasa-arvokysymykset integroidaan korkeakoulu- ja tiedepoliittisiin ohjelmiin ja suunnitelmiin aiemmin tehtyä ja siitä opittua hyödyntämällä.

Tutkimustulokset tuovat esille, että segregaaation purkamiseen tähtäävien toimenpiteiden lisäksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota koulutuksen kulttuureihin ja käytäntöihin sekä sukupuolelle annettujen merkitysten tunnistamiseen – ei pelkästään henkilön sukupuoleen tai yksittäisen henkilön koulutusta koskevien valintojen muuttamiseen. Vastaisuudessa korkeakoulutusta koskevassa tasa-arvotyössä ja segregaaation purkamisessa tulisi kiinnittää huomiota tähän ja huolehtia myös siitä, että kun projekteja toteutetaan, ne eivät kohdistuisi vain naisiin ja naisten koulutusvalintojen muuttamiseen.

Yliopistot ovat olleet melko aktiivisia sukupuolten tasa-arvon edistämisessä. Erityisesti naistutkimuksen aseman vahvistumisella on ollut merkittävä vaikutus tasa-arvokysymysten esille nousemiseen korkeakoulutuksessa. Yliopistoissa tehdyn tutkimuksen ja opetuksen ohella tasa-arvotoimikunnat ja tasa-arvotyöryhmät ovat tehneet sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä näkyviksi erilaisin selvityksin, kyselyin, tasa-arvosuunnitelmin ja hankkein. Tasa-arvoon liittyvää tietoa ja osaamista on korkeakouluissa jo paljon.

Yliopistoissa tehdyn työn lisäksi tasa-arvokysymysten esillä olemiseen korkeakoulutuksen kentällä ovat vaikuttaneet myös tasa-arvovaltuutetun ja naistutkimuskoordinaattorin tasa-arvotyölle antama tuki, yksittäiset tasa-arvon edistämiseen sitoutuneet henkilöt, TANEn tutkimusjaoston toiminta sekä tasa-arvolain velvoitteet. Myös ammattikorkeakouluissa on alettu aktivoitua tasa-arvotyöhön.

Tasa-arvotyötä on tehty ja tehdään edelleen melko vähäisin resurssein. Lisäksi tasa-arvoasioiden hoitaminen saattaa edelleen olla yksittäisten henkilöiden vastuulla. Tulevaisuudessa korkeakoulu- ja tiedepoliittisiin ohjelmiin ja suunnitelmiin tulisi kirjata laajemmin konkreettisia toimenpiteitä, joilla tasa-arvotyö integroituu korkeakoulutusta koskeviin käytäntöihin. Tasa-arvoasiat tulisi myös liittää laajasti eri korkeakoulu- ja tiedepoliittisten toimikuntien ja työryhmien asialistalle. Lisäksi monissa korkeakouluissa toimii tutkimus- ja opetustoimikuntia tai muita vastaavia ryhmiä, joiden toiminnassa tulisi huomioida tasa-arvokysymykset.

Korkeakoulujen johto on keskeisessä asemassa vaikuttamassa siihen, että tasa-arvosta tulee legitiimi asia ja että tasa-arvotyö liitetään vielä vahvemmin osaksi korkeakoulujen perustoimintaa. Tämän takia on suositeltavaa,

että korkeakoulujen johto osallistuu tasa-arvokoulutukseen ja sitoutuu tasa-arvon edistämiseen.

Tasa-arvosuunnittelu on yksi keskeinen tasa-arvotyön edistämisen väline korkeakouluissa. Tätä toimintaa tulee jatkossakin tukea. Ennen kaikkea ymmärrys ja asiantuntemus siitä, minkä takia suunnittelua tehdään, tulisi syventyä. Tasa-arvosuunnitteluun osallistuvien olisi saatava tutkimukseen tukeutuvaa sukupuolten tasa-arvoon liittyvää koulutusta. Tasa-arvosuunnittelusta tulisi tiedottaa säännöllisesti ja kehittää tapoja, joilla korkeakoulutuksen piirissä toimivia osallistetaan suunnitteluun mukaan. Tarkempaa tutkimustietoa ja seurantaa korkeakoulutusta koskevasta tasa-arvosuunnittelun tilanteesta tarvitaan. Opetusministeriön vuonna 2009 tekemä selvitys korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua koskevasta tilanteesta toimii hyvänä kehittämisen tukena. Tällaista säännöllistä tietoa tasa-arvosuunnittelusta ja suunnitelmien toimeenpanosta korkeakouluissa tarvitaan jatkossakin.

Johtopäätökset opettajankoulutusta koskevista toimenpiteistä ja tasa-arvotyöstä (luku 6)

Hallitusohjelmassa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on korostettu opettajankoulutuksen asemaa sukupuolten tasa-arvon edistämässä. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2008–2011) esitetään toimenpiteenä sukupuolittietoisuutta opettajankoulutuksessa edistävän hankkeen perustamista. Hanketta ollaan parhaillaan toteuttamassa opetusministeriön rahoittamana valtakunnallisena TASUKO-hankkeena. Kyseisen hankkeen ohella opettajankoulutuksen piirissä on toteutettu kuluneiden vuosikymmenten aikana erilaisia tasa-arvoprojekteja. Opettajille on tuotettu hankkeissa ja projekteissa oppaita, tietopaketteja ja toimintamalleja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen.

Projektien tasa-arvotyön ja tutkimusten myötä on muotoutunut paljon osaamista ja asiantuntijuutta, mikä on tehnyt joiltain osin mahdolliseksi herättää kouluissa tasa-arvoon liittyvää keskustelua ja sisällyttää opettajankoulutusta koskeviin tutkintovaatimuksiin tasa-arvokysymyksiä. Vastaisuudessa jo saatua tietoa ja osaamista tulee integroida paremmin opettajankoulutuksen käytäntöihin ja opetussuunnitelmiin. Opettajia tulisi myös kannustaa tasa-arvokoulutukseen. Sellaisia opettajia ja kouluja, jotka ovat ansiokkaasti nostaneet tasa-arvoasioita esille, tulisi palkita.

Suomessa opettajankoulutukseen liittyvällä tasa-arvotyöllä on yli kahden vuosikymmenen jatkumo. TASUKO-hankkeen kautta tämä tieto ja asiantuntemus saadaan opettajankoulutusta koskevaan suunnitteluun ja opettajankoulutuksen käytäntöihin. Hankkeessa painotetaan sukupuolten tasa-arvoon liittyvän ymmärryksen ja asiantuntemuksen syventämistä. Hankkeessa on kerätty ja otettu käyttöön aiemmin tehdyn tasa-arvotyön tuloksia, kansallista ja kansainvälistä aihepiiriin liittyvää tutkimusta ja hyviksi todettuja toimintamalleja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi opettajankoulutuksessa. Hankkeessa on kehitetty ja kehitteillä sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa ja opetussuunnitelmia, opintojaksoja ja tasa-arvokysymyksiä huomioiva tutkimusohjelma. Hankkeessa on muotoutunut koko Suomen kattava

asiantuntijaverkosto, jonka jäsenet edistävät tasa-arvotietoista opetusta ja opetussuunnitelmia eri yliopistoissa. Toiminnassa on korostettu tasa-arvokoulutuksen ulottamista, ei pelkästään opettajiin ja opettajien kouluttajiin, vaan myös yliopistojen keskushallintoon sekä sukupuolinäkökulman viemistä opetussuunnitelmiin ja opettajankoulutuksen tutkintovaatimuksiin. Vastaisuudessa tulee huolehtia myös siitä, että hankkeen tutkimusohjelman jatkuvuus turvataan.

Johtopäätökset toimenpiteistä tiede- ja tutkimuspolitiikassa (luku 7)
Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu naisten tutkijanuran edistämistä. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen on tarkoitettu ulottuvan kaikille koulutus- ja tiedepolitiikan osa-alueille. Tiede- ja tutkimuspolitiikassa on kuitenkin kaiken kaikkiaan huomioitu vähän sukupuolten tasa-arvoa. Poikkeuksen tästä muodostaa Suomen Akatemia, jonka toimintaan sukupuolten tasa-arvo on ollut onnistuneesti integroitu. Suomen Akatemian toimintaa lukuun ottamatta valtavirtaistaminen ei ole hallitusohjelmien ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmien painotuksista huolimatta edennyt ja konkretisoitunut tiedepolitiikan toimeenpanon tasolle ja sen keskeisten toimijoiden työhön.

Naisten tutkijanuran edistämiseen on kiinnitetty hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa toistuvasti huomiota. Opetusministeriön vuonna 2006 asettama tutkijanuratyöryhmä esitti tähän kattavaa ja konkreettista toimenpideohjelmää naisten tutkijanuran edistämiseksi. Toimenpideohjelma oli tarkoitus huomioida opetusministeriön Neliportainen tutkijanura -raportissa (2008). Raportti ei kuitenkaan huomioinut tutkijanuratyöryhmän esittämiä lukuisia naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia ja esitettyjä konkreettisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi.

Toimenpide ehdotusten ohella naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia on tarkasteltu useissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Myös Euroopan komissio on tuonut Suomen tilannetta ja naisten tutkijanuraan liittyviä ongelmia esille kattavin tilastotiedoin. Naisten tutkijanuran edistäminen on tuotu esille joissakin tiede- ja tutkimuspoliittisissa ohjelmissa ja suunnitelmissa, mutta tavoitteet eivät ole pääsääntöisesti konkretisoituneet osaksi tutkimus- ja tiedepolitiikan toimenpanoa.

Ongelmiin puuttumista on hankaloittanut sukupuolen huomioivien tilastojen vähyys. Vastaisuudessa ainakin merkittävimpien rahoittajien rahoituspäätöksistä ja arviointikäytännöistä tulisi saada kattavammin sukupuolen huomioivia tilastoja, kuten Suomen Akatemiassa on tehty. EU:n merkitys tutkimuspolitiikassa tulee todennäköisesti Suomessa entisestään kasvamaan, joten EU:n puiteohjelmien ja rakennerahastojen rahoituspäätöksistä tulisi myös saada kansalliset sukupuolen huomioivat tilastot. Kyseisen epäkohdan korjaaminen on erityisen tärkeää yliopistouudistusta koskevassa tilanteessa ja kilpailun entisestään korostuessa.

Sukupuolten tasa-arvon aktiivisesta edistämisestä tiedepolitiikassa löytyy hyviä esimerkkejä esimerkiksi Ruotsista, Saksasta, Hollannista ja

Sveitsistä, joissa tutkimusrahoitukseen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä selvityksiä ja arviointeja on tehty.¹⁸⁴ Samoin Suomen Akatemian pitkään jatkunut tasa-arvotyö on esimerkki siitä, miten sukupuolten tasa-arvoon liittyvät kysymykset voidaan luontevasti integroida tiedepolitiikkaan.¹⁸⁵ Lisäksi mallia voidaan ottaa Norjassa ja Ruotsissa tieteen piirissä pitkään tehdystä tasa-arvotyöstä.

Johtopäätökset naistutkimuksen aseman vahvistamiseen liittyvistä toimenpiteistä (luku 8)

Hallitusohjelmissa ja hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa on painotettu naistutkimuksen aseman vahvistamista. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmien toimenpiteet naistutkimuksen osalta ovat olleet selkeitä ja konkreettisia ja ne ovat myös joiltain osin toteutuneet. Opetusministeriön rahoittamat professorit ovat olleet hyvin merkittävä naistutkimuksen jatkuvuutta ylläpitänyt resurssi. Kaikki yliopistot eivät kuitenkaan ole jatkaneet sovitusta huolimatta professuurien jatkorahoittamista. Vastaisuudessa yliopistojen tulee turvata professuurien jatkuminen.

Naistutkimukseen liittyvän tiedon tarve on kasvanut. Naistutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen liittyvää tietopalvelua on kehitetty ja kehitetään parhaillaan hallituksen tasa-arvo-ohjelman toimenpiteiden mukaisesti. Vastaisuudessa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen sitoutuminen korkeakoulutuksen ja tiedepolitiikan piirissä, erilaiset hankkeet ja projektit kuin myös tasa-arvosuunnittelu tulevat todennäköisesti kasvattamaan tasa-arvoon liittyvän tiedon tarvetta entisestään. Jatkossa tulisi huolehtia siitä, että tasa-arvotiedon keskus Minnan tarjoama tieto ja palvelut ovat riittävästi resursoituja ja tulevat tunnetuiksi korkeakoulutuksessa ja tiedepolitiikassa.

Naistutkimukseen liittyvä Suomessa tehty tutkimus on saanut kansainvälistä tunnustusta. Yliopistoissa naistutkimuksen asema on kuitenkin vaihdellut. Joissakin yliopistoissa naistutkimuksen asema ja siihen liittyvä osaaminen on ollut tunnustetumpaa, ja naistutkimuksen tuottama tieto on näyttänyt leviävän muillekin tieteenaloille. Toisissa yliopistoissa on taas jouduttu toimimaan hyvinkin puutteellisin resurssein. Lisäksi yliopistouudistus tuo uusia haasteita naistutkimuksen asemaan tieteenalojen ja laitosten yhdistymisen myötä. Yliopistoissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen aseman tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Yliopistojen tulee sitoutua naistutkimusta koskevien opetus- ja tutkimusvirkojen turvaamiseen ja huolehtia siitä, että naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen osalta on vastaisuudessa tarpeeksi resursseja opetukseen ja ohjaukseen. Tällöin vastuu naistutkimuksen aseman kehittämisestä ja vakiinnuttamisesta ei jää yksittäisille tutkimus- ja opetustehtävissä toimiville henkilöille.

Naistutkimuksen tilanteen arvioimista hankaloittaa se, että naistutkimuksesta ei ole olemassa kattavaa ja valtakunnallisesti kerättyä tietoa. Vas-

184 Euroopan komissio 2009.

185 Husu 1999, 2001, 2004.

taisuudessa naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen aseman vahvistamiseen liittyvää tietopohjaa ja konkreettisia toimenpiteitä tulisi selkeämmin integroida tutkimus- ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin.

10 ESITYKSET TULEVAISUUDEN LINJAUKSIKSI

1. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen korkeakoulu- ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin

Korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa ohjelmissa tarkastellaan systemaattisesti tavoitteita ja toimenpiteitä sukupuolen näkökulmasta. Samalla huolehditaan siitä, että korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa ohjelmissa esitetyt sukupuolten tasa-arvon edistämiseen liittyvät toimenpiteet ovat konkreettisia ja kohdistuvat eriarvoistavien käytäntöjen tehokkaaseen purkamiseen. Vastaisuudessa hyödynnetään tehokkaammin sitä tietoa ja osaamista, mitä sukupuolten tasa-arvoa korkeakoulutuksessa ja tieteessä koskevista tutkimuksista ja korkeakoulutuksen ja tieteen piirissä tehdystä tasa-arvotyöstä ja tasa-arvoprojekteista on kertynyt. Koulutus- ja kasvatustieteiden ja sukupuolten tasa-arvon tutkijoiden, tasa-arvotyön tekijöiden ja poliittisten päättäjien välistä vuoropuhelua vahvistetaan sopimalla yhteistyötavoista. Samalla vahvistetaan sukupuolten tasa-arvoa koskevaa asiantuntemusta korkeakoulu- ja tiedepoliittisessa suunnittelussa. Sukupuolten tasa-arvoa edistävät käytännöt nostetaan selkeämmin osaksi yliopistojen rahanjaon periaatteita ja toiminnan arviointikriteerejä.

2. Tasa-arvosuunnittelun tukeminen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyvän koulutuksen integroiminen korkeakoulujen henkilöstökoulutukseen

Korkeakouluja koskeva tasa-arvosuunnittelun tilanne ja mahdolliset kehittämistarpeet selvitetään tarkemmin opetusministeriön aloittaman selvitystyön pohjalta. Korkeakoulut sitoutetaan vahvemmin tasa-arvosuunnitteluun ja korkeakoulujen tasa-arvotyön tukemiseen. Varmistetaan, että korkeakoulujen henkilökunnalle suunnattuun koulutukseen sisällytetään tasa-arvosuunnitteluun perehtymistä ja tasa-arvokoulutusta.

3. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuuden integroiminen kaikkeen opettajankoulutukseen

Opettajien tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuuden lisäämisessä on huomioitava kaikkien eri asteiden ja koulutusalojen opettajat. Tutkintovaatimukseen sisällytetään naistutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen liittyvää kirjallisuutta ja tasa-arvokysymyksiä tarkasteleva opintokokonaisuus. Lisätään tasa-arvokysymyksiä koskevaa opettajien täydennyskoulutusta ja varmistetaan koulujen johdon tuki tasa-arvoa koskevaan täydennyskoulutukseen osallistumiselle. Opettajankoulutuksessa ja opetussuunnitelmien tekemisessä hyödynnetään sitä tietoa, osaamista ja asiantuntijaverkostoa, jota

opetusministeriön rahoittamassa Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa (TASUKO) -hankkeessa on kertynyt. Hankkeen tulokset integroidaan opettajankoulutukseen ja opetussuunnitelmiin. Hankkeen tutkimusohjelman jatkuvuus turvataan.

4. Naisten tutkijanuraan liittyvien toimenpiteiden konkretisoiminen
Opetusministeriön tutkijanuratyöryhmän (2006) naisten tutkijanuran edistämistä koskevat toimenpiteet toteutetaan siltä osin kun ne eivät vielä ole toteutuneet. Toimenpiteiden toteutumista seurataan. Ainakin merkittävimmiltä tutkimusrahoittajilta edellytetään vastaisuudessa sukupuolen mukaan jaotellut tilastot rahoituspäätösten ja arviointikäytäntöjen osalta esimerkiksi Suomen Akatemian mallin mukaan. Jatko-opiskelijoiden ja apurahatutkijoiden tilanne selvitetään tasa-arvokysymykset huomioivalla tavalla. Apurahalla työskentelevien työpanos tunnustetaan osana yliopistojen ja niiden laitosten toimintaa.

5. Naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen aseman vahvistamiseen liittyvien toimenpiteiden jatkaminen
Naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen integroitumista muihin tieteesiin jatketaan sisällyttämällä naistutkimuksen kirjallisuutta ja opintojaksoja eri tieteenalojen opintoihin. Opetusta vahvistetaan ja opetusta koskevien virkojen jatkuvuus turvataan. Naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen tilanne kartoitetaan valtakunnallisesti, minkä pohjalta eri yliopistot laativat tarkemman toimintasuunnitelman naistutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen aseman vahvistumiseksi. Yliopistot sitoutuvat toimintasuunnitelman toteuttamiseen ja naistutkimuksen aseman vahvistamiseen. Sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolta ja muita yhteiskunnallisia erontekoja koskevaa tutkimusta tuetaan.

Liite 1. 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen ja sukupuolen mukaan 2007

	Väestö yhteensä		Miehet		Naiset	
		%		%		%
Yhteensä	4 405 894	100,0	2 140 108	100,0	2 265 786	100,0
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	1 551 533	35,2	759 411	35,5	792 122	35,0
Tutkinnon suorittaneita	2 854 361	64,8	1 380 697	64,5	1 473 664	65,0
Keskiaste	1 697 907	38,5	874 505	40,9	823 402	36,3
Korkea-aste	1 156 454	26,3	506 192	23,6	650 262	28,7
Alin korkea-aste	488 510	11,1	189 659	8,9	298 851	13,2
Alempi korkeakouluaste	333 741	7,6	154 288	7,2	179 453	7,9
Ylempi korkeakouluaste	302 088	6,9	141 904	6,6	160 184	7,1
Tutkijakoulutusaste	32 115	0,7	19 841	0,9	12 274	0,5
Lisensiaatintutkinto	9 495	0,2	5 716	0,3	3 779	0,2
Tohtorintutkinto	22 620	0,5	14 125	0,7	8 495	0,4

Lähde: Tilastokeskus - Koulutustilastot.

Liite 2. Tutkintotavoitteiset opiskelijat ja suoritetut tutkinnot sukupuolen mukaan 2007

Opiskelijat/tutkinnot Koulutussektori	Yhteensä	Miehiä		Naisia	
			%		%
Uudet opiskelijat					
Peruskoulun perusopetus, oppivelvollisuuskoulu	57 645	29 902	51,9	27 746	48,1
Lukiokoulutus	38 517	16 088	41,8	22 429	58,2
Ammatillinen koulutus	114 462	57 962	50,6	56 500	49,4
Ammattikorkeakoulutus	36 632	16 284	44,5	20 348	55,5
Yliopistokoulutus	19 648	8 377	42,6	11 271	57,4
Yhteensä	266 904	128 613	48,2	138 291	51,8
Opiskelijat					
Peruskoulun perusopetus, oppivelvollisuuskoulu	570 689	292 238	51,2	278 451	48,8
Aikuisten perusopetus	2 179	965	44,3	1 214	55,7
Lukiokoulutus	115 253	49 447	42,9	65 806	57,1
Ammatillinen koulutus	266 479	133 897	50,2	132 582	49,8
Ammattikorkeakoulutus	133 284	60 677	45,5	72 607	54,5
Yliopistokoulutus	176 604	81 023	46,0	95 281	54,0
Yhteensä	1 264 188	618 247	48,9	645 941	51,1
Tutkinnon suorittaneet					
Peruskoulun perusopetus, oppivelvollisuuskoulu	65 568	33 290	50,8	32 278	49,2
Aikuisten perusopetus	255	132	51,8	123	48,2
Lukiokoulutus	33 508	14 063	42,0	19 445	58,0
Ammatillinen koulutus	62 186	28 791	46,3	33 395	53,7
Ammattikorkeakoulutus	20 969	7 646	36,5	13 323	63,5
Yliopistokoulutus	22 310	8 253	37,0	14 057	63,0
Yhteensä	204 796	92 175	45,0	112 621	55,0

Lähde: Tilastokeskus - Oppilaitostilastot 2008

Liite 3. Ammattikorkeakouluopiskelijat ja suoritetut tutkinnot 2008

Vuosi	Ammattikorkeakouluja		Uusia opiskelijoita		Opiskelijoita		Tutkintoja	
	Väliaikaisia	Vakinaisia	Yhteensä	Naisia	Yhteensä	Naisia	Yhteensä	Naisia
1995	22	0	10 540	5 380	31 557	15 890	1 638	1 120
1996	19	9	18 153	9 795	42 722	21 912	4 580	2 539
1997	15	16	27 493	14 969	62 258	33 094	5 956	3 385
1998	13	21	31 887	18 210	82 211	44 841	6 971	4 178
1999	8	25	33 149	18 786	100 783	55 488	9 890	6 361
2000	1	30	33 562	19 159	114 020	62 700	14 178	9 159
2001	1	30	33 001	18 801	118 013	65 123	18 045	11 631
2002	1	30	34 691	18 913	126 767	67 838	20 462	13 074
2003	0	31	36 701	20 221	129 875	69 245	20 588	13 008
2004	0	31	36 483	20 542	131 919	70 890	20 821	13 000
2005	0	31	36 911	20 859	132 783	71 910	21 397	13 429
2006	0	31	36 276	20 221	132 560	71 951	21 006	13 361
2007	0	30	36 632	20 348	133 284	72 607	20 969	13 323

Lähde: Tilastokeskus - Oppilaitostilastot 2008

Liite 4. Tiedekorkeakouluihin hakeneet ja hyväksytyt tieteenalan mukaan vuonna 2008

Vuosi	Koulutusala	Val.kok. osallist.	Val.kok. osallist.	Hyväksytyt	Hyväksytyt
		yhteensä	naiset	yhteensä	naiset
2008	Teologinen	651	352	374	219
2008	Humanistinen	11 160	8 174	3 966	3 062
2008	Kasvatustieteellinen	19 502	15 989	3 076	2 583
2008	Liikuntatieteellinen	525	258	193	105
2008	Yhteiskuntatieteellinen	6 988	4 526	3 208	2 221
2008	Psykologia	2 061	1 703	263	215
2008	Terveystieteet	1 134	1 052	490	413
2008	Oikeustieteellinen	2 418	1 468	612	389
2008	Kauppatieteellinen	15 498	6 689	3 543	1 713
2008	Luonnontieteellinen	9 245	5 239	6 756	3 466
2008	Maatalous-metsätieteellinen	1 633	1 090	703	446
2008	Teknillistieteellinen	13 228	3 495	5 222	1 410
2008	Lääketieteellinen	3 423	2 116	616	311
2008	Hammaslääketieteellinen	502	345	146	98
2008	Eläinlääketieteellinen	382	349	72	64
2008	Farmasia	1 313	1 008	485	388

Lähde: Kota-tietokanta 2009.

Liite 5. Yliopisto-opiskelijat ja yliopistossa suoritettut tutkinnot 1990–2007

Vuosi	Yliopistoja	Uusia alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon kelijöitä		Opiskelijoita		Tutkintoja	
		Yhteensä	Naisia %	Yhteensä	Naisia %	Yhteensä	Naisia %
1990	20	15 329	55,7	112 921	51,7	10 982	54,2
1995	20	17 132	53,9	133 359	52,3	13 521	55,9
1996	20	17 757	53,7	140 129	52,3	14 865	57,7
1997	20	17 985	54,4	142 962	52,3	16 050	58,1
1998	20	18 742	54,1	147 278	52,5	16 557	58,6
1999	20	19 209	55,2	152 466	52,7	17 214	57,6
2000	20	19 969	56,4	157 796	53,2	16 845	59,3
2001	20	21 240	56,1	162 939	53,4	16 822	59,2
2002	20	21 876	55,7	164 312	53,5	17 708	60,4
2003	20	20 936	56,0	169 846	53,5	18 197	61,6
2004	20	21 072	56,7	173 974	53,4	18 293	61,7
2005	20	20 858	56,6	176 061	53,7	19 176	61,8
2006	20	20 150	56,5	176 555	53,8	19 410	61,6
2007	20	19 648	57,4	176 304	54,0	22 310	63,0

Lähde: Tilastokeskus - Oppilaitostilastot 2008

Liite 6. Yliopistoissa suoritettut tutkinnot koulutusasteittain (opetushallinnon luokitus) 1997-2007

Koulutusaste	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Alempi korkeakoulututkinto	2 806	2 832	2 757	2 793	2 701	2 983	3 274	3 092	3 371	3 814	5 879
naisia (%)	73,2	73,7	73,6	73,8	74,0	74,5	75,4	74,7	74,5	72,9	73,5
Ylempi korkeakoulututkinto	10 894	11 342	11 857	11 515	11 581	12 073	12 412	12 588	12 920	13 128	13 884
naisia (%)	57,2	57,5	56,1	58,3	58,0	58,8	60,0	60,8	60,5	60,4	60,1
Lääkärien erikoistumiskoulutus	557	576	634	633	641	776	648	656	930	570	561
naisia (%)	57,1	56,4	59,0	54,8	58,2	58,9	59,4	64,2	60,3	63,0	64,7
Lisensiaatintutkinto	859	819	802	748	693	653	606	558	533	489	460
naisia (%)	39,8	45,2	43,4	47,2	47,6	52,4	54,1	49,5	49,2	47,6	54,8
Tohtorintutkinto	934	988	1 164	1 156	1 206	1 223	1 257	1 399	1 422	1 409	1 526
naisia (%)	40,1	39,8	43,3	45,2	44,6	46,2	46,8	45,5	49,1	46,8	50,6

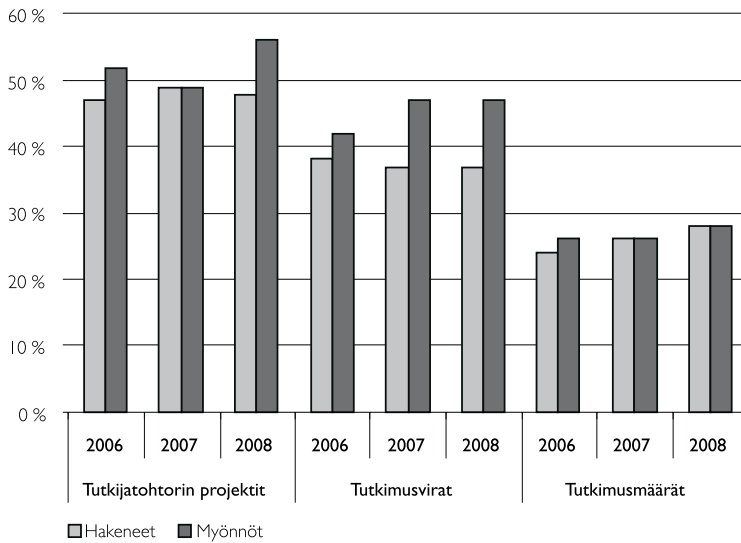
Lähde: Tilastokeskus - Oppilaitostilastot 2008

Liite 7. Valtion tutkimus- ja kehittämisrahoitus 2009

	T&k-rahoitus milj. €	Osuus t&k-rahoituksesta, %	Nimellismuutos vuodesta 2008, %	Reaalimuutos vuodesta 2008, %
T&k-rahoitus yhteensä	1 899,7		5,7	2,0
Merkittävimmät hallinnonalat				
Opetusministeriö	837,3	44,1	7,6	3,8
Työ- ja elinkeinoministeriö	723,5	38,1	7,4	3,7
Sosiaali- ja terveysministeriö	121,1	6,4	-0,5	-3,9
Maa- ja metsätalousministeriö	101,7	5,4	5,9	2,3
Organisaation mukaan				
Yliopistot	490,0	25,8	8,4	4,6
Yliopistolliset keskussairaalat	40,0	2,1	-17,9	-20,8
Suomen Akatemia	309,0	16,3	4,2	0,6
TEKES	574,9	30,3	9,2	5,4
Valtion tutkimuslaitokset	299,0	15,7	6,2	2,5
Muu tutkimusrahoitus	186,7	9,8	-3,0	-6,4

Lähde: Tilastokeskus 2009.

Liite 8. Naisten osuus Suomen Akatemian tutkimusmäärärahoja ja -virkoja hakeneista ja myönnon saaneista vuosina 2006, 2007 ja 2008 (%)

Lähde Suomen Akatemia.

Liite 9. Tiedekorkeakoulujen opettajat ja muu henkilökunta vuonna 2008

Aiheet: Muu henkilökunta, Opettajat
 Yliopistot: Tiedekorkeakoulut
 Koulutusalat: Kaikki tiedealat
 Vuodet: 2008

Yliopisto	Vuosi	Prof. ja apul. prof.	Prof. ja apul. prof. naiset	Yli-assist.	Yli-assist. naiset	Assistentit	Assistentit naiset	Lehtorit	Lehtorit naiset	Päätoim. tuntiop.	Päätoim. tuntiop. naiset	Tutkimus-henkilök. yht.	tutk. koul. tutk. opisk. yht.
HY	2008	474	127	5	2	123	85	654	355	43	22	840	854
JY	2008	184	58	105	50	83	53	218	110	0	0	319	264
OY	2008	196	41	100	29	120	45	198	100	36	19	538	148
JoY	2008	111	31	55	24	13	7	130	62	13	8	148	66
KY	2008	105	27	32	16	63	45	91	49	9	9	259	49
TY	2008	227	53	74	33	144	77	234	118	21	13	486	170
TaY	2008	166	49	76	34	35	23	192	103	1	1	367	87
ÅA	2008	100	29	13	7	33	27	134	66	15	9	240	58
VY	2008	48	14	22	12	24	18	47	28	5	3	34	9
LY	2008	45	18	7	5	22	18	43	21	9	5	24	9
TKK	2008	189	18	77	10	74	26	50	17	1	1	1 033	180
TTY	2008	128	10	20	4	38	18	75	21	14	5	679	96
LTY	2008	62	10	15	2	32	14	31	11	1	1	298	35
HKKK	2008	51	11	16	4	21	12	37	18	0	0	96	19
SHH	2008	31	5	16	11	7	2	31	16	1	0	10	16
TuKKK	2008	32	9	22	11	22	13	39	23	0	0	65	9

Lähde: Kota-tietokanta

Liite 10. Naisten osuus professorikunnasta tieteenaloittain vuonna 2008.

Naisten osuus professorikunnasta (N= 2149) tieteenaloittain 2008, kaikki tiedealat	
Teologia	19 % (N= 31)
Humanistiset tieteet	44 % (256)
Kasvatustiede	50 % (125)
Liikuntatieteellinen	11 % (9)
Yhteiskuntatieteellinen	31 % (205)
Psykologia	35 % (31)
Terveystieteet	62 % (37)
Oikeustiede	12 % (65)
Kauppatieteet	24 % (218)
Luonnontieteet	13 % (343)
Maa- ja metsätaloustieteet	33 % (64)
Tekniset tieteet	8 % (428)
Lääketiede	18 % (262)
Hammaslääketiede	20 % (25)
Eläinlääketiede	52 % (21)
Farmasia	31 % (29)

Lähde: Kota-tietokanta

LÄHTEET

Selvityksen tekemisessä ovat merkittäväällä tavalla auttaneet/tiedusteluja on lähetetty seuraaville henkilöille

Eija Auranen, Tekes
Mervi Autti, Lapin yliopisto
Juhani Dammert, Opetusministeriö
Marja Erkkilä, SAK
Ari Grönroos, Tekes
Marja-Leena Haataja, Oulun yliopisto
Katariina Hakala, Kehitysvammaliitto
Kaija Heikkinen, Joensuun yliopisto
Mervi Heikkinen, Oulun yliopisto
Jenni Helakorpi, Helsingin yliopisto
Aino-Maija Hiltunen, Helsingin yliopisto
Liisa Husu, Svenska Handelshögskolan
Pirkko Hynninen, Helsingin yliopisto TASUKO-hanke
Ulla Härkönen, Joensuun yliopisto
Elina Ikävalko, Helsingin yliopisto TASUKO-hanke
Ritva Jakku-Sihvonen, Opetushallitus
Jouni Kangasniemi, Opetusministeriö
Eeva Kaunismaa, Opetusministeriö
Anne Koivusaari, Manpower
Marika Koramo, Opetushallitus
Päivi Korvajärvi, Tampereen yliopisto
Kufe Kulttuurisen ja feministisen kasvatustutkimuksen tutkimusryhmä,
Helsingin yliopisto
Hannele Kurki, Suomen Akatemia
Jaana Kuusipalo, Jyväskylän yliopisto
Elina Lahelma, Helsingin yliopisto TASUKO-hanke
Jukka Lehtonen, Helsingin yliopisto
Miko Lempinen, Sosiaali- ja terveysministeriö
Riitta Martikainen, Sosiaali- ja terveysministeriö
Armi Mikkola, Opetusministeriö
Päivi Naskali, Lapin yliopisto
Kevät Nousiainen, Turun yliopisto
Tuija Pulkkinen, Helsingin yliopisto
Eeva Raevaara, Sosiaali- ja terveysministeriö
Tiia Saarinen, Helsingin yliopisto
Harriet Silius, Åbo Akademi

Vappu Sunnari, Oulun yliopisto
Taina Riski, Sosiaali- ja terveysministeriö
Tiina Teräs, Helsingin yliopisto
Sinikka Torkkola, Tampereen yliopisto

Kirjalliset ja sähköisessä muodossa olevat lähteet

(sähköisessä muodossa olevat lähteet on haettu www-sivuilta syksyn 2009 aikana).

- Aaltonen, Milla, Joronen, Mikko & Villa, Susan (2008). *Syrjintä Suomessa 2008*. Ihmisoikeusliitto ry. http://www.yhdenvertaisuus.fi/mp/db/file_library/x/IMG/43644/file/SYRJSUOMESSA08sivut_print_book.pdf
- Aaltonen, Sanna (2006). *Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 69. Helsinki: Yliopistopaino.
- AKAVAn työmarkkinatutkimus (2004). http://www.akava.fi/upload/2005%20tutkimukset/tmt2004_.
- Alho, Linnea (2007). *Oppilaitosten toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu – opas*. Tasa-arvoklinikka ja verkottuminen-projekti. http://www.tasa-arvoklinikka.fi/images/stories/pdf/oppilaitos_raportti.pdf.
- Arnesen, Anne-Lise (toim.) 1999. *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännöissä*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 1999: 17.
- Bedford, Timothy (2009). *Promoting Educational Equity through Teacher Empowerment*. Web-assisted Transformative Action Research as a Counter-Heteronormative Praxis. <http://herkules oulu.fi/isbn9789514290572/index.html?lang=en>.
- Berg, Päivi (2007). Sukupuoli ja rajatyön muodot koulun liikuntatunneilla. *Nuorisotutkimus* 25(2), 32 – 51.
- Brunila, Kristiina, Heikkinen, Mervi & Hynninen, Pirkko (2005). *Monimutkaista mutta mahdollista. Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön*. Oulun yliopisto Kajaanin yliopistokeskus. <http://www.kajaaninyliopistokeskus oulu.fi/proj/womenit/Monimutkaistamuttamahdollista.pdf>.
- Brunila, Kristiina (2009). *PARASTA ENNEN Tasa-arvotyön projektitapautuminen*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 222. Yliopistopaino.
- Country Report by Finland (2009). *Implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000)*. <http://www.unece.org/gender/documents/Beijing+15/Finland.pdf>.
- Delegationen för jämställdhet i högskolan: <http://www.jamstalldhetihogskolan.se/Bazment/dj/sv/hem.aspx>.
- EQ-UNI EQ-UNI - European Network on Gender Equality in Higher Education, ks. lisätietoa: http://www.helsinki.fi/henkos/tasa-arvo/eq_uni.htm.

- European Commission (2006). *She Figures. Women and Science Statistics and Indicators*. http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/she_figures_2006_en.pdf.
- European Commission (2007). *Remuneration of Researchers in the Public and Private sectors*.
http://ec.europa.eu/eracareers/pdf/final_report.pdf.
- European Commission (2008). *Gender Equality Report. Sixth Framework Programme*.
http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/gender-equality-report-fp6-final_en.pdf.
- European Commission (2009). *The Gender Challenge in Research Funding. Assessing the European National Scenes*. http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/the-gender-challenge-in-research-funding-report_en.pdf.
- European Commission (2009). *She Figures. Women and Science Statistics and Indicators*. http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/she_figures_2009_en.pdf.
- Gordon, Tuula, Holland, Janet & Lahelma, Elina (2000). *Making Spaces: Citizenship and Difference in Schools*. London: McMillan.
- Gordon, Tuula, Lahelma, Elina & Beach, Dennis (2003). Marketisation of democratic education: Ethnographic insights. Teoksessa Dennis Beach, Tuula Gordon & Elina Lahelma (toim.) (2003) *Democratic Education. Ethnographic Challenges*. London: The Tufnell Press, 10 – 23.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2003). Erot ja erilaisuus koulussa. Teoksessa Elina Lahelma & Tuula Gordon (toim.) *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsinki: Opetusvirasto, 74–77.
- Gordon, Tuula (2004). ”Sata pientä sääntöä...” Sukupuoli koulun arjessa. Teoksessa *Koulu – Sukupuoli – Oppimistulokset*. Opetushallitus 2004.
- Gordon, Tuula (1999). Materiaalinen kulttuuri ja tunteet koulussa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 99 – 116.
- Grönroos, Maria (2005). *Tasa-arvon tietopalvelu Suomeen*. Informaatio- ja dokumentaatio toiminnan selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön työryhmämuistioita 2005:13. <http://pre20090115.stm.fi/hu1123146663434/passthru.pdf>.
- Hakala, Katariina & Hynninen, Pirkko (2007). Etnografinen tietäminen. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209 – 225.
- Hakala, Katariina (2007). *Paremmiin tietäjän paikka ja toisin tietämisen tila. Opettajuus (ja tutkijuus) pedagogisena suhteena*. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 212. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hallitusohjelmat
Paavo Lipposen I hallitusohjelma
Paavo Lipposen II hallitusohjelma

Anneli Jätteenmäen ja Matti Vanhasen hallitusohjelma

Matti Vanhasen II hallitusohjelma

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/fi.jsp>

Hayed, Dennis & Wynyard, Robin (toim.) 2002. *The McDonaldization of Higher Education*. Bergin and Garvey. Westport and London.

Hearn, Jeff & Niemi, Hertta (2006). Miesliikkeet ja feminismi Suomessa: Järjestöt, verkostot ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa Anna Moring (toim.) *Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*. Helsinki: Otava, 101 – 108.

Heikkinen, Mervi (2003). Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä sekä ahdistelu Oulun yliopistossa – haasteita toimenpiteille. Teoksessa Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo, Mervi Heikkinen & Niina Kuorikoski (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna – Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Oulun yliopiston oppimateriaalia E1. Oulu: Oulun yliopisto.

Helakorpi, Jenni (2008). *Käyttäytymistieteellisen tiedekunnan Sukupuolittoinen koulutus-, tutkimus- ja kehittämishankkeen raportti ajalta 22.5.2007 – 31.12.2008*. Julkaisematon.

Helsingin tutkijanaiset (2008). *Helsingin tutkijanaisten ry:n lausunto opetusministeriön Neliportainen tutkijanura –raportista*. <http://blogit.helsinki.fi/tutkijanaiset/post-34.htm>

Helsingin yliopiston syrjinnän vastainen suunnitelma (2006). http://www.helsinki.fi/henkos/tasa-arvo/syrjinnan_vastainen_suunnitelma06.pdf.

Hilma - Naistutkimuksen valtakunnallisen yliopistoverkoston [www-sivut: http://www.hilmaverkosto.fi/](http://www.hilmaverkosto.fi/).

Holli, Anne-Maria (2002). Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet. Teoksessa Anne-Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Porvoo: WSOY, 12 – 30.

Husu, Liisa & Rolin, Kristiina (2005). *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Tampere: Gaudeamus.

Husu, Liisa (1997). Kutsu käy, mutta kenelle? Professorinimitykset ja sukupuoli vuonna 1996. *Naistutkimus - Kvinnoforskning* 10: 3, 33-35.

Husu, Liisa (1998). Tasa-arvoasiain neuvottelukunta naistutkimuksen asialla. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 11:3, 3 – 4, 45 – 59.

Husu, Liisa (2001). *Sexism, Support and Survival. Academic Women and Hidden Discrimination in Finland*. University of Helsinki, Social Psychological Studies 6.

Husu, Liisa (2004). Naisystävällisempään yliopistoon? Tiedenaiset ja muutoksen visiot. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 17:1, 4 – 21.

Husu, Liisa (2005). Suomen Akatemia ja naistutkimuksen nousu. Teoksessa Maritta Pohls (toim.) *Suomen Akatemian historia II. 1970 – 1988: Yhteiskunta ja tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 981:2. Helsinki.

- Husu, Liisa (2005). Tiedepolitiikka ja sukupuoli: marginaalista keskiöön. Teoksessa Liisa Husu & Kristiina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Tampere: Gaudeamus, 58 – 83.
- Hynninen, Pirkko & Lahelma, Elina (2008). Tasa-arvoisuutta ja sukupuoli-tietoisuutta opettajankoulutukseen, *Kasvatus* 39(3), 283 – 288.
- Härkönen, Ulla (1998). Tyttöjen ja poikien työ- ja tasa-arvokasvatus päiväkodissa - alkutaival työelämään. Teoksessa Annukka Jauhiainen, Soili Keskinen, MirjaMaija Mikkilä & Minna Vuorio-Lehti (toim.) *Onko sukupuoli välillä*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja B:61, 110-125.
- Högskoleverket (Swedish National Agency for Higher Education): <http://www.hsv.se/kvalitet/jamstalldhet.4.539a949110f3d5914ec800057095.html>.
- Ihmisoikeudet.net-www-sivusto: <http://www.ihmisoikeudet.net/friidu-ja-friida>.
- Ikävalko, Elina (2009). Tasa-arvosuunnittelusta toisen asteen oppilaitoksissa. Kasvatus, yhteiskunta ja kulttuuri –seminaari, Helsinki 8.5.2009.
- Jakku-Sihvonen, Ritva & Kuusela, Jorma (2002). *Mahdollisuuksien koulutuspolitiikan tasa-arvo*. Helsinki: Opetushallitus.
- Jokinen, Arto (2002). Mihin miehet tarvitsevat tasa-arvoa? Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) *Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet*. WSOY ja Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Porvoo, 245 – 253.
- Julkunen, Raija (tulossa). *Työelämää koskeva taustaselvitys*.
- Julkunen, Raija (2004). *Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita*. Jyväskylä: Minerva.
- Julkunen, Raija (2007). Työ – talouden ja minän välissä. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Kaija Collin & Jaana Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, 18 – 49.
- Juvonen, Tuula & Hekanaho, Livia (2008). Leaving a Glorious Future Behind? Queer in the Finnish Academia. <http://trikster.net/2/juvonenhekanaho/1.html>.
- Kantola, Johanna (2005). *Mykät, kuurot ja kadotetut. Sukupuolten välinen tasa-arvo Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella*. <http://www.helsinki.fi/tasa-arvo/suomi/Kantola%20Johanna%20Mykat,%20kuurot%20ja%20kadotetut.pdf>.
- Kiilakoski, Tomi, Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo (2005). *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Komulainen, Katri (2005). *Sukupuolistettu yrittäjämää*. Sanomalehtiaineiston analyysi. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 18(4), 18 – 30.
- Korhonen, Päivi & Kuusi, Meri (2003). *Sukupuolinen häirintä peruskoulussa. Muistoja ja merkityksiä*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiain neuvottelunsa. Tane-julkaisuja 4.

- Kumpulainen, Timo (toim.). 2008. *Opettajat Suomessa 2008. Lärarna i Finland 2008*. http://www.oph.fi/julkaisut/2009/Opettajat_Suomessa_2008.pdf
- Kurki, Tuuli (2008). *Sukupuolittuneita ja rodullistettuja koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin*. Nuorisotutkimus 4, 15 – 40.
- Kuusi, Heli, Jakku-Sihvonen, Ritva & Koramo, Marika (tulossa). *Taustaselvitys tasa-arvopoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista koulutukseen*.
- Käyhkö, Mari (2006). *Siivojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Lahelma, Elina (1987). *Sukupuolten tasa-arvo koulussa. Tutkimuskartoitus tasa-arvokokeilutoimikunnalle*. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön julkaisuja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (1999). Rajankäyntiä – sukupuoli opetus-suunnitelmassa ja koulun käytännöissä. Teoksessa A-L. Arnesen (toim.) *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä*. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17/1999, 91–106.
- Lahelma, Elina (2002). Peruskoulu, tytöt ja tekninen osaaminen. Teoksessa Riitta Smeds, Kaisa Kauppinen, Yrjänheikki, Kati & Anitta Valtonen (toim.) *Tiede ja tekniikka - Missä on nainen?* Helsinki: TEK, 10 – 22.
- Lahelma, Elina (2004). Tytöt, pojat ja koulukeskustelu: miten koulutuspoliittiset ongelmat rakentuvat? Teoksessa Erja Vitikka (toim.) *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset*. Helsinki: Opetushallitus Moniste 8, 54 – 67.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>.
- Lammi, Johanna (1992). *Miehet naisvaltaisissa ammateissa. Katsaus länsimaiseen julkaisuihin vuosilta 1973-1991*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja. Sarja C: Työraportteja 7/1992. Helsinki.
- Lapin yliopiston [www-sivut/ajankohtaista](http://www.sivut/ajankohtaista): Tasa-arvoasiat esillä Lapin yliopistossa. <http://www.ulapland.fi/?newsid=4856&deptid=6863&languageid=3&news=1>.
- Lappalainen, Sirpa (2006). *Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (2004). *Eihän heterotkaan kerro... Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä Equal-hanke. Tutkimukset ja selvitykset 2. Helsinki: Työministeriö.
- Lehtonen, Jukka (2002). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 269.
- Lehtonen, Jukka (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Nuor-

- risotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura: Julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino.
- Leinonen, Eija (toim.) 2005. *Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen*. Iisalmi: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti.
- Liiten, Marjukka (2009). Luokanopettajaksi haluaa yhä useampi nuori. Kotimaa A7, *Helsingin Sanomat* 16.8.2009.
- Lilja, Kari (2009). *Selvitys ei-palvelussuhteessa olevien tutkijoiden asemasta Tampereen yliopistossa*. Tampereen yliopiston tieteen tekijät ry. <http://www.tatte.fi/@Bin/236669/EPOtutkijakyselynRaportti-1.pdf>.
- Makkonen-Craigg, Henna & Timonen, Sari (2008). Apurahatutkijat työyhteisön jäseniksi. *Acatiimi* 6.
- Malms, T (2009). Naistutkimukselle koitti kovat ajat. *Tasa-arvo* 3/2009, 5 – 7.
- Mankkinen, Teija (1995). *Akateemista nuorallatanssia. Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu Helsingin yliopistossa*. Helsinki: Helsingin yliopiston tasa-arvotoimikunta.
- Meriläinen, Susan (2001). *Changing Gendered Practices: A PAR Project Within an Academic Work Community*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis.
- Mietola, Reetta, Lahelma, Elina, Lappalainen, Sirpa & Palmu, Tarja (toim.) 2005. *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: Erontevoja ja yhdessä tekemistä*. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Minna-portaali www.minna.fi.
- Naiset ja johtajuus-verkko-opetusaineiston (Naisjohtajuuden koulutus- ja tutkimushanke) [www-sivut: http://www.jyu.fi/economics/naisjohtajuus/](http://www.jyu.fi/economics/naisjohtajuus/).
- Naisten kiinnostuksen lisääminen IT-alan insinööri (AMK)-opinnoista –hankkeen [www-sivut: http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S82985.html](http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S82985.html),
- Naistutkimus 2000: naistutkimuksen valtakunnallinen kehittämissuunnitelma*. 1996.
- Helsinki: Suomen Naistutkimuksen Seura & Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.
- Naskali, Päivi (toim.) 1996. *Pulpetti ja karttakeppi? : feministisen pedagogiikan kysymyksenasetteluja*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. C, Katsauksia ja puheenvuoroja 14. Rovaniemi.
- Naskali, Päivi (2004). *Opiskelijoiden kokemuksia tasa-arvon ja yhdenmukaisuuden toteutumisesta Lapin yliopistossa*. Lapin yliopiston hallinnon julkaisuja 43, Rovaniemi.
- Naumanen, Päivi (2002). *Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön*. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 57. Turku: Turun yliopisto.
- NiceTech –projektin [www-sivut: http://www.nicetech.tk/](http://www.nicetech.tk/).
- Niemi, Johanna (2008). *Seminaarin satoa: Onko yliopistolla sukupuoli?* <http://blogit.helsinki.fi/tutkijanaiset/post-44.htm>.
- Nieminen, Minna & Ahola, Sakari (2003). *Ammattikorkeakoulun paikka. Hakijanäkökulma suomalaiseen ammattikorkeakoulujärjestelmään*. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 60.

- Nikunen, Minna (2006). *"Ei mikään katastrofi kuitenkaan". Selvitys sukupuolten välisestä tasa-arvosta Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella.* Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/tiedotusoppi/978-951-44-6864-3.pdf>.
- Nordlund, Marika & Pöllänen, Tuulikki (2006). *Näkymätön muuri esteenä erilaiselle? Opiskelijakuntien näkemyksiä yhdenvertaisuuden toteutumista ja tasa-arvotyöstä ammattikorkeakouluissa.* Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto – SAMOK ry. Julkaisu on saatavilla SAMOKin www-sivuilta: www.samok.fi.
- Nordlund, Marika (2006). *Tavoitteena aidosti tasa-arvoinen opiskeluyhteisö.* <http://www.minna.fi/minna/artikkelit/amknordlund.htm>.
- Nykänen, Marja (2002). Helsingin yliopiston syrjinnän vastainen toiminta. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä.* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 269, 133 – 138.
- Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (toim.) 2009. *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* Tampere: Vastapaino.
- Opetushallitus (2000). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.* <http://www02.oph.fi/ops/esiopetus/esiops.pdf>.
- Opetushallitus (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.* http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf.
- Opetushallitus (2008). *Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan.* <http://www.oph.fi/julkaisut/2008/tasa-arvo-opas.pdf>.
- Opetusministeriö (1986). *Naisten tutkijanuran ongelmat ja esteet –seurantar ryhmän muistio.* Opetusministeriön työryhmämuistioita 1986:32.
- Opetusministeriö (2001). *Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelma 2001.* Koulutus ja tiedepolitiikan osasto. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2001/liitteet/opm_14_opeko.pdf?lang=fi
- Opetusministeriö (2003). *Opettajatarvetyöryhmän muistio.* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:9.
- Opetusministeriö (2004). *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003 – 2008.* http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_190_opm06.pdf?lang=fi.
- Opetusministeriö (2004). *Tasavertaiset työmarkkinat -työryhmän muistio.* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:1. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö (2006). *Koulutus ja tiede Suomessa 2006.* Opetusministeriön julkaisuja 2006:8 Yliopistopaino: Helsinki. <http://www.research.fi/muut/opm8.pdf>
- Opetusministeriö (2006). *Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta.* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/tr32.pdf?lang=fi>
- Opetusministeriö (2006). *Tutkijanuratyöryhmän loppuraportti.* Opetusmi-

- nisteriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:13. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_11_tr13.pdf?lang=fi.
- Opetusministeriö (2006). Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Koulutuspoliittinen_selonteko.pdf
- Opetusministeriö (2007). *Koulutus ja tutkimus 2007-2012*. Kehittämissuunnitelma. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf>
- Opetusministeriö (2007). *Opettajankoulutus 2020*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr44.pdf?lang=fi>.
- Opetusministeriö (2007). *Toimenpideohjelma tutkijankoulutuksen ja tutkijanuran kehittämiseksi vuosille 2007–2011*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm07.pdf?lang=fi>.
- Opetusministeriö (2008). *Neliportainen tutkijanura*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr15.pdf?lang=fi>.
- Opetusministeriö (2008). *Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta. Toiminta- ja työsuunnitelma vuosille 2008-2010*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/opetustoimenkoulutus/julkaisut/Toimintasuunnitelma30_5_2008.pdf.
- Opetusministeriö (2008). *Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi yliopistolainsäädännöksi*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/Hankkeet/Yliopistolaitoksen_uudistaminen/liitteet/lausuntoluonnos_140808.pdf.
- Opetusministeriö (2008). *Bolognan prosessin Suomen raportti*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/liitteet/national_report_finland_final.pdf.
- Opetusministeriö (2008). *Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen suuntaviivat vuosille 2008 – 2011*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/Korkeakoulujen_rakenteellinen_kehittaminen/liitteet/KK_rak._kehitt._suuntaviivat_muistio.pdf.
- Opetusministeriö (2009). *Suunnitelma valtion rahoittamasta opetustoimen henkilöstökoulutuksesta vuonna 2010*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/lomakkeet_ja_paaetoekset/asiakirjat/opekoulutus2010.pdf.
- Opetusministeriö (2009). *Katsaus tasa-arvosuunnittelun tilanteeseen korkeakouluissa*. Muistio 21.10.2009.
- Opetusministeriö (tulossa). *Sukupuolten tasa-arvo opetusministeriön tehtäväalueilla*.
- Opetusministeriön KOTA-tietokanta. <https://kotaplus.csc.fi/online/Etusi-vu.do>.
- Opetustoimen henkilöstökoulutuksen neuvottelukunta (2009). *Valtion rahoittaman opetustoimen henkilöstökoulutuksen kehittämisen periaatteita ja painoalueita vuosina 2009-2011*.

- http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/lomakkeet_ja_paeaetokset/lomakkeet/Tk_suunnitelma_neuvottelukunta2008.pdf.
- Palmu, Tarja (2003). *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä – etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia.
- Professoriliitto (2009). *Palkkakarttoitus 2008*. <http://www.professoriliitto.fi/uploads/o9q2zp6yr2wwla.pdf>.
- Ranneliike.net –www-sivusto: http://ranneliike.net/teema/sahkoinen_glbtkirjasto?srt=3&cid=33.
- Raumolin, Jussi (2009). Tieteen ja yliopiston kriisi. *Kulttuurivihkot* 3/2009, 32 – 40.
- Ritzer, George (1996). *McDonaldization Thesis: Explorations and Extensions*. London: Sage.
- Ruhanen, Milla & Martikainen, Tuomas (2006). *Maahanmuuttajaprojektit: Hankkeet ja hyvät käytännöt*. http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/57020/file/Maahanmuuttajaprojektit.pdf.
- Räsänen, Leila (1996). Sukupuolijakojen purkaminen Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) *työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 171-189.
- Saarinen, Jaana (2001). Riitasointuja: valta ja auktoriteetti feministisessä pedagogiikassa. *Aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 21 (4).
- Saarinen, Jaana (2003). *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista*. Acta Universitatis Lapponiensis 57. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Saarinen, Jaana (2009). Tutkijanaisten toimijuus yliopistossa. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 210 – 230.
- Salonen, Alina (toim.) 1988. *Koulu matkalla sukupuolten tasa-aroon. Kokeiluselvytys tasa-arvokokeilutoimikunnalle*. Opetusministeriön suunnittelu-sihteeristön julkaisu. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä-hankkeen www-sivut: <http://www.valt.helsinki.fi/sosio/tutkimus/equal/esittely.htm>.
- Seksuaalinen häirintä –työryhmän www-sivut: <http://www.helsinki.fi/akka-info/tasa-arvo/hairinta.html>.
- Smeds, Riitta, Kauppinen, Kaisa, Yrjänheikki, Kati & Valtonen, Anitta (toim.) 2002. *Tieto ja tekniikka – Missä on nainen?* Tekniikan Akateemisten Liitto TEK.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. *Tasa-arvobarometri* (2004). <http://pre20090115.stm.fi/hu1100588891119/passthru.pdf>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. *Tasa-arvobarometri* (2008). http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-6413.pdf.
- Stenfors, Petra (koonnut) 2006. *Feministinen aikamatka. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tutkimusjaosto 1981 – 2006*. TANE-julkaisu 9. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: Edita.

- Sukupuolittietoinen koulutus (SUKO) –hankkeen www-sivut:
www.helsinki.fi/behav/suko/.
- Sunnari, Vappu (1997). *Gender structures and processes in primary teacher education – challenge for gender-sensitive pedagogy*. Northern Gender Studies 4. Universities of Oulu and Lapland.
- Sunnari, Vappu, Kangasvuori, Jenny, Heikkinen, Mervi & Kuorikoski, Niina (toim.) 2003. *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna: seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Oulun yliopiston oppimateriaalia E1. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514269799/>.
- Suomen Akatemia (1997). *Naisten tutkijanuran edistäminen*. Suomen Akatemian asettaman työryhmän muistio 13/97.
- Suomen Akatemia (2002). *Women's Studies and Gender Research in Finland*. Evaluation Report.
<http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Women's%20Studies%20and%20Gender%20Research%20in%20Finland.pdf>.
- Suomen Akatemia (2006). *Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuus*. Arviointiraportti. Suomen Akatemian julkaisuja 11/06. http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/11_06%20Tutkimuksen%20vaikuttavuus.pdf.
- Suomen Akatemia (2006). *Suomen Akatemian rahoittama luonnontieteiden ja tekniikan alojen tutkimus*. Suomen Akatemian julkaisuja 6/06. http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/6_06%20LT_n%20vaikutavuusraportti.pdf.
- Suomen Akatemian tilinpäätös (2008). <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Netra-asiakirjat/Tilinpäätös%202008.pdf>.
- Suomen Akatemia (2009). *Rahoitusta Suomen Akatemiasta*. Tammikuun haku: hakemusten arviointiprosessi ja –kriteerit ja siirtyminen kokonais-kustannusmalliin. http://www.oulu.fi/tupa/Rahoitusta_Suomen_Akatemiasta_2009.pdf.
- Suomen Miestutkimuksen Seura ry:n www-sivut:
<http://www.miestutkimus.fi/>.
- Suomen Naistutkimuksen Seura (SUNS) ja Tasa-arvoasian neuvottelukunta (1996). *Naistutkimus 2000: naistutkimuksen valtakunnallinen kehittämissuunnitelma*.
- Tala, Suvi (2006). *Tasa-arvon toteuttaminen fysiikan opinnoissa ja tutkijankoulutuksessa*. Helsingin yliopiston Fysikaalisten tieteiden laitoksen tasa-arvohanke. http://www.physics.helsinki.fi/suomi/ajankohtaista/ta06_raportti.pdf.
- Tampereen yliopiston tasa-arvotoimikunta (2005). *Tilastot 2005 sukupuolen mukaan*. http://www.uta.fi/tilastot/Tasa_arvotilastot2005.pdf.
- Tampereen yliopiston tasa-arvosuunnitelma 2007-2009. <http://www.uta.fi/tasa-arvo/Tasa-arvosuunnitelma.pdf>.
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. *Toimintakertomus 1.6.2001 - 30.4.2003*. Tane-julkaisuja 2003: 5. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki.

- Tasa-arvoaltuutetun www-sivut: <http://www.tasa-arvo.fi/fi>.
- TASSU-hankkeen www-sivut: <http://www.lamk.fi/tassu/tasaarvoasiaa/>.
- TASUKO-hankkeen www-sivut: <http://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action;jsessionid=F514E13C8F9B89B606E8925396D18018?pageId=30665858>.
- Tekesin www-sivut: www.tekes.fi.
- Teräs, Leena, Sunnari, Vappu & Kailo, Kaarina (2005). *Koulutus, sukupuolisoosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregaatioon*. WomenIT-koulutus-, kehittämis- ja tutkimusprojekti. Oulu: Oulun yliopisto.
- The European Platform of Women Scientists-www-sivut: <http://www.epws.org/>.
- The Gender Equality Award (Norjan opetusministeriö): <http://eng.kvinne-riforskning.no/c62414/seksjon.html?tid=62429>.
- Tiede- ja teknologianeuvoston kokoonpano. OPM:n www-sivut: http://www.minedu.fi/OPM/Tiede/tutkimus-ja_innovaationeuvosto/TTN/neuvosto.html.
- Tiede- ja teknologianeuvoston linjaus 2008. http://www.research.fi/ajankohtaista/ttn/Attachment00035345/Linjaus2008_netdiversio.pdf
- Tilastokeskuksen www-sivut: <http://www.stat.fi/index.html>.
- Tilastokeskus (2007). *Koulutustilastot, 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen ja sukupuolen mukaan*. http://tilastokeskus.fi/til/vkour/2007/vkour_2007_2008-12-05_tie_001.html.
- Tilastokeskus (2009). *Vallan tasa-arvoa. Naiset ja miehet päätöksenteossa* (Sukupuolten tasa-arvo 2009).
- Tina-projektin www-sivut: http://tina.tkk.fi/tina_2003/index.html.
- Tolonen, Tarja (toim.) 2008. *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Tuovinen, Kati (2006). *Yhdenvertaisuus puntarissa – opiskelijan puheenvuoro. Opiskelijoiden kokemuksia yhdenvertaisuuden toteutumisesta Savonia-ammattikorkeakoulussa ja Kuopion yliopistossa*. Savonia-ammattikorkeakoulu, Savonia Business: Savonia-ammattikorkeakoulujen julkaisusarja D 1/2006.
- Työryhmän mietintö (2002). *Naistutkimuksen ja siihen liittyvän opetuksen kehittäminen Joensuun yliopistossa*. Joensuun yliopisto.
- Valtioneuvoston asetus ammatillisesta opettajankoulutuksesta (2003). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030357>.
- Varjus, Tuula (1997). *Pihlajanmarjoja ja Tiiliseiniä akateemisessa maisemassa. Katsaus tasa-arvoon Joensuun yliopistossa*. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia no. 6. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Vuolanto, Pia & Pasanen, Hanna-Mari (2007). Toteutuuko tohtorikoulutus paremmin tutkijakouluissa kuin niiden ulkopuolella? *Tiedepolitiikka* 3/07, 7 – 22.
- Vuorikoski, Marjo (2005). Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa Tuukka Tomperi, Marjo Vuorikoski & Tomi Kiilakoski (toim.) *Ke-*

nen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus.
Tampere: Vastapaino, 31 – 61.

Värtö, Petteri (1998). Kelpo mies päiväkodissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (1998):4. <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/1482E75A-8179-4822-B813-608190975B63/0/984varto.pdf>

WomenIT-projektin www-sivut:

<http://www.kajaaninyliopistokeskus oulu.fi/proj/womenit/index.php>

Yhdenvertaisuuslaki:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>.

Ylitapio-Mäntylä, Outi (2009). Hoivaa, opettajuutta ja johtajuutta – Lastentarhanopettajan liikettä päiväkodissa. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 189 – 209.

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN SELVITYKSIÄ
ISSN 1236-2115 (painettu)
ISSN 1797-9897 (verkkójulkaisu)

- 2009:
- 1 Sikiön poikkeavuuksien seulonta. Seulonta-asetuksen täytäntöönpanoa tukevan asiantuntijaryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2754-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2755-1 (PDF)
 - 2 Selvitys EVO-pisteitä tuottaneista terveystieteellisistä julkaisuista vuosilta 2003-2005. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2756-8 (PDF)
 - 3 Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi.
ISBN 978-952-00-2767-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2768-1 (PDF)
 - 4 Raskaan olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen -työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2769-8 (PDF)
 - 5 Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet 2009.
ISBN 978-952-00-2770-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2771-1 (PDF)
 - 6 Enhetliga grunder för icke-brådskande vård 2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2773-5 (PDF)
 - 7 Skenaarioita sosiaalimenoista. Terveystieteellisten vaikutukset ja analyysimallin esittely.
ISBN 978-952-00-2774-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2775-9 (PDF)
 - 8 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2776-6 (PDF)
 - 9 Salme Kallinen-Kräkin . Kaste-ohjelman valtakunnallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2008-2011. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2777-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2778-0 (PDF)
 - 10 Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotus sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2779-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2780-3 (PDF)
 - 11 Katja Uosukainen, Hanna-Leena Autio, Minna Leinonen. Tasa-arvosuunnitelmat ja palkkakartoitukset Suomessa 2008. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2781-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2782-7 (PDF)
 - 12 Mikko Wennberg, Olli Oosi, Kaisa Alavuotunki, Sirpa Juutinen, Henrik Pekkala. Sosiaalialan kehittämishankkeen arviointi. Loppuraportti: Tulosten ja vaikutusten arviointi.
ISBN 978-952-00-2793-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2794-0 (PDF)

- 2009: 13 Selvitys ensihoidon ja sairaankuljetuksen kehittamisestä. Sairaankuljetuksen ja ensihoidon kehittämisen ohjausryhmän loppuraportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2795-7 (PDF)
- 14 Tuottava, tuloksellinen ja laadukas työsuojeluvalvonta 2015. Työsuojeluhallinnon resurssityöryhmän raportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2796-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2797-1 (PDF)
- 15 Tupakkapoliittisia lakimuutoksia ja toimia valmisteleavan työryhmän loppu- ja väliraportit. Ehdotukset tupakkalain ja tupakkaverolain muutoksiksi.
ISBN 978-952-00-2806-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2807-7 (PDF)
- 16 Sanna Parrila. Perhepäivähoitohenkilöstön osaamisen kehittäminen. PERHOKE-hankkeen loppuraportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2808-4 (nid.)
ISBN 978-952-00 2809-1 (PDF)
- 17 Vaihtoehtohoitojen sääntelytarve. Vaihtoehtohoitoja koskevan lainsäädännön tarpeita selvittäneen työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2810-7 (PDF)
- 18 Kosteusvauriot työpaikoilla. Kosteusvauriotyöryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2811-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2812-1 (PDF)
- 19 Hannu Jokiluoma, Hannele Jurvelius. Työsuojelupiirien tuottavuusryhmän loppuraportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2813-8 (nid.)
ISBN 978-952-00-2814-5 (PDF)
- 20 Plan för mentalvårds- och missbruksarbete. Förslag av arbetsgruppen Mieli 2009 för att utveckla mentalvårds- och missbruksarbete fram till år 2015. (Endast på webben)
ISBN 978-952-00-2819-0 (PDF)
- 21 Huumausainepolitiikan kertomus v. 2008 valtioneuvostolle. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2820-6 (PDF)
- 22 Toivo Niskanen, Hannu Kallio, Paula Naumanen, Jouni Lehtelä, Mika Lauhamo, Jorma Lappalainen, Jarmo Sillanpää, Erkki Nykyri, Antti Zitting, Matti Hakkola. Riskinarviointia koskevien työturvallisuus- ja työterveys säännösten vaikuttavuus.
ISBN 978-952-00-2821-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2822-0 (PDF)
- 23 Salme Kallinen-Kräkin. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma Kaste 2008-2011. Hankeavustusopas. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2823-7 (PDF)
- 24 Neuvonta- ja palveluverkosto ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäjänä. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2833-6 (PDF)
- 25 Simone Ghislandi, Joni Hokkanen, Aki Kangasharju, Ismo Linnosmaa, Matteo Galizzi, Marisa Miraldo, Hannu Valtonen. Reference pricing in Finnish pharmaceutical markets. Pre-policy evaluation. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2835-0 (PDF)

- 2009: 26 Nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården (KASTE) 2008-2011. Handbok om projektunderstöd. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2836-7 (PDF)
- 27 Göran Bondjers, Paulien Bongers, Marilyn Fingerhut, Timo Kauppinen, Stavroula Leka, Paul Schulte, Vappu Taipale, Hannu Uusitalo. Meeting future needs of finnish working life through a healthy workforce. 2009 international evaluation of the Finnish Institute of Occupational Health.
ISBN 978-952-00-2837-4 (pb)
ISBN 978-952-00-2838-1 (PDF)
- 28 Varhaiskasvatuksen uudistamisen linjauksia. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2847-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2848-0 (PDF)
- 29 Esitys varhaiskasvatusalan koulutuksen valtakunnalliseksi arvioimiseksi. Varhaiskasvatuksen koulutusten arvioinnin valmisteluryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2851-0 (PDF)
- 30 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2852-7 (PDF)
- 31 Oikeuslääkinnän organisointia Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa selvittävän työryhmän väliraportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2853-4 (PDF)
- 32 Arvo Myllymäki. Eläketurvakeskusta koskevan sääntelyn uudistamistarpeiden selvittäminen. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2859-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2860-2 (PDF)
- 33 Evankelis-luterilaisen kirkon eläkejärjestelmän uudistamistyöryhmän mietintö. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2861-9 (PDF)
- 34 Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmän toimenpide-ehdotukset. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2868-8 (PDF)
- 35 Poronhoitajien sijaisapukokeilu. Poronhoitajien sijaisapukokeilua valmistelleen työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2869-5 (PDF)
- 36 Rådgivnings- och servicenätverk för att främja äldre personers välfärd och hälsa. En förkortad version av rapporten. (Endast på webben)
ISBN 978-952-00-2875-6 (PDF)
- 37 Tavoitteena tasa-arvo. Keskustelua rajat ylittävistä prostituutiosta. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2882-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2883-1 (PDF)
- 38 Potilasturvallisuuden edistämisen ohjausryhmä ja työvaliokunnat edistävät potilasturvallisuutta. Ohjausryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2884-8 (PDF)
- 39 Yrittäjien sosiaaliturvan kehittäminen. Yrittäjät 2009 -työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2885-5 (PDF)

- 2009: 40 Sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalan laboratoriotointa selvittävän työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2886-2 (PDF)
- 41 Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2889-3 (PDF)
- 42 Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2008. Nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland. Verksamhetsberättelse 2008. The National Board of Inter-Country Adoption Affairs. Annual Report 2008. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2890-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2891-6 (PDF) (fin)
ISBN 978-952-00-2892-3 (PDF) (swe)
ISBN 978-952-00-2893-0 (PDF) (eng)
- 43 Sukupuolisilmäläsit käyttöön! Loppuraportti.
ISBN 978-952-00-2870-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2871-8 (PDF)
- 44 Joukkoruokailun kehittäminen Suomessa. Joukkoruokailun seuranta- ja kehittämistyöryhmän toimenpidesuositus. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2894-7 (PDF)
- 45 Kaisa Jaakkola, Pekka Huuhtanen, Irja Kandolin. Psykososiaalisten työolojen kehitys vuosina 1997-2008.
ISBN 978-952-00-2895-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2896-1 (PDF)
- 46 Toimiva terveyskeskus. Toimeenpanosuunnitelma. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2899-2 (PDF)
- 47 Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2902-9 (PDF)
- 48 Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2911-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2912-8 (PDF)
- 49 Opiskeluterveydenhuollon kustannukset ja järjestämistapaehdotukset. Työryhmämuistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2917-3 (PDF)
- 50 Taina Riski. Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopoliittikka.
ISBN 978-952-00-2930-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2931-9 (PDF)
- 51 Kristiina Brunila. Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa.
ISBN 978-952-00-2932-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2933-3 (PDF)
- 52 Heli Kuusi, Ritva Jakku-Sihvonen, Marika Koramo. Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo.
ISBN 978-952-00-2934-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2935-7 (PDF)

- 2009: 53 Raija Julkunen. Työelämän tasa-arvopolitiikka.
ISBN 978-952-00-2924-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2925-8 (PDF)
- 54 Anne-Maria Holli, Marjo Rantala.
Tasa-arvoviranomaisten institutionaalinen asema.
ISBN 978-952-00-2926-5 (nid.)
ISBN 978-952-00-2927-2 (PDF)
- 55 Johanna Lammi-Taskula, Minna Salmi, Sanna Parrukoski. Työ, perhe ja tasa-arvo.
ISBN 978-952-00-2928-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2929-6 (PDF)